

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Kalkusová

**Počátek občanské války ve Španělsku a její obraz
v českém tisku**

**The Beginning of the Spanish Civil War and its
Interpretation in the Czech Press**

PRAHA, 2013

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat mému vedoucímu práce PhDr. Jaromíru Soukupovi, Ph.D. za cenné připomínky. Dále bych chtěla poděkovat celé mé rodině za podporu během studia.

Čestné prohlášení

Prohlašuji,

že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

.....

jméno a příjmení autora

V Praze dne 17. 5. 2013

Abstrakt

KALKUSOVÁ, Barbora. Počátek občanské války ve Španělsku a její obraz v českém tisku [Bakalářská práce] Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Praha: 2013. 79 s.

Bakalářská práce se snaží souhrnně zhodnotit vnímání problematiky španělské občanské války ve vybraných periodikách ve druhé polovině 30. let 20. století. Práce je založena na konfrontaci dat ze tří vybraných českých periodik, které opisují vývoj konfliktu v létě a na podzim roku 1936 v českých zemích. Konkrétní deníky byly vybrány tak, aby reprezentovaly hlavní proudy politického spektra v tehdejší Československé republice. Vedle kvantitativní analýzy byl aplikován i rozbor kvalitativní, který se snaží o reflexi zájmu daných periodik. Práce se bude mimo jiné snažit odpovědět na otázky, jak byla pojímána intervence, jak byl vnímán nacionalistický převrat, jak periodika chápala konflikt z globálnějšího celoevropského hlediska. Cílem práce bude přinést ucelený pohled vybraných českých periodik na počátky občanské války ve Španělsku.

Klíčová slova: občanská válka, Španělsko, český tisk, stranický tisk, nacionalisté, komunisté.

Abstrakt

KALKUSOVÁ, Barbora. The Beginning of the Spanish Civil War and its Interpretation in the Czech Press. [Bakalářská práce] Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Praha: 2013. 79 pages.

The Bachelor's thesis has the purpose of reviewing the problems of the perception of the Spanish civil war in some selected Czech periodics in the end of the 30ies of the 20th century. The work is based on the confrontation of these three chosen periodics, which are cribbing the evolution of this conflict in the summer and autumn of the year 1936 in the Czech land. The particular periodics were chosen representatively, to describe the actual political mood in Czechoslovakia at the time. In this work we applicated two types of analysis, quantitative and qualitative. The work tries to answer questions like: what was the perception of the nationalist putsch? What were the chosen periodics thinking about the foreign intervention? How do they understand the conflict of an international scope?

The goal of this work will be to bring a complete review and opinion of the beginning Spanish civil war of the three Czech periodics.

Key words: Civil War, Spain, Czech Press, Party's press, Nationalists, Communists.

Obsah

Úvod.....	7
1. Metoda výzkumu	12
2. Reflexe výběru periodik.....	14
2.1 Lidové noviny	16
2.2 Národní listy	16
2.3 Rudé právo	17
3. Identita periodik	19
4. Charakteristika konfliktu	24
5. Důvody vzniku puče	33
5.1 Názor Rudého práva	33
5.2 Názor Národních listů	35
5.3 Názor Lidových novin	38
6. Vztahy vybraných periodik v českém prostředí	42
6.1 Střídmá kritika Lidových novin	42
6.2 Národní listy a jejich averze vůči komunistům	44
6.3 Rudé právo proti všem	49
7. Zahraničí situace	54
7.1 Obraz Německa, Itálie a Sovětského svazu	55
7.2 Obraz Velké Británie a Francie	58
7.3 Dohoda o nevměšování a intervence	59
8. Kvantitativní analýza	64
8.1 Přehled počtu článků.....	64
8.2 Přehled pokrytí prvních stránek	69
Závěr	73
Prameny a literatura	76
Přílohy.....	80

Úvod

*Všecky věci ostatní jsou malé, malé,
všecky věci ostatní vychladly
všecko, co milujeme z celého srdce,
všecko, co nenávidíme ze vší mysli,
vtělilo se v tuto černou a rudou,
v očích nám šlehá toliko požár,
v uších nám praská toliko hromobití,
v mozku máme jen hrůzu,
v srdcích máme jen úzkost a naději,
Španělsko.¹*

Španělská občanská válka byla dějinným konfliktem odehrávajícím se v druhé polovině 30. let 20. století ve Španělsku. Je fenoménem, o kterém současná veřejnost nejeví velký zájem, neboť byla zastíněna druhou světovou válkou, avšak pro předválečnou Evropu byl z mezinárodního hlediska tento konflikt velice podstatný. Občanská válka byla předzvěstí obav, které sužovaly Evropu již delší dobu: na jedné straně fašizující Falanga, monarchisté věřící ve svůj vzestup a generálové vměšující se do politiky státu, na druhé straně konfliktu rozpolčení socialisté, komunisté později řízení zahraniční centrálou, agresivní a nebezpeční anarchisté a separatističtí nacionalisté. Občanská válka ve Španělsku díky intervenci zároveň pomohla Hitlerovi odhadnout postoj Velké Británie a Francie, jež se držely politiky „nevměšování“. Kvůli strachu obou demokratických mocností řešit evropské záležitosti si v roce 1938 dovolil Hitler připojit Rakousko a následně obsadit Československo.

Pokud na válku pohlédneme z vnitřního hlediska, „je nemilosrdným zrcadlem společnosti, která není ochotna a snad ani schopna přistoupit na kompromis a přiznat relativitu své ‚jediné‘ pravdy, jakkoli cenou za tuto infantilní tvrdohlavost jsou potoky krve a nezměrné utrpení“.² Měla neuvěřitelně vysoký počet mrtvých, a ačkoliv se tato čísla mohou lišit, nejnovější výzkum ukázal, že republikánská represe si vyžádala životy 50. až 60. tisíc lidí³ a frankistická 90. tisíc během tříletého období občanské války a 40. tisíc po

¹ NEUMANN, Stanislav Kostka, Rudé Právo, 25. 10. 1936, s. 7.

² CHALUPA, Jiří, *Zápisky o válce občanské*, Praha. Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 6.

³ VILLARROYA, Joan, *La verguenza de la república*, Madrid, La Aventura de la historia, 1999, č. 3, s. 26-33.

ní.⁴ Bojovaly spolu dva nesmiřitelné tábory, které nešlo nijak usmířit, dokud nebyla poražena druhá strana.

V bakalářské práci se zabývám reflexí Španělské občanské války českým tiskem v létě a na podzim roku 1936, tedy v období vzniku konfliktu na Pyrenejském poloostrově. Hlavním cílem je zkoumání názorového vyprofilování předních českých periodik, vybraných tak, aby reprezentovaly hlavní proudy politického spektra v tehdejší Československé republice. Prostřednictvím tehdy vydávaného tisku bych chtěla ukázat či vyvrátit příklon sympatií na tu či onu válčící stranu.

Konflikt na Pyrenejském poloostrově měl pro evropskou a československou situaci zásadní význam a otázkám týkajícím se vojenské stability „poversailleské“ Evropy byla v dobovém tisku věnována velká pozornost.

Dle názoru českých periodik byla válka deklarována jako boj fašismu proti komunismu. Je otázkou, zdali převažoval ve Španělsku více fašismus či nacismus. Je ale jisté, že frankismus byl autoritářský režim, který měl s oběma ideologiemi co do činění. K podpoře pučistů se vyslovovaly Národní listy, které jsem si proto vybrala jako jeden z primárních zdrojů. Na druhé straně politického spektra není jednoznačné, jestli v levicovém křídle ve Španělsku převládal komunismus, socialismus či anarchismus. Faktem vak zůstává, že španělští komunisté získali v průběhu války díky materiální podpoře Sovětského svazu velký vliv na rozhodování republikánské strany. Z tohoto důvodu jsem si pro charakteristiku levicového křídla zvolila Rudé právo. Lidové noviny jsem si vybrala jako příklad nestranného tisku, který by měl ilustrovat co nejmenší dobovou tendenčnost názorů, ačkoliv byly novinami „prohradními“.

Reflexí španělské občanské války se zabývalo již mnoho českých autorů. Nejvíce se zajímali o téma interbrigadistů. Tiskem se však doposud zabírala pouze jedna diplomová práce, kterou napsal již bývalý student Historie FF UK Robert Blenda. Práce nese název *Červencový vojenský převrat 1936 ve Španělsku v soudobém českém tisku*. Autor se snaží o ucelené zachycení prvních deseti dnů vojenského převratu v předních českých denících. V čem spočívá odlišnost mé práce od práce Roberta Blendy? Já se snažím o ucelenou reflexi obrazu počátku občanské války během prvních pěti měsíců, kdy se názory deníků mohly měnit podle vývoje situace. Prvních deset dnů bylo rozhodujících pro další budoucnost konfliktu, avšak konflikt byl stále dlouhotrvajícího rázu.

⁴ MORENO GÓMEZ, Francisco, *El Terrible secreto del franquismo*, Madrid, La Aventura de la historia, 1999, č.3, s. 12-25.

Práci jsem rozdělila do kapitol, které se zabývají především kvalitativním výzkumem. První kapitola pojednává o metodologii, tj. vymezuje bádáné pole a jsou zde vytyčeny základní otázky, na které by tato práce měla dát odpověď. Ve druhé kapitole se zabývám výběrem periodik a jejich historickým vývojem. Třetí kapitola se zabývá tzv. identitou periodik, což je souhrnné označení pro typické znaky, kterými se vyznačují redakce jako vztah periodik ke svému okolí a způsob jakým tiskoviny komunikují se čtenáři. Od čtvrté kapitoly se již práce zaměří na samotný obraz španělské občanské války ve vybraných periodikách. Konkrétně čtvrtá kapitola charakterizuje konflikt očima vybraných deníků. V páté kapitole načrtnu důvody vzniku puče, aneb koho deníky vnímaly jako viníka situace ve Španělsku. Vztahy vybraných českých periodik v Československu a zahraniční politiku se objeví v šesté a sedmé kapitole. Poslední kapitola se věnuje kvantitativnímu výzkumu, který mapuje počty článků ve vybraných denících za zkoumané období.

V nastíněném obsahu kapitol se nikde nezmiňuji o tom, jak se do této složité vnitropolitické situace Španělsko vlastně dostalo. Příčiny je nutné hledat dlouhou dobu před vypuknutím samotného konfliktu.

Vše začalo státním převratem generála Miguela Primo de Rivery v září 1923, který byl důsledkem předchozích problémů, ve kterých se Španělsko zmítalo již v 19. století a které vyvrcholily ztrátou posledních kolonií. Španělsko ovládla vlna hospodářských a sociálních krizí, projektujících se v naprosté deziluzi společnosti. Naděje na změny vyvstala až se státním převratem, ale ten navzdory očekávání situaci ještě zhoršil. Primo de Rivera se dobrovolně vzdal moci v roce 1931 a v témže roce byla vyhlášena republika, která později padla ze stejného důvodu jako jeho diktatura či Alfonsova monarchie.⁵ Politici totiž nedokázali uspokojivě vyřešit ty nejzávažnější problémy země, jakými byla třeba pozemková reforma.

Vše vyvrcholilo rokem 1936, kdy v únoru vyhrála volby do kortesů Lidová fronta, která byla koalicí levicově smýšlejících republikánů, socialistů a komunistů. Dne 12. července 1936 byl zavražděn José Calvo Sotelo, monarchisticky smýšlející poslanec a lídr strany Renovación Española (Obnovení Španělska, Španělský návrat aj.). Generálové později říkali, že zavraždění Calva Sotela bylo poslední kapkou do již tak přeplněného poháru, ale pravda je, že povstání připravovali již od března 1936.⁶

⁵ Alfons XIII. (1886 – 1941) pocházel z rodu Bourbonů a ihned po svém narození se stal španělským králem.

V roce 1931 padla monarchie a tím i jeho nárok na trůn.

⁶ BEEVOR, Antony, *La Guerra civil española*, Barcelona, Crítica, 2005, s. 76.

Převrat byl vzbouřenci naplánován na pátou hodinu ranní dne 18. července 1936. Centrem puče bylo město Melilla ve španělském Maroku. Jelikož však bylo povstání prozrazeno, uskutečnilo se o den dříve, přesto to neměnilo nic na situaci, že bylo potřeba co nejrychleji zmocnit se celé země.

Demokraticky zvolená vláda se domnívala, že mezi generály zbyli tací, jež se proti puči postaví a z toho důvodu nezaujala strategické pozice včas.⁷ Jak se však později ukázalo, opak byl pravdou - věrných zůstala jen nepatrná hrstka. Nedostatek velících jedinců se později negativně projevil v průběhu války, když republikánští vojáci nad sebou neměli schopnou autoritu.

Na počátku konfliktu měly obě strany skoro stejné předpoklady pro vítězství. Republika měla na své straně výhody, jako byla např. nejvíce osídlená města, zlaté rezervy ze Španělské banky, přírodní bohatství, nejvíce zemědělsky a průmyslově rozvinuté oblasti. Nacionalisté měli naopak příslibenou zahraniční pomoc, marocké oddíly a papežské požehnání.

Díky takovémuto rozvrstvení sil byli nacionalisté nuceni zaměřit se na jeden hlavní cíl a tím bylo dobytí hlavního města - Madridu. Ten by na základě slabé obrany pravděpodobně padl v listopadu 1936, kdyby nepřišla sovětská a mezinárodní pomoc ve formě interbrigád.⁸

Po selhání pokusu o dobytí města se z pouhého převratu zrodila občanská válka.⁹ Franko byl proto nucen zaujmout jinou taktiku, která spočívala v postupném a strategickém dobývání republikánského území. Zkoumané období je proto ohraničeno listopadem 1936.

Většina z bitev občanské války neměla vítěze, poněvadž vojáci na obou stranách bojovali v hrozných podmínkách a za velkých ztrát. Ještě v roce 1937 měli republikáni stejné šance na vítězství jako Franko, jelikož obě strany byly podporovány ze zahraničí, s tím rozdílem, že západní mocnosti bojkotovali přísun zbraní spíše demokraticky zvolené vládě než vojenské juntě.

V roce 1938 se situace začala příznivě naklánět na stranu generála Franka, když ofenzívou u Levante rozdělil republikánské území na dvě části. V levicovém táboře zavládla vlna beznaděje a myšlenky politiků se začaly upínat k myšlence, že Španělsko

⁷ WOLFE, Bertram D, *Civil war in Spain*. Workers age publishers, New York, 1937, s. 24.

⁸ BEEVOR, Antony, *La Guerra civil española*. Barcelona, Crítica. 2005, s. 228.

⁹ BEEVOR, Antony, *La Guerra civil española*, Barcelona, Crítica, 2005, s. 276.

může zachránit jen světová válka.¹⁰ Ještě rok vydržel levicový tábor houževnatě vzdorovat, ale po vítězné bitvě u Ebra zahájili nacionalisté 23. prosince 1938 ofenzívu na Katalánsko, které začalo nátlaku podléhat. Padlo v únoru 1939 následováno Madridem o měsíc později. Skoro po třech letech - 28. března 1939, zavlála nad hlavním městem bílá kapitulací vlajka.

Republika se snažila neúspěšně proměnit zaostalé a spory zmítané Španělsko v moderní evropský stát. Generál Franko se naopak vzbouřil proti legitimní, ve volbách zvolené vládě a tím uznal tradiční Španělsko.

¹⁰CÍLEK, Roman, *Krvavá předehra. Španělsko 1936 – 1939. Občanská válka a zahraniční intervence*, Praha, Epocha, 2004, s. 330.

1. Metoda výzkumu

Prostřednictvím vybraného československého tisku práce sleduje vývoj v počátcích španělské občanské války. V denících nalezneme postoje, které každý na základě jiného politického přesvědčení ke konfliktu zaujal. Prostřednictvím tisku, bych chtěla ukázat či vyvrátit příklon sympatií na jednu či druhou válčící stranu a poukázat v čem se názorově deníky shodovaly, či naopak v čem se odlišovaly. Prameny užití v této práci jsou především novinové, tedy tištěné a veřejné povahy.

Pro větší přehlednost této kapitoly jsem text strukturovala následovně:

1. kritéria zkoumání
2. problematika perspektiv
3. vymezení otázek a položení základních hypotéz

Dospět k určitému závěru lze pouze tehdy, stanovím-li si stejná hodnotící kritéria pro všechny vybrané deníky

Nejpodstatnějším kritériem pro zkoumání zpráv v tisku je objektivita deníků, kterou zkoumám v průběhu celé práce. Pro posuzování je podstatné si uvědomit, jak deníky zkreslují skutečnost.

Dalším hodnotícím kritériem pro práci s tiskem je výběr pramenů v něm obsažených. Jelikož novinářů a tiskovin bylo ve 30. letech 20. století nepřeberné množství, hrozí zevšeobecnění informací, či naopak redukcionalistické nakládání s fakty.

Aby práce byla naprosto ucelená, musela bych zkoumat všechny články ve všech dobových denících, což je ovšem nemožné na vypracování jedné bakalářské práce. Z toho důvodu jsem použila metodu sondy, na základě které jsme si vybrala tři periodika, u nichž jsem se snažila projít všechny zprávy, fotografie, karikatury, básně apod. Pro jejich zmapování jsem použila kvantitativní analýzu, které se budu věnovat v poslední kapitole práce. Jedná se o statistické porovnávání a rozdělování jednotlivých informací obsažených v tiskovinách.

Dalším krokem při výzkumu byla snaha z množství informací vybrat právě ty, ve kterých lze nalézt tendenčnost a politickou angažovanost. Pro rozbor tohoto druhu jsem užila kvalitativní analýzy, která zohledňuje kvalitu zpravodajství. Přestože některé články bylo pro tyto účely nepoužitelné, díky této metodě jsem mohla zanalyzovat obraz počátku občanské války.

Nyní se dostávám k problematice perspektiv, tzn. k druhému bodu metod výzkumu. Pokud chci zkoumat tisk, je důležitou otázkou, zdali byli prostí lidé ovlivněni více

novinami, nebo noviny tím, co chtěli lidé slyšet. Je to hledisko perspektivy, z které strany tuto problematiku analyzujeme. Historici neradi s tímto pramenem pracují, protože je toto určení značně nesměrodatné. Problematika perspektiv je velmi matoucí, a proto bych ráda objasnila úhel pohledu v této práci. Nalézáme zde trojici perspektiv: perspektiva reflektujícího historika, tedy člověka, který analyzuje a interpretuje historická fakta. Dále perspektivu dobového tisku a perspektivu čtenářů. K vnímání čtenářů se lze dobrat pouze skrze perspektivu novin, ale ani toto tvrzení není z objektivního hlediska věrohodné a pohybujeme se spíše v oblasti abstraktních konstruktů. Jediným spolehlivým pramenem nám tudíž zůstává perspektiva redaktorů novin, kteří pravděpodobně chtěli ovlivnit a podpořit vnímání svých čtenářů. V této práci bych chtěla interpretovat jednu z těchto dvou perspektiv - tedy jaké stanovisko zaujaly redakce vybraných novin a jaké názorové linie ve svých článcích ve 30. letech 20. století reflektovaly.

Ještě bych chtěla zmínit manipulaci redakcí s informacemi. Ty mohly naschvál vynechávat některé informace a jiné si pozměňovat podle svých potřeb. Z obecného hlediska je tento problém rozporuplný, protože vynecháváním a doplňováním zpráv reflektuje redakce svůj názor. Z toho se lze dovítit, jakým směrem směřují ovlivňování čtenářů a k jakému názoru se přiklání.

Abych mohla dále pokračovat v práci, je důležité si nejprve správně definovat téma. S tím souvisí vytvoření zkoumaných otázek a hypotéz, které se samozřejmě v průběhu práce mohou měnit, odebírat a přidávat. Položila jsem si deset hlavních otázek:

1. Jaké spatřovaly deníky příčiny vzniku války?
2. Jakým způsobem charakterizovaly konflikt?
3. Jakou důležitost přisuzovali konfliktu?
4. Jakým způsobem vnímaly zahraniční intervenci a státy v ní zapojené?
5. Jaký byl názor redakcí na reakci některých československých periodik?
6. Jak se španělská občanská válka projevovala v československém tisku?
7. Kolika zprávami měsíčně reflektovaly zkoumaná periodika španělskou občanskou válku?
8. Které noviny přebíraly agenturní zprávy a které nikoliv?
9. Jak jsou uváděny zdroje a jména autorů u článků?
10. Jaký byl statistický vývoj výskytu článků a úvodníků na prvních stránkách deníků?

Na závěr této kapitoly je nutné říci, že důležitý je samozřejmě i výběr periodik, protože na nich stojí celá práce. Reflexí tohoto výběru se budeme zabývat v následující kapitole.

2. Reflexe výběru periodik

Práce se zaměřuje na tisk datovaný v rozmezí od července 1936 do listopadu téhož roku., tedy období počátku konfliktu na Pyrenejském poloostrově. Paralelně probíhalo v Československu období první republiky, ve kterém působilo velké množství tiskovin, které měly důležitou úlohu jak v kulturním tak politickém dění.

Abychom pochopili úlohu novin v tehdejší době, je nutné hovořit o účinku, který na obyvatele periodika v té době měla. Ta měla nezastupitelné místo v životě jedince, jelikož utvářela jeho obraz světa a každodenního života. Byla primárním zdrojem vědění, kultury a vzdělávání, a právě proto by se v této práci měla podtrhnout jejich nepostradatelnost.

Při hlubším zkoumání tisku zjistíme, že existují různé typy periodik. Nalézáme tzv. stranický a nezávislý tisk. Stranický tisk sloužil jako prostředek komunikace politických stran s voliči, proto zde můžeme nalézt názor strany na politické dění v tehdejší Evropě a ve světě vůbec. Mezi nejznámější můžeme uvést např. Venkov (Agrární strana), Národní listy (ČSND), Právo lidu (ČSSD) či Rudé právo (KSČ). Nezávislý tisk se naproti tomu snažil objektivně zachytit dění v republice a ve světě. Do této skupiny můžeme zařadit Lidové noviny, Tribunu či Národní politiku. Ještě by bylo dobré zmínit jeden druh periodik, který vycházel za první republiky a to bulvární tisk, avšak ten není předmětem zkoumání této práce. Souhrnně můžeme konstatovat, že v Československu vycházelo více tisku politického než zpravodajského¹¹.

Pro ucelený výklad je nutné vědět, že za periodika smějí být považovány pouze tiskoviny vycházející více než jedenkrát za rok. Počet stran a cena novin se lišila podle toho, jestli vycházely ve všední den nebo v neděli. Cílem týdenního snažení bylo právě nedělní vydání, které většinou obsahovalo přílohy, odborné reportáže a další zajímavé články. Běžně se deníky vydávaly jako raníky či večerníky (poledníky). Cena raníků se obecně pohybovala mezi 50 – 80 haléři a večerníků či poledníků mezi 20 – 30 haléři. Večerní a nedělní vydání byla zpracovávána populárněji než odbornější raníky vzhledem k ustálené osmihodinové pracovní době,¹² protože v tom čase měli lidé více času na čtení.

¹¹ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘÍVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo, *Dějiny žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944*, Praha, Novinář, 1988, s. 59.

¹² KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha, Portál, 2010, s. 35-40.

Až doposud jsme hovořili o novinách v obecné rovině, nyní si dovoluji přejít do roviny konkrétní. Položme si otázku, jaká periodika se hodí pro účel zkoumání obrazu počátku španělské občanské války v Československu ve 30. letech?

Zpočátku je nutné specifikovat výběr novin: zaměřila jsme se pouze na pražské, česky psané tiskoviny. Z levicového tábora jsem vybrala tisk komunistický: Rudé právo. Z pravicového tábora jsem se fašistického tisku chopit nemohla, jelikož ten v oné době nemohl vycházet. Pro účely zkoumání se mi více hodil tisk nacionalistický, ke kterému patřily Národní listy.

Bylo nezbytné na problematiku nepohlížet z dnešního, ale z dobového hlediska. Z toho vyplývá potřeba vybrat i tisk, který se situaci snaží hodnotit objektivně a v duchu demokratických hodnot své doby. Proto jsem si pro srovnání dvou zmíněných periodik vybrala Lidové noviny.

Pro výběr periodik byla použita čtyři základní kritéria:

- 1) počet výtisků
- 2) typ tiskovin
- 3) tendenčnost
- 4) zdroje

Prvním z hledisek pro výběr periodik je počet výtisků. Tento parametr je důležitý, neboť nám jasně ukazuje, kolik lidí vybraný deník ovlivňoval. Podrobnější informace uvedu na konci této kapitoly, kde se zabývám historií, počtem čtenářů a náklady vybraných periodik.

Dalším hlediskem je typ periodik, jenž byl zmiňován v předchozí části této kapitoly.

Třetím aspektem je zohlednění tendenčnosti obsažené v novinách. Mohli bychom hodnotit tisk od nejméně tendenčního po nejradikálnější. Každý z nich nám může přinést jiný pohled na situaci. Z vybraných tiskovin jsou nejméně agresivní Lidové noviny, středové jsou Národní listy a nejvíce radikální je Rudé právo.

Posledním, čtvrtým hlediskem, je odkud informace deníky čerpaly. Většina článků byla přebírána od tiskových agentur, v případě španělské občanské války se nám nejvíce objevují tyto agentury: americký United Press, francouzský Havas, britský Reuter, česká ČTK a občas i německý DNB, italský Stefani a ruský TASS. Každý deník využíval těchto informačních zdrojů jiným způsobem. Některý k tomu dodával komentář, jiný přetiskoval originální znění. Ne u všech deníků jsou však zdroje uváděny.

Po reflexi výběru periodik bychom chtěli přejít k vnitřní analýze samotných redakcí. Jejich poměry a vnitřní uspořádání je důležité, protože se díky nim utváří jejich postoj k občanské válce ve Španělsku.

2.1. Lidové noviny

Ke vzniku Lidových novin došlo v roce 1893 spojením Moravských listů a časopisu Pozor v Olomouci. Noviny zpočátku byly stranické povahy, ale za pomoci rozkolu mezi hlavními představiteli budoucí ČSND a majiteli periodika (rodinou Stránských) se postupem času zařadily do nestraničského tisku, a tím se zvedl i zájem lidí o toto periodikum.¹³

Lidové noviny vycházely ve dvou vydáních a to v ranním za cenu 80 haléřů a odpoledním za cenu 30 haléřů. Vrcholem žurnalistické činnosti obvykle bývalo nedělní vydání, které mívalo někdy až 24 stran. Jaroslav Plitz o počtu výtisků pravil: „V roce 1937 stoupl počet přímých odběratelů na 32.000 a náklad ve všední den stoupl na 44.000 výtisků. Odpoledníku se tisklo 57.000 a nedělního vydání 76.000“.¹⁴

2.2. Národní listy

Národní listy byly založeny Juliem Grégrem v roce 1861. Od roku 1918 se staly ústředním tiskovým orgánem Československé národní demokracie, respektive pozdějšího Národního sjednocení. I přes sympatie s pravicí jim byla v roce 1941 pozastavena jejich činnost.

„Náklad deníku nebyl příliš vysoký, ale jeho význam byl přesto značný.“¹⁵ Vydávala jej Pražská akciová tiskárna ve dvou vydáních: ranním a poledním. Ranní vydání vycházelo v

¹³ PERNES, Jiří, *Svět Lidových novin 1893 – 1993. Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Havlíčkův Brod, Lidové noviny, 1993, s. 58.

¹⁴ PERNES, Jiří, *Svět Lidových novin 1893 – 1993. Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Havlíčkův Brod, Lidové noviny, 1993, s. 59.

¹⁵ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘÍVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo, *Dějiny žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944*, Praha, Novinář, 1988, s. 172.

počtu 20. tisíc výtisků¹⁶ za cenu 30 haléřů za kus. V neděli vycházelo jediné vydání, které obsahovalo více zpráv a mělo větší rozsah.

2.3. Rudé právo

Toto periodikum patří do již zmíněného stranického tisku. Vzniklo společně s Komunistickou stranou Československa, která se oddělila od Sociální demokracie zápasem o Lidový dům na počátku 20. let 20. století. Smysl jeho působení bylo: „Aby (strana) měla svou zbraň, aby v něm měla tlumočníka svých stanovisek, bojovníka za svou politiku“.¹⁷

Největšího rozmachu Rudé právo dosáhlo ve 30. letech 20. století, konkrétně mezi lety 1935-1938, kdy stál v čele bolševicky orientovaný Jan Šverma. Zajímavé bylo, že literatura zabývající se tiskovinami vycházející do roku 1989 tvrdila, že KSČ využívalo zpravodajství ČTK pouze v omezené míře.¹⁸

Komunistický tisk se nejvíce ze všech periodik uchýloval k proklamativním prvkům. Jeho vedení se snažilo zapůsobit na čtenářovi city, což dokazuje tento úryvek: „V intimním názvu „Rudásek“, jak dělníci Rudému právu říkali, byl obsažen citový vztah, který jsme k němu měli jako ke svému příteli, rádci a spolubojovníkovi“.¹⁹

Rudé právo vycházelo v jednom jediném vydání, ale každý den. Tento raník vydávali v počtu 25 tisíc výtisků,²⁰ i když jiné údaje uvádějí 50 a dokonce až 80 tisíc výtisků.²¹ Cena se pohybovala kolem 40 haléřů za výtisk ve všední den.

¹⁶ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha, Portál, 2010, s. 39.

¹⁷ DOLEJŠÍ, Vojtěch, *40. let Rudého práva 1920 – 1960*, Praha, Státní nakladatelství politické literatury, 1960, s. 7.

¹⁸ BERÁNKOVÁ, Milena; MALEC, Karel, *Dějiny československé žurnalistiky do roku 1945*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 45.

¹⁹ DOLEJŠÍ, Vojtěch, *40. let Rudého práva 1920 – 1960*, Praha, Státní nakladatelství politické literatury, 1960, s. 9.

²⁰ KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha, Portál, 2010, s. 39.

²¹ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘÍVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo, *Dějiny žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944*, Praha, Novinář, 1988, s. 59.

Po vzniku protektorátu byl tiskový orgán Komunistické strany zastaven dne 21. října 1938 spolu s dalšími nevyhovujícími listy. Komunisté začali působit na domácí scéně ilegálním tiskem, avšak ten se podařilo v Praze výrazněji vydávat až na podzim roku 1939.

3. Identita periodik

Utváření dlouhodobé prosperity periodika je podmíněno nejenom sledovanou politickou linií a náklady nýbrž i jeho identitou. Ta je určována chováním a postoji redakce, jež se pak objevují v každodenním tisku. Z toho důvodu identitou tiskovin rozumíme jejich výjimečnost, tvořící průnik faktorů jako způsob psaní (vědomé užívání jazyka s určitým záměrem - ironie, patos, objektivita), politické i životní postoje redaktorů, které se prostřednictvím jazyka do článků projektují. Důležitá je i čistě formální znalost jazyka po stránce ortografické a gramatické. Do identity periodika proto spadá také délka vydávaných novin, rozložení článků na stránkách, velikost a zvýraznění písma, cena, používané výrazy v textu, odkud se zprávy čerpají, zdali je u článků uváděn zdroj, politický názor, otisknuté fotografie a další atributy. Některým z nich se budu věnovat podrobněji.

Nejprve bych zanalyzovala Lidové noviny. Zprávy, které tyto noviny přinesly, byly vybírány převážně z agenturních zpráv tiskových kanceláří různých zemí nebo Československé tiskové kanceláře. U každého článku, úvodníku nebo zprávy byl uveden zdroj, tedy agentura či osoba, od které zprávu periodika čerpala. Díky tomuto kritériu je možné porovnat objektivnost a profesionalitu u všech vybraných deníků. Snaha o co největší objektivnost se dá u Lidových novin dokázat skutečností, že od dob působení šéfredaktora Arnošta Heinricha byl v listech kladen důraz na osobní zodpovědnost za uvedené zprávy,²² které tudíž musely mít uveden zdroj. Agenturní zprávy byly zveřejňovány s jednodenním až dvoudenním zpožděním a názory redakce se daly snadno vyčíst z titulků (tzv. headlinů)²³, jejichž cílem bylo zaujmout čtenáře.

Text Lidových novin je z vybraných periodik nejvíce přehledný, protože jsou v něm zvýrazněny důležité pasáže a navíc si tiskaři hrají s velikostí a tvarem písma. Události a text sumarizují tak, aby ho lidé pochopili a měli v něm přehled. První strana byla rozdělena na tři sloupce, kde je v levé straně umístěn úvodník vyjadřující se k nejaktuálnějšímu událostem, uprostřed byly nejdůležitější agenturní zprávy a napravo byl kurzívo sloupek, který jako první začaly vydávat právě Lidové noviny. Byl to nový literární žánr svým rozsahem přesný na to, aby čtenáře zaujal a pobavil.

²² PERNES, Jiří. *Svět Lidových novin 1893 – 1993. Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politik*, Havlíčkův Brod, Lidové noviny, 1993, s. 62.

²³ Headliny byly tímto způsobem využívány i u Národních listů a Rudého práva.

Nyní bychom se začali podrobněji zabývat uchopením tematiky španělské občanské války Lidovými novinami. Zpočátku byl text o válce souvislý a méně přehledný, ale přibližně po týdnu trvání konfliktu začaly noviny zprávy rozdělovat a ponechávat jim větší prostor, což svědčí o vzrůstající důležitosti událostí. Negativem je, že v překladech španělských jmen se objevují chyby. Lidové noviny pravděpodobně neměly svého reportéra ve Španělsku ale jen v Paříži. Kdyby tomu bylo naopak, poslaly by na Pyrenejský poloostrov někoho, kdo je znalý tamního jazyka, a ten by se nedopouštěl v překladech názvů a jmen omylů.²⁴ Velké pozitivum pro redakci je to, že často uveřejňovala přeložené či česky psané články reportérů nebo dopisovatelů ze zahraničí.

Stejně jako v Lidových novinách nalézáme i v Národních listech chyby ve španělských překladech,²⁵ což nás přivádí ke stejnému závěru jako v předchozím případě. U tohoto tisku bych zprávy o událostech ve Španělsku mohla rozdělit do dvou kategorií, a to na ty s uvedeným zdrojem a bez uvedeného zdroje. U zpráv s absencí zdroje se nám objevuje názor redakce, stejně tak jako ve sloupcích, které také většinou nenesou jméno autora. Večerní vydání je bulvárnější, snaží se více působit na emoce lidí, což vidíme na faktu, že uvádí více zpráv bez pramenů.

První stránka ranního, „profesionálnějšího“ vydání je pro přehlednost rozdělena do tří částí. Na pravé straně je umístěn úvodník, uprostřed nejdůležitější zprávy předchozího dne a na levé straně další text s názory redakce. Postupem času je na zprávy o občanské válce kladen větší důraz. O tom svědčí fakt, že redakce začíná rozdělovat konflikt na zahraniční a vnitřní situaci. Od konce srpna 1936 dělí novináři informace po určitou dobu na zprávy ze strany povstalců a republikánů, což svědčí o tom, že se snažili objektivně informovat čtenáře a porovnávat přichozí informace.

V Národních listech již můžeme nalézt čas od času tzv. „bílá místa“. Z těchto „bílých míst“ byl pod tlakem cenzury vymazáván text, ale na rozdíl od dob Protektorátu, nebyl nahrazován jiným, takže všichni mohli vidět, že něco z textu zmizelo. Nejvíce se s tímto problémem potýkalo Rudé právo, které na rozdíl od Národních listů mělo poměrně často „bílá místa“ i ve zprávách o španělské občanské válce. Poprvé se cenzura objevuje na přední stránce Rudého práva dne 18. srpna 1936. Komunisté se totiž zasazovali o agitaci ve prospěch španělské vlády. Tato přehnaná předpojatost se samozřejmě v Československé

²⁴Např. Quadarrama místo Guadarrama. HAVAS, Přísná opatření madridské vlády, Lidové noviny, Ranní vydání, 31. 7. 1936, s. 3.

²⁵Např. Molla místo Moly. NÁRODNÍ LISTY, Národní listy, Ranní vydání, 5. 8. 1936, s. 1.

republiky nikomu nelíbila, ale i přes tato místa má komunistický tisk hodně názorů uveřejněných, takže to žádným způsobem neovlivňuje kvalitu práce.

Na rozdíl od ostatních deníků Rudé právo do Španělska poslalo dva redaktory, Václava Sinkuleho a Bohuslava Laštovičku, kteří pravidelně (téměř každý den) posílali své reportáže z poloostrova. Oba dva hovořili španělsky, takže v textu nejsou žádné překladové nesrovnalosti. Rudé právo toho využilo ve svůj prospěch pro větší důvěryhodnost svých zpráv. Bylo jedno z mála periodik, jež mělo ve Španělsku svého vlastního dopisovatele. U nich byl nejvíce patrný beletristický styl a dramatické vyprávění, kterým se snažilo ovlivnit názor a pohled čtenářů.

Po dobu pracovních dnů jsou zprávy, komentáře, články i reportáže Rudého práva nepřehledně a libovolně rozmístěné po celých novinách od první až po čtvrtou stranu. Koncepce je neucelená a zprávy na sebe nijak nenavazují, takže se z toho dá vyvodit, že byly skládány do textu namátkově a pravděpodobně i narychlo. O tom svědčí fakt, že v textu nalezneme mnoho chyb a překlepů v českém jazyce, které by důsledná korektura odhalila.

Ze všech vybraných deníků čerpalo Rudé právo nejméně informací z agenturních zpráv. Pozdější literatura uvádí, že „redaktoři museli vyhledat z těchto zpráv taková fakta, která bylo možno s komentářem otisknout“,²⁶ ačkoliv po důkladnějším výzkumu se zjistilo, že „většinu běžných informací přebírá deník z oficiálních zahraničních zdrojů, především francouzských, aniž by u nich uváděl zdroje, přestože se při srovnávání s jinými deníky ukázalo, že jde většinou o zprávy tiskových kanceláří“.²⁷ Rudé právo si tímto ponechávalo volné pole pro případné doplnění svých vlastních informací, které čerpalo převážně od svých redaktorů. Tisk často uvádí jako zdroj „zvláštního korespondenta“ některého ze soudobých listů²⁸ nebo zprávy „z dobře informovaného či spolehlivého pramene“.²⁹ Někdy se však objeví zdroj zprávy uvnitř textu, k čemuž se uchylují jen v případě, že informace je ve prospěch madridské vlády. Jinak se jako jedině se zdrojem objevují úvodníky a některé reportáže.

²⁶ DOLEJŠÍ, Vojtěch, *40. let Rudého práva 1920 – 1960*, Praha, Státní nakladatelství politické literatury, 1960, s. 123 - 124.

²⁷ BLANDA, Robert, *Červencový vojenský převrat 1936 ve Španělsku v soudobém českém tisku*, Praha, Diplomová práce FFUK, 1996, s. 61.

²⁸ RUDÉ PRÁVO, *Tři fronty fašistů*, 28. 7. 1936, s. 2.

²⁹ RUDÉ PRÁVO, *Vůdci pučistů jednali v Berlíně*, 29. 7. 1936, s. 1.

Můžeme vidět i často se opakující obraty snažící se emočně ovlivnit čtenáře jako například: „Celý svět ví...“.³⁰ Často si Rudé právo vybíralo jména neznámých hrdinů, aby se tak v psaném textu mohlo přiblížit čtenářům. „Tisíce hrdinů padly již v boji proti fašistům. Jejich jména jsou ještě neznáma. Jmenujme některá k uctění všech: Oraodela Torrea, Amedée Coldeforna...“.³¹ U Rudého práva můžeme vidět i největší míru agitační činnosti: „Vše pro vítězství španělského lidu!“³² Nebo: „A znovu opakujeme: my se na to nesmíme jen dívat, my mu musíme pomáhat, neboť toho nepřítele, kterého on nyní bije, máme i my přímo v zemi, přímo před svýma očima“.³³ a „Organisace Rudé pomoci vyzývají k organisování schůzí a demonstrací k podpoře španělského lidu“.³⁴ Redaktoři vyzývali čtenáře k aktivní účasti na obraně vládního Španělska. Proto se také nejčastěji vyjadřovali v 1. osobě množného čísla pro zdůraznění rovnocenné pozice redaktora (emisara) a čtenáře (receptora). Ostatní dva vybrané deníky se v oblasti agitace příliš neangažují a jsou spíše pozorovateli a komentátoři událostí.

Vybrané noviny se snažily o vzájemnou reakci na komentáře a dění na domácí scéně. Lidové noviny reagovaly ve svých úvodnicích a kurzírových sloupcích většinou na první straně, Národní listy v rubrice Ohlas dne a Rudé právo kdekoliv to bylo v novinách možné, avšak nejčastěji na první stránce v úvodníku, který často nenesl ani název autora.

Hodně se v denících objevuje i obrazová dokumentace, ať už jsou to fotografie, mapy či karikatury (viz obrazová příloha). Mapy a plánky jsou uveřejňovány pro lepší orientaci čtenáře, což opět svědčí o důležitosti konfliktu (Obr. č. 1). Noviny chtěly, aby se v událostech čtenář vyznal, a proto mu poskytovaly co nejvyšší možnou přehlednost. Národní listy se od října 1936 snaží uveřejňovat mapy, ve kterých je zakreslena situace na Pyrenejském poloostrově. Podobně se zasazuje i Rudé právo, které často uveřejňovalo obrazový materiál s přehledem situace. Komunističtí redaktoři chtěli, aby i obyčejní lidé situaci porozuměli. Dokonce: „V celé řadě míst v nejrůznějších částech Československa (je) vyvěšena mapa Španělska, na níž je různobarevnými praporky zaznamenána situace na frontách boje proti fašistickým pučistům“.³⁵

³⁰ RUDÉ PRÁVO, Není emigrant jako emigrant, 8. 8. 1936, s. 4.

³¹ RUDÉ PRÁVO, Čest padlým hrdinům, Rudé právo, 28. 7. 1936, s. 2.

³² RUDÉ PRÁVO, Hrdinná smrt iránských volá, Rudé právo, 6. 9. 1936, s. 10.

³³ JF, Proti reakci, Rudé právo, 23. 7. 1936, s. 1.

³⁴ RUDÉ PRÁVO, Pozdravy Francie Lidové frontě, Rudé právo, 26. 7. 1936, s. 1.

³⁵ RUDÉ PRÁVO, Rudé právo, 29. 8. 1936, s. 1.

Jazyk, který noviny používají, by se dal seřadit od nejobornějšího po nejméně odborný. Nejsrozumitelnější jazyk mají Lidové noviny a Národní listy, které se snaží málo slovy popsat velké množství událostí. Naopak Rudé právo má nejméně odborný jazyk a používá mnoho slov pro popis jedné události, takže dnešního čtenáře by to spíše zahlcovalo.

Pokud bych měla seřadit vybraná periodika podle věrohodnosti zdrojových informací od největší po nejmenší, byly by na prvním místě Lidové noviny, dále Národní listy a jako poslední Rudé právo. Jak bylo možné udělat tento závěr? Lidové noviny téměř u všech zpráv uveřejňují jejich zdroj, ať už jsou to celá jména novinářů nebo jejich zkratky či jména tiskových kanceláří. U Národních listů je takových zpráv méně a u Rudého práva nejsou téměř žádné.

4. Charakteristika konfliktu

První zmínku o probíhajících nepokojích ve Španělsku nalezneme v Lidových novinách již 17. července v poledním vydání, které jako první hovoří o fašistické revoluci. Tato zpráva má oznamující charakter a nijak detailněji se problému nevěnuje. Dne 19. července poprvé hovoří o nepokojích Národní listy, které je charakterizují jako „vzpoudu armády proti vládě levice“.³⁶ Kontroverzní je zachycení nepokojů Rudým právem, které ještě 18. července hovořilo o „sílicí demokracii v SSSR, Francii a ve Španělsku“³⁷. O převratu se zmiňují nejpozději ze všech tří vybraných novin, a to až 21. července. Podle nich Azaňova vláda udělala chybu, že se chovala k přípravám pučistů s lehkomyšlnou shovívavostí „třebaže zejména komunisté od února na ně upozorňovali a doporučovali zatčení všech fašistických a monarchistických vůdců“.³⁸

V předchozím textu již byla použita slova jako převrat či fašistická revoluce. Rudé právo konflikt nenazývá žádným způsobem a spíše se ho snaží popisovat. Národní listy jako první nazvaly události vzpourou generálů, avšak následujícího dne pojmenovaly konflikt v hlavním nadpisu revolucí.³⁹ Den poté, 21. července v ranním vydání hovoří již o vojenské revoltě. Zdůrazňují, že se nejedná o vzpouru monarchistickou, jak by se podle předešlého historického vývoje ve Španělsku dalo očekávat. Podobně tomu je u Lidových novin, kdy pojem fašistická revoluce používají již v poledním vydání 17. července. Dne 22. července uveřejňují noviny s titulkem „Občanská válka ve Španělsku“, což svědčí o genezi zpráv. Pojem je přesnější, ale o občanské válce se dá hovořit teprve až po nevydařeném pokusu dobýt Madrid v listopadu 1936.⁴⁰ Tímto datem je také ohraničen závěr práce, kdy se naplno rozvinula občanská válka, která měla dlouhého trvání. Také v této době se noviny konfliktem zabývají nejvíce, ale postupně je zjevnější, že zájem o občanskou válku upadá.

Problémem po celou dobu konfliktu a nejvíce na počátku války byla zmatenost zpráv. Bylo jasné, že se Pyrenejský poloostrov dostal do problémů, ale nikdo nevěděl, o co jde. Nepřehlednosti mohly leckdy využít noviny, aby si vymýšlely své vlastní zprávy. Jako

³⁶ NÁRODNÍ LISTY, Vzpoura armády proti vládě levice Národní listy, Ranní vydání, 19. 7. 1936, s. 1.

³⁷ RUDÉ PRÁVO, Ve SSSR, Francii a Španělsku sílí demokracie, 18. 7. 1936, s. 4.

³⁸ JK, Dělnické oddíly ženou pučisty, Rudé právo, 21. 7. 1936, s. 1.

³⁹ NÁRODNÍ LISTY, Celé Španělsko v plamenech vojenské revoluce, Národní listy, Ranní vydání, 20. 7. 1936, s. 1.

⁴⁰ BEEVOR, Antony. *La Guerra civil española*, Barcelona, Crítica, 2005. s. 276.

první situaci odhadly Národní listy: „Pokud se dá usuzovati ze zpráv o občanské válce ve Španělsku, jež si velmi často odporují, možno říci, že tato vnitřní španělská válka se velmi protáhne“.⁴¹

Tímto jsem narazila i na problematiku zdrojových zpráv. Z počátku v nich byl značný zmatek a zdá se, že republikánská vláda nadnášela své úspěchy a médiím podávala klamné informace. Lidové noviny čerpaly ze zpráv obou táborů. Rudé právo to vidělo jinak: „Velké zahraniční agentury vydávají zprávy zřejmě tendenční, projevující jisté sympatie s pučisty“.⁴² Národní listy naopak popsaly otevřenost vůči médiím na straně Frankova tábora: „Důstojník generálního štábu revoluční armády... rozmlouvá s novináři a udílí jim informace o postupu bojů“,⁴³ což se nedá popřít, protože tomu tak opravdu bylo. Není tajemstvím, že média byla ve Španělské občanské válce využita v neprospěch republikánů. Zvrat nastal až po vybombardování Guerniky, kdy se tato skutečnost otočila.⁴⁴

Abych mohla tento konflikt lépe charakterizovat, je nutné na problematiku pohlédnout ze široka. Ve srovnání s druhou světovou válkou byla menšího rozsahu, avšak podobně ničivá a krvavá. Druhá světová válka si vyžádala hodně obětí na životech, ale i španělská občanská válka jich měla mnoho, pokud bereme v úvahu, že se konflikt oficiálně týkal pouze jednoho státu. Tuto roztržku Lidové noviny charakterizovaly takto:

„Carmen tančí na barikádách a střelí po včerejších svých milencích, lhotejno na které straně a do kterého tábora. Neboť po celé zemi je cítit pach krve, jako by se od rána do noci po celém Španělsku hrála jediná velká corrida... Místo býků leží na horkém písku... zakrvácených arén španělský lid.“⁴⁵

Dle českého historika Chalupy lidem nešlo o ideologii, ale vyřizovali si tak osobní účty.⁴⁶ To dokazuje i úryvek z článku v Národních listech: „Bylo upuštěno od zatemňování hlavního města v noci, neboť temnota byla pláštěm k četným masakrům, jimiž byly

⁴¹ NÁRODNÍ LISTY, Velmi povážlivá situace. Národní listy, Ranní vydání, 29. 7. 1936, s. 1.

⁴² RUDÉ PRÁVO, Dělníci ve vítězném boji, Rudé právo, 21. 7. 1936, s. 1.

⁴³ NÁRODNÍ LISTY, Národní listy, Ranní vydání, 28. 7. 1936, s. 1.

⁴⁴ BEEVOR, Antony, *La Guerra civil española*, Barcelona, Crítica, 2005, s. 118.

⁴⁵ AČ, Carmen ve stínu fascie a lomeného, Lidové noviny, Ranní vydání, 8. 8. 1936, s. 7.

⁴⁶ CHALUPA, Jiří, *Zápisky o válce občanské*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 118-119.

pravidelně vyřizovány různé osobní spory. Za dvě noci prý bylo tímto způsobem vyvražděno 1000 osob“.⁴⁷

Všechny noviny následovaly své vytyčené politické přesvědčení a snažily se ovlivňovat čtenáře svými texty. Proto v novinách můžeme nalézt velkou rozmanitost názorů a poznámek. Nejvíce názorově zbarvených zpráv se objevuje v titulcích, které se snaží upoutat pozornost čtenáře. V Národních listech jsou to titulky jako např. „Rudý teror v Madridě“, „V Malaze rudá hrůzovláda“ nebo „Komunisté vraždí zajatce“. V Rudém právu zase naopak, „Strašná zvěrstva povstalců: Rozčtvrtili zajatého letce“, či „Fašisté bombardují dětské útulky“. Lidové noviny se v titulcích snaží zachovat jistou neutralitu a objektivnost: „Obě strany popravují“, i když v nich také často projevují svá stanoviska. Jelikož se tato práce nezabývá pouze titulky, přestože do ní spadají, zaměřím se spíše na novinový text, ve kterém se nám objevuje několik tendencí:

1. noviny se snaží působit na city čtenářů,
2. zároveň se snaží ve svých čtenářích vyvolat strach a Španělsko užít jako jakýsi odstrašující příklad toho, co by mohlo nastat v evropských státech včetně Československa.

Jako první bych zmínila Národní listy, které byly hodně vlastenecké, a proto není divu, že se snaží působit na čtenářovy emoce ukázkou, jak jiní nacionalisté brání svůj národ se ctí a se vztyčenou hlavou: „Poprava četných fašistů, kteří... se účastnili vojenského povstání v madridských kasárnách La Montaña, způsobila v obyvatelstvu hlavního města hluboké pohnutí. Všichni fašisté šli na smrt s pozdravem „Ať žije Španělsko!“.⁴⁸ Zprávu o povstání v madridských kasárnách přinášejí také Lidové noviny, ale ty jí pouze líčí a nekládají do ní žádné emoce.

Rudé právo se naopak snaží obyčejným lidem ukázat, jaký by mohl být jejich osud, kdyby se fašisté dostali k moci na našem území. Využívá k tomu nejčastěji příkladu starců a dětí: „Fašističtí letci se snažili zejména zasáhnout budovu, o níž věděli, že je tam 150 madridských dětí na prázdninách“,⁴⁹ a „z nenadání přiletělo několik fašistických letců na hitlerovských letadlech a shodili své bomby – právě do středu hrajících si dětí. Ze 64 chlapců a děvčat zůstali na živu jen tři“.⁵⁰ Tuto zprávu bez zdroje doprovází i fotografická

⁴⁷ BEZ, Rudé masakry v Madridě – Zneužívání Červeného kříže, Národní listy, Ranní vydání, 19. 8. 1936, s.1.

⁴⁸ NÁRODNÍ LISTY, Tisíce lidí umírá pro Španělsko, Národní listy, Polední vydání, 22. 7. 1936, s. 1.

⁴⁹ RUDÉ PRÁVO, Fašisté bombardují dětské útulky, Rudé právo, 2. 8. 1936, s. 5.

⁵⁰ RUDÉ PRÁVO, Krev dětí, volá vás do boje proti fašismu, Rudé právo, 11. 11. 1936, s. 1.

příloha od reportéra Sinkuleho. Zvláštní je pouze fakt, že si děti uprostřed války hrály v tak velkém počtu na nápadném prostranství.

Hlavní komunistický periodikum se snažilo o přímý kontakt se čtenářem: „Vezměte ty strašlivé dokumenty, vezměte ty snímky povražděných a rozervaných dětí madridských proletářů a jděte s nimi od člověka k člověku..., aby dům od domu nemusili zakrátko sami hájit svá města a své vesnice proti fašistickým vrahům“.⁵¹

Strach u lidí vyvolával tisk různými hrůznými odstrašujícími příklady ve všech třech novinách. Přesto lze spatřit v textech stranických novin nezaměnitelné podobnosti. Národní listy píší: „Madridskými ulicemi projíždějí ve dne v noci nákladná auta... obsazená rudými gardisty. Střílejí bez příčin, jakmile shlédnou na ulici sebe menší skupinku lidí“,⁵² nebo: „Zajaté fašisty nebudou již stříleti, nýbrž stínati a jejich těla a hlavy házeti do moře... (uprchlíci z Malagy) viděli na hladině množství mrtvol bez hlav“.⁵³ Uvedly, že se tímto způsobem snaží republikáni (které nazývají pro tu dobu hanlivě komunisty), ušetřit municí. Svoji teorii tudíž ještě navíc podpírají logickým vysvětlením.

Rudé právo jde na to stejným způsobem a uveřejňuje texty jako např.: „Okamžitě po obsazení místa musí býti zastřeleno několik známých obyvatel, včetně žen a dětí.... Tak musíme zničit morálku nepřítele.“⁵⁴ Tento telegram byl podle deníku nalezen u jednoho z povstaleckých důstojníků. Ale můžeme se setkat i se zprávami jako: „spatřil pučisty, jak tančí a zpívají kolem mrtvol“.⁵⁵

Oba stranické deníky se snaží ukázat, že je druhé straně jedno, koho zabije, ale hlavně aby to bylo co nejvíce lidí. Dělalý ze sebe navzájem šílence a stroje na zabíjení, které si stínají hlavy a veselí se kolem mrtvol. Teror oba deníky prezentovaly podobným způsobem a snažily se jím u čtenářů vzbudit strach.

Lidové noviny se však na rozdíl od ostatních snaží objektivně poukázat na hrůzy války. Jako příklad můžeme uvést některé úryvky, které popisují dění uvnitř povstaleckého tábora:

„V Tolose musel jen náš pluk po dobytí zastřelit podle náhlého práva přes čtvrt tisíce lidí. Pět z kamarádů odepřelo stříleti na ně; hned je za to postavili ke zdi. Má-li tak vypadat osvobození

⁵¹ F, Spojenci těch, kteří vraždí děti, Rudé právo, 12. 11. 1936, s. 1.

⁵² NÁRODNÍ LISTY, Rudý teror v Madridě, Národní listy, Ranní vydání, 23. 7. 1936, s. 2.

⁵³ NÁRODNÍ LISTY, Komunisté vraždí zajatce, Národní listy, Ranní vydání, 3. 8. 1936, s. 1

⁵⁴ RUDÉ PRÁVO, Franco nařizuje: terorizovat zázemí, Rudí právo, 25. 10. 1936, s. 5.

⁵⁵ RUDÉ PRÁVO, Tanec nad mrtvolama, Rudé právo, 11. 9. 1936, s. 3.

sedláků od rudého panství, tak pěkně děkuju. Slibovali nám půdu, a teď v ní nebude ani dost místa, aby mohli pochovat všechny mrtvé“.⁵⁶ nebo „Dal jsi se naverbovat, protože Franco dobře platí? Mahmud vycenil bílé zuby v úsměvu: - Třikrát tolik jako v míru, a když se dostaneme do rudého města, nestará se o nás nikdo pár hodin. Drancování či rekvírování patří více nebo méně ke každé válce – ale pustit barevné bez dozoru do dobytého města s bílým obyvatelstvem, to je novinkou španělské občanské války... Vědí, že se nebojíme smrti jako křesťané, a proto můžeme jít napřed a probíjet jim cestu... Víš, jak z nás těžili, jak nás prodávali a jak dobývali naše území...“.⁵⁷

Redakce se snaží poukázat, že Franko využil Maročanů pro své vlastní účely, kteří za minimální mzdu, byli ochotni splnit jakýkoliv rozkaz. Jak můžeme vidět v předchozím úryvku, jasně se staví proti využívání Maurů jako ničivých nelítostných zbraní.

Ačkoliv se vybrané deníky snaží uvádět zdroje (vyjma Rudého práva), v té době bylo těžké se s jistotou dozvědět pravdu o průběhu bojů. I přes přejímání tiskových zpráv z vybraných světových deníků jim nikdo nemohl zaručit objektivnost a pravdivost informací. Z tohoto důvodu můžeme španělskou občanskou válku nazvat „nejnepřehlednější“ válkou své doby. I přes tyto problémy deníky na tuto fragmentárnost informací poukazují. Podstatnou informací pro náš výzkum je zachycení, jak vnímaly deníky první dny počínajícího konfliktu, tedy dobu nejmenší a nejobtížnější informovanosti o konfliktu.

Není zvláštní, že jakmile se vyskytne důležitá událost, začne se zveřejňovat i více informací o kultuře, zvycích a ekonomice daného státu. Toho využila redakce Národních listů, která dva dny po zahájení převratu zveřejnila článek „Španělsko a Filip II.“, kde je možné spatřit jakýsi náznak postoje ke zmateným událostem ve Španělsku, protože základní fakta již byla známa. V článku říkají: „Osudy jak jednotlivců, tak národů vždy závisí na správném či nesprávném posouzení stávajících okolností, po případě na rychlé změně směrnice, shledá-li se zavčas, že byla mylná“.⁵⁸ Analogicky spojovali čeští nacionalisté nadčasovost období Filipa II. se španělskou občanskou válkou. Citovanou větou se rozumí souhlas redakce s uskutečněným převratem v případě nesprávného posouzení stávajících okolností.

Otevřeněji se k událostem redakce vyjádřila ve sloupku až 21. července. Napsala:

⁵⁶ COLLIN, Henri, Povstalcem z nedorozumění, Lidové noviny, Polední vydání, 27. 8. 1936, s. 2.

⁵⁷ Y, BEN ASSAR, Barevní proti Španělsku, Lidové noviny, Polední vydání, 21. 8. 1936, s. 1.

⁵⁸ NYKL, A.R. Španělsko a Filip II, Národní listy, Ranní vydání, 19. 7. 1936, s. 9.

„Strženo bylo znovu do plamenů revoluce, k níž bezprostřední podnět dalo podlé, zbabělé a úskočné zavraždění vzácného politika Calva Sotelo... jako dobrý vlastenec chápal, že vláda vedla zemi ke zmatkům k občanským válkám, k zbolševizování Španělska se všemi jeho hrůzami krvavého teroru, vraždění, drancování a ničení všech hodnot mravních a hmotných... Calvo Sotelo ji proto vypověděl boj, který nebyl fašistickým bojem proti republice, jak by ráda i u nás levice světa namluvila – nýbrž bojem o pořádek v republice a o její záchranu před úklady bolševismu, do jehož služeb se madridská vláda postavila. Byl zavražděn. Odpovědí je revoluce... Události ve Španělsku jsou poučením i výstrahou. Ukazují znovu, kam přivádějí zemi levicové vlády.“⁵⁹

Autor se snažil porovnat situaci k vývoji v Československu a poukazuje na hrozbu levicového myšlení. Úvodník zároveň vyzdvihl Calva Sotela jako zachránce, jenž za svoje postoje a služby pravému „národnímu“ státu zaplatil životem. Redakce se domnívala, že oběť posloužila jako výstraha a od počátku neoblomně věřila ve vítězství Frankova tábora. Jen šest dní po zahájení puče zveřejnily Národní listy text Evžena Hiligartaena, ve kterém píší, že „dnes již není pochyby, že v ostatním Španělsku zvítězí nacionalistická vojska“.⁶⁰ Nacionalistická vojska se podle nich správně vzepřela za svojí vizi státního uspořádání, protože podle redakce listů republika „strhuje stát do nebezpečí občanských válek rušením demokratických základů, při tom, což je vždy nejtragičtější, ve jménu boje demokracie s fašismem!“⁶¹

Zajímavé je, jak vidělo vzniklou situaci ve Španělsku Rudé právo. Nepotřebovalo dostatek důkazů, aby svalilo veškerou vinu na povstale nacionalisty: „Nejreakčnější živly se spojily proti vládě, vytvořené z demokratické lidové většiny... šlechticů velkostatkářů, těžká buržoasie, monarchisté, generálové... ta všechna čeládka se teď spojila, aby zbraněmi... ubila vůli španělského lidu k novému, spravedlivějšímu řádu“.⁶² Je pravdou, že velkostatkáři, monarchisté i generálové měli ve vojenském puči důležité postavení, ale směřovalo by Španělsko za vlády Lidové fronty doopravdy k novému a spravedlivějšímu řádu? Český historik Chalupa uvedl názor, že kdyby republika byla zvítězila, došlo by k další občanské válce, ve které by se střetli trockisté, anarchisté a komunisté.⁶³ Roztříštěnost republikánského tábora tuto teorii jen podporuje.

⁵⁹ VS, Požár na Iberském poloostrově, Národní listy, Ranní vydání, 21. 7. 1936, s. 1.

⁶⁰ HILLGARTAEN, Evžen, Perla Středozemního moře. Povznese vůdcové dělnictva, Národní listy, Ranní Vydání, 23. 8. 1936, s. 1.

⁶¹ VS, Požár na iberkém poloostrově, Národní listy, Ranní vydání, 21. 7. 1936, s. 1.

⁶² JF, Paliči, Rudé právo, 21. 7. 1936, s. 1.

⁶³ CHALUPA, Jiří, *Zápisky o válce občanské*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 9.

Jakým způsobem charakterizovali válku komunističtí redaktoři? Boj o španělskou republiku je pro ně „bojem mezi fašismem a demokracií, mezi válkou a mírem“⁶⁴ a jde o „osud demokracie, o osud demokratické republiky, o osud národů“.⁶⁵ Frankův tábor viděli redaktoři jako prostředníka fašismu pro získání moci za Pyrenejemi. Pro Rudé právo znamenal fašismus „anarchii, krvavou diktaturu a válku“⁶⁶ a neexistovala pro ně jiná možnost, než vítězství republikánského tábora.

Přesvědčení ve vítězství republikánského tábora dalo Rudé právo najevo již 21. července 1936 slovy: „Síly španělského lidu drtí útok fašistických štváčů na republiku... Španělská republika musí býti a bude očištěna od všech svých nepřátel“.⁶⁷ Od počátku konfliktu si levicoví redaktoři ani nepřipouštěli možnost, že by republikánský tábor mohl prohrát. Dokonce 22. července vypustili zprávu, že „španělský lid rozdrtil dobrodružný puč ... a zasazuje právě poslední rány té fašisticko-monarchistické hydře...“.⁶⁸ Tato zpráva nemá uvedený zdroj, takže se těžko dopátráme, zdali redaktoři nepravdivou zprávu od někoho čerpali, nebo jí otiskli sami od sebe. Tento typ zpráv v komunistickém tisku popisoval konflikt pro republikánský tábor poněkud optimističtěji, než tomu doopravdy bylo: „Vojsko generála Moly rozprášeno“⁶⁹ nebo „Maroko povstalo proti Frankovi“.⁷⁰ Ale již od září zprávy začaly být věrohodné a začaly se shodovat s ostatními deníky.

Lidové noviny jsou jedny z posledních, které uveřejňují svůj názor na dané téma. To svědčí o jejich korektnosti a snaze být co nejobjektivnější. Lze si pouze přechíst názory, jako „nebude zde vítězů... Zůstane poražený národ“,⁷¹ které svědčí o lidskosti, jenž noviny vždy zastávaly. Jeden z prvních názorů deníku je uveřejněn až 24. července prostřednictvím redaktora Lidových novin v Paříži. Ten napsal: „Ve chvíli, kdy o španělském povstání není ještě rozhodnuto, je dost obtížné odhadovat, jaké bylo skutečně pozadí této velké krvavé vzpoury proti republikánskému režimu“.⁷² Po čase však deník k událostem zaujímá již přesnější názor. Počátkem srpna Lidové noviny vytiskly článek

⁶⁴ RUDÉ PRÁVO, Nejaktivnější a společnou pomoc španělskému lidu, Rudé právo, 13. 8. 1936, s. 3.

⁶⁵ JF, Všude na stráži, Rudé právo, 18. 8. 1936, s. 1.

⁶⁶ RUDÉ PRÁVO, Nejaktivnější a společnou pomoc španělskému lidu, Rudé právo, 13. 8. 1936, s. 3.

⁶⁷ RUDÉ PRÁVO, Dělníci ve vítězném boji, Rudé právo, 21. 7. 1936, s. 1.

⁶⁸ JF, Pučisté a panikáři, Rudé právo, 22. 7. 1936, s. 1.

⁶⁹ RUDÉ PRÁVO, Vojsko generála Moly rozprášeno, Rudé právo, 26. 7. 1936, s. 1.

⁷⁰ RUDÉ PRÁVO, Maroko povstalo proti Francovi, Rudé právo, 25. 8. 1936, s. 1.

⁷¹ LIDOVÉ NOVINY, Kastaněty v hukotu děl, Lidové noviny, Ranní vydání, 23. 7. 1936, s. 5.

⁷² VO, Španělský boj o svobodu, Lidové noviny, Ranní vydání, 24. 7. 1936, s. 2.

šéfredaktora madridského deníku *Ahora* Manuela Chavese Nogala. Ten situaci charakterizuje takto: „Jednodušší říkají, že je to boj komunismu proti fašismu. Jiní, že to jsou zápasy divochů a primitivních lidí v zemi“.⁷³ Po čase se deník vyjadřuje otevřeněji k oběma válčícím stranám. Španělské nacionalisty charakterizoval těmito slovy: „Španělský fašismus nemá nic společného s fašismem italským nebo nacistickým režimem, což povstalce nijak neospravedlňuje. Jde v podstatě o vojenskou vzpouru, jejímž cílem je obrana starých výsad a náboženský fanatismus starého ražení“.⁷⁴ Republikánskou stranu naopak charakterizovaly Lidové noviny těmito slovy:

„Ve skutečnosti ti, kdož bojují ve Španělsku proti fašismu, nebojují pro demokracii. Je jisté, že není možno mluvit o komunismu, když se mluví o madridské vládě, protože její orgány jsou pod silným vlivem nejrůznějších anarchistických útvarů, které jsou zvláštností španělského politického života.“⁷⁵

S touto zprávou můžeme souhlasit jen z části. Není pravdou, že by celý republikánský tábor nebojoval pro demokracii, protože v tomto táboře bylo mnoho skupin. Některé bojovaly za své vize, jako např. komunisté a anarchisté, ale jiné bojovaly za demokracii.

Podobně jako komunisté i Lidové noviny věřily ve výhru republikánů, avšak k tomuto přesvědčení se dostaly jednoduchou dedukcí. Španělsko byla agrární země s množstvím chudých obyvatel žijících převážně na venkově a „zkušenost ukázala, že občanskou válku vždycky konečně rozhodla nálada obyvatelstva“.⁷⁶ „Španělský venkov není ani socialistický, ani anarchistický, ani komunistický. Španělští venkované chtějí kus půdy, kterou by mohli v klidu svobodně obdělávat, a na níž by se mohli uživit. Kdo jim ji dá, bude pánem Španělska.“⁷⁷ V této větě poukázaly na fakt, který všechny noviny opomíjejí; v každodenním životě jde prostým lidem stejně hlavně o uspokojení základních potřeb a

⁷³ CHAVES NOGALE, Manuel, Co se děje ve Španělsku, Lidové noviny, Ranní vydání, 6. 8. 1936, s. 1.

⁷⁴ LIDOVÉ NOVINY, Výbor pro nevměšování v ohni kritiky, Ranní vydání, 31. 10. 1936, s. 3. Nelze říci, že španělský fašismus nemá nic společného s italským a německým režimem, ale samozřejmě se značně liší, a proto se také později ujal pod názvem frankismus. Jako první jej definoval Ramiro Ledesma, španělský novinář a ideolog. Španělsko podle něj potřebovalo „návrat k tradici, rozchod s parlamentní a liberální demokracií a nastolení nového řádu založeného na jednotě, hierarchické autoritě a vůdcovském principu“.
(CHALUPA, Jiří, *Zápisky o válce občanské*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 31.)

⁷⁵ ČTK, Vojenské vítězství bude marné, Lidové noviny, Polední vydání, 5. 9. 1936, s. 1.

⁷⁶ COLLIN, Henri, Povstalcem z nedorozumění, Lidové noviny, Polední vydání, 27. 8. 1936, s. 2.

⁷⁷ COLLIN, Henri, Povstalcem z nedorozumění, Lidové noviny, Polední vydání, 27. 8. 1936, s. 2.

nikoliv o ideologickou rovinu. Domněnku novin o vítězství republikánů v první fázi bojů lze potvrdit i tímto příkladem: „Jisto je, že hnutí důstojníků se nemůže udržet než tam, kde může počítat na lidovou podporu aspoň částečnou... Tam, kde není takové podpory, jsou povstalečtí důstojníci zavřeni ve svých kasárnách a podléhají nebo podlehnou obléhání davu, téměř bez zbraní, ale ohromného“.⁷⁸

Skutečnost, že by se Španělsko mohlo stát dalším nedemokratickým státem v Evropě, si uvědomoval značný počet lidí. Některé z těchto názorů prostřednictvím svých redaktorů vyslovil i námi vybraný tisk. Pro Lidové noviny občanská válka ve Španělsku byla značně závažnější, než nedávné události v Habeši.⁷⁹ Ovšem jako první z vybraných novin přikládalo Rudé právo tomuto konfliktu větší mezinárodní význam. Dali to do souvislostí s Hitlerovou politikou v Evropě, ač neuvádí, v čem konkrétně by to mělo být. Důkazem této skutečnosti je následující úryvek napsaný již 21. července 1936:

„Už nemůže být nikoho, kdo by neviděl, že španělské boje se týkají přímo také nás. Týkají se nás proto, že je to boj o mír, boj lidové fronty míru proti fašistické frontě války... Fašisté ohrožují nejen španělskou demokracii, ale také mír celé Evropy... jaké požehnání by to bylo (vítězství - pozn. autora) pro válečné plány Hitlerovy a jak by i na nás pak musila dolehnout taková skutečnost!“⁸⁰

K mezinárodní situaci se podrobněji vyjádřím v samostatné kapitole zabývající se názorem deníků na zahraniční události týkající se počátku občanské války ve Španělsku. Nyní bych se chtěla věnovat podrobněji důvodům vzniku povstání podle vybraných deníků.

⁷⁸ CHAVES NOGALE, Manuel, Co se děje ve Španělsku, Lidové noviny, Ranní vydání, 6. 8. 1936, s. 1.

⁷⁹ ELE, Občanská válka ve Španělsku, Lidové noviny, Ranní vydání, 4. 8. 1936, s. 1.

⁸⁰ JF, Proti reakci, Rudé právo, 23. 7. 1936, s. 1.

5. Důvody vzniku puče

Jakým způsobem vnímala vybraná periodika důvody vzniku puče? Jaké byly podle nich příčiny konfliktu? Jak viděly reakci španělské republiky na povstání? Na tyto otázky bych se pokusila odpovědět v této kapitole.

5.1. Názor Rudého práva

U hlavního deníku komunistické strany bychom mohli rozdělit důvody vzniku puče do těchto bodů:

1. zaostalost země zapříčiněná monarchií
2. intervence zahraničních států a vyvolání konfliktu jimi
3. rozdmýchávání nepokojů ze strany španělských fašistů

Monarchistické Španělsko bylo ještě v 19. století feudálním státem, který se později politici a vlivní intelektuálové prostřednictvím republiky snažili přeměnit v moderní evropskou zemi. Avšak tradice zde byly hluboce zakořeněny a dalo se očekávat, že takové skupiny obyvatel jako velkostatkáři, monarchisté a vojáci s touto změnou budou mít problémy. Velkostatkáři vlastnili půdu, na které pracovaly chudé španělské rodiny, bez jejichž pomoci by statek nefungoval. Monarchisté byli zvyklí na výsady, které měli v dobách monarchie jisté. Vojáci měli alespoň práci v Novém světě a později v Africe, protože monarchie vedla válečné boje. Republika chtěla svými reformami pozměnit sociální strukturu a pozvednout zaostalost země, avšak události dokazují, že k tomu neměla vhodné podmínky. Tyto vlivné skupiny měly ještě příliš síly, a tudíž se změnám urputně bránily. Rudé právo svůj názor komentuje slovy: „Habsburkové a hlavně Bourboni se starali především o sebe a přičinili se, aby Španělsko přes ohromné možnosti v době koloniálních výbojů, zůstalo zaostalou, polofeudální zemí“.⁸¹ „Proti generálským hrdlořezům, proti lokajům Carlosů a Alfonsů, proti žoldnérům španělských velkostatkářů a anglických uhlobaronů, povstal všechen španělský lid, aby nasadil své životy za Španělsko, které jedině v rukou tohoto lidu se může změnit ze zaostalé, středověké, ubohé, hladové země ve Španělsko silné, šťastné a bohaté.“⁸²

Druhým důvodem je snaha některých zahraničních států či jednotlivců o vyvolání povstání. Rudé právo viní z této podpory hlavně španělského bankéře žijícího v zahraničí

⁸¹ RUDÉ PRÁVO, 30. 8. 1936, s. 10.

⁸² RUDÉ PRÁVO, Těžká porážka pučistů na severu, 28. 7. 1936, s. 1.

Juana Marche, londýnské finančníky a fašistické velmoci. „Hlavním dodavatelem peněz (pro nacionalisty, pozn. autora) jsou Juan March a londýnští finančníci, kteří jsou interesováni na španělských závodech, a dále jsou nacionalisté financováni ‚z anonymního‘ kartelu německých a italských fašistů“.⁸³

Dalším důvodem vzniku puče podle Rudého práva je fakt, že se španělští fašisté svými výboji snažili situaci vyhrotil s cílem svrhnout demokraticky zvolenou levicovou vládu. Podle nich byl puč generály plánován již od voleb v únoru 1936 a jejich plán spočíval ve dvou pilířích: za první dělat v zemi neustálé atentáty, které prováděli zaplacení fašisté a za druhé infiltrovat se mezi anarchisty a podněcovat je k podobným akcím.⁸⁴ Tyto události vedly ke smrti poslance Calva Sotela, což vyescalovalo nepokoje v občanskou válku.

Vražda ze dne 12. července 1936, byla podle komunistů způsobena fašisty, jež „stupňovali své provokace a vražedné atentáty, a když pod tlakem jejich akcí byl zabit jeden z hlavních vůdců reakce, Calvo Sotelos vyhrotila se situace na ostří nože“.⁸⁵ Jak je patrné z úryvku, komunisté ospravedlňují vraždu tím, že se tak stalo kvůli tlaku fašistických akcí. Zdůrazňují, že puč by propukl i bez zavraždění poslance Calva Sotela: „Tyto přípravy se blížily již ke konci a puč by byl propukl i bez smrti Sotelovy“.⁸⁶

Jak bylo řečeno v úvodu této kapitoly, je bezesporu důležité, jakým způsobem viděly deníky reakci republikánů na vznik puče. Rudé právo svaluje vinu za vznik povstání i na demokraticky zvolenou vládu. Podle nich byla „až příliš liberální k fašistickým živlům“⁸⁷ a „nedosti rychle a energicky vystoupila proti fašistickým spiklencům“.⁸⁸ Generály, kteří se již dříve pokusili o politickou změnu, „potrestala“ vláda tím, že je odsunula na vzdálená vojenská ředitelství, mimo jiné na Kanárské ostrovy, Baleárské ostrovy a na africké pobřeží.⁸⁹ Ti využili této vzdálenosti k přípravě revolty. Pak „povstala hrstka fašistických pučistů, opírající se o vojsko, zneužila všech úředních i armádních posic, které jí zbyly přes protesty a důrazné upozorňování komunistů“.⁹⁰ Zde si také můžeme povšimnout, že Rudé právo zdůraznilo podíl komunistů na obraně španělské republiky. „Právě komunisté

⁸³ RUDÉ PRÁVO, Juan March bankéř pučem, 2. 8. 1936, s. 6.

⁸⁴ RUDÉ PRÁVO, Plán puče, Rudé právo, 26. 7. 1936, s. 5.

⁸⁵ JK, Dělnické oddíly ženou pučisty, Rudé právo, 21. 7. 1936, s. 1.

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ JF, Příkaz ze Španělska, Rudé právo, 24. 7. 1936, s. 1.

⁸⁸ ŠVERMA, Jan, Pravice a levice, demokracie a fašismus, Rudé právo, 25. 8. 1936, s. 2.

⁸⁹ JK, Španělský lid dělá pořádek, Rudé právo, 22. 7. 1936, s. 1.

⁹⁰ JF, Útoky a poznámky – Jiřího Beneše „odvaha“ z paniky, Rudé právo, 20. 8. 1936, s. 3.

– jak zdůraznil president Azaña – byli první na místě ještě v okamžiku, kdy mnozí jiní ztráceli hlavu v panice“.⁹¹ Je pravdou, že ještě před vznikem puče komunisté varovali před hrozícím nebezpečím, ale jinak tato skupina neměla v předválečném Španělsku rozhodující vliv. Ten získala až v průběhu války, kdy byli španělští republikáni nuceni získávat zbraně od Sovětského svazu.⁹² Lze tedy říci, že ačkoliv Frankův tábor proklamoval za důvod vzniku puče boj proti komunismu, byl on tím, kdo ho ve Španělsku za občanské války výrazně podnítil.

Celkovou situaci očima píšících komunistů v Československu lze charakterizovat takto:

„Španělský lid ve své ohromné většině stojí za vládou a hájí svoji svobodu. Španělský finanční magnát sedí hezky v suchu za hranicemi. Za jejich zájmy bojuje cizinecká legie, tato zločinecká sebranka z celého světa, za jejich zájmy bojují svedení Berbeři a ‚svatou církev katolickou‘ hájí afričtí Mohamedáni“.⁹³

5.2. Názor Národních listů

Nyní se dostáváme k druhému vybranému deníku a tím jsou Národní listy. Jaké příčiny vzniku puče spatřovaly?

1. problémy způsobené komunisty
2. nedemokratické volby počátkem roku 1936
3. utvoření Jednotné (Lidové) fronty
4. zaostalost země zapříčiněná monarchií

Jako první svalují vinu za události na komunisty. Ti podle nich: „Běhají po ulicích a mají plná ústa bombastických hesel proti fašismu a při tom ve státech demokratických se starají hlavně o vyvolávání nesmyslných stávek, demonstrací a kraválů, snaží se vniknouti svou rozkladnou agitací do úřadů i armád, sabotují obranu státu (i u nás), vyvolávají všude štvánice a nepořádky...“.⁹⁴ Spolu s anarchisty byli těmi, kdo svými krvavými útoky

⁹¹ JF, Útoky a poznámky – Jiřího Beneše „odvaha“ z paniky, Rudé právo, 20. 8. 1936, s. 3.

⁹² CÍLEK, Roman. Krvavá přehra. Španělsko 1936 – 1939. Občanská válka a zahraniční intervence, Praha, Epocha, 2004, s. 159.

⁹³ ŠVERMA, Jan, Za obranu demokracie, Rudé právo, 19. 8. 1936, s. 1.

⁹⁴ NÁRODNÍ LISTY, Komunistické štvánice předzvěstí fašistických diktatur, Národní listy, Ranní vydání, 24. 7. 1936, s. 2.

vyprovokovali generály k obraně svého státu, který by jinak zabředl v úpadku.⁹⁵ Podle listů se celý plán k vyvolání nepokojů uskutečnil pod dohledem Sovětského svazu, který v únoru 1936 vypracovala podrobné plány ke zbolševizování Španělska.⁹⁶ Povšimněme si, že plány ke zbolševizování vypracovala Moskva shodou okolností v únoru 1936, kdy byly volby do kortesů, které dle národnědemokratických listů byly nedemokratické. Národní listy nepopírají vyvolání puče v červenci 1936 španělskými generály, ti ovšem byly „přinuceni“ se vzepřít proti špatně vládnoucí levicové elitě, která jen rozvracela Španělsko. „Armáda se vzbouřila, aby zachránila republiku a demokracii.“⁹⁷

Legitimitu pro tento čin a zároveň další příčinu občanské války Národní listy spatřovaly ve volbách v únoru 1936, které byly podle nich neplatné. Neodehrály se totiž demokratickou formou, protože pravicoví voliči nebyli k volbě připuštěni.⁹⁸ Dokonce se falšovaly výsledky a vraždilo se.⁹⁹

Další příčinu občanských nepokojů je možné spatřit v samotné podstatě Lidové fronty. Zde se Národní listy opírají o tzv. „teorii trojského koně“, která spočívá ve strachu Moskvy o vlastní existenci. Díky tomu vyvíjí Sovětský svaz snahu spočívající v rozšiřování svého mocenského vlivu a hledání spojenců ve vzdálenějších státech. Toho se snaží dosáhnout prostřednictvím „míru a demokracie“,¹⁰⁰ který je podle Národních listů v praxi aplikován do ideje Lidové fronty. V ní si komunisté tajně uzurpují moc a snaží se ovlivňovat a získat vliv nad ostatními spojeneckými stranami, které jsou příliš slabé, než aby dokázaly dlouho odolávat.¹⁰¹ První příklad úspěchu konceptu komunistické Lidové fronty je podle Národních listů ve Španělsku, jež se stalo „první její obětí“. ¹⁰² Mladá republika, „která za moudrého vedení presidenta Zamory statečně překonávala svízele zděděné po monarchii, a počala se slibně rozvíjeti, stala se obětí – trojského koně.“¹⁰³ Dalším příkladem noviny obohacuje dopisovatelka Sísová, která píše, že Lidová fronta „vyhnala poctivého

⁹⁵ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Sociální demokraté pomáhají komunistům dělat zmatek, Národní listy, Ranní vydání, 2. 8. 1936, s. 2.

⁹⁶ RE, Sověty usvědčeny – Krvavá občanská válka ve Španělsku dílem moskevské Internacionály, Národní listy, Ranní vydání, 27. 10. 1936, s. 2.

⁹⁷ V.S. Nepřítel demokracie, Národní listy, Ranní vydání, 13. 8. 1936, s. 1.

⁹⁸ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Španělské hrůzy, Národní listy, Ranní vydání, 24. 9. 1936, s. 2.

⁹⁹ BANNISTER, Jolly, Rudý teror ve Španělsku, Národní listy, Ranní vydání, 23. 11. 1936, s. 4.

¹⁰⁰ VS, Nebezpečí z lidových front, Národní listy, Ranní vydání, 7. 8. 1936, s. 1.

¹⁰¹ RE, Národní mládež vyhlásila boj proti komunismu, Národní listy, Ranní vydání, 27. 8. 1936, s. 2.

¹⁰² VS, Nebezpečí z lidových front, Národní listy, Ranní vydání, 7. 8. 1936, s. 1.

¹⁰³ Tamtéž.

republikána Zamoru z prezidentského paláce a zahájila režim vypalování kostelů, ničení pravicových listů a pořádání vražd, dostupujících měsíčního průměru tisíce mrtvých“.¹⁰⁴ Zde je patrné, že čeští nacionalisté nenamítali nic proti samotné myšlence republiky, ale spíše proti levicově orientovaným stranám. Španělští nacionalisté o sobě dokonce tvrdili, že „naše hnutí je svou podstatou republikánské“,¹⁰⁵ ačkoliv jediným republikánem mezi povstalci byl generál Mola. Tyto úryvky lze brát jako ospravedlnění sympatií Národních listů s povstalci, protože republiku pokládaly za základ svého přesvědčení. Od občanské války si slibovaly pouze upevnění republikánského režimu a „očistu Španělska od komunismu“.¹⁰⁶

Posledním důvodem vzniku povstání, který můžeme uvést na této straně politického spektra, je vláda španělských králů, kteří „pro války a snahy o jednotu víry ukládali své zemi zničující oběti. Úpadek nedal na sebe čekat. Země byla do krajnosti vysáta obětmi na lidech i statcích“.¹⁰⁷ Toto je jediný bod, na kterém se Rudé právo a Národní listy shodují.

Než se začnu věnovat posledním vybraným novinám, bylo by správné říci pár slov o vlastenectví v Národních listech. Proti samotné podpoře Franka Německem listy nic nenamítají, avšak nedůvěřují samotnému režimu v Německu, který se „(se) svou válečnou politikou... dokonce ocitá na linii bolševické koncepce, která svou poslední, ale bezpečnou naději vidí právě v rozvratných následcích světové války“.¹⁰⁸ Národní listy tudíž podporovaly Franka, nikoliv však Německo. To je také důvod, proč byly noviny v roce 1941 Německem za Protektorátu Čechy a Morava zakázány.

Novinářům z Národních listů se jako nejdůležitější jevila obrana národa proti kterémukoliv vnějšímu a vnitřnímu nebezpečí. Nejaktunější ohrožení pro ně představoval komunismus. Heslem novin v době vypuknutí konfliktu se stalo: „Bolševismus je rozvrat, nacionalismus je pořádek!“.¹⁰⁹

¹⁰⁴ SÍSOVÁ, Mil, Po týdnu občanské války ve Španělsku, Národní listy, Ranní vydání, 28. 7. 1936, s. 1.

¹⁰⁵ NÁRODNÍ LISTY, Národ především! Národní listy, Večerní vydání, 5. 8. 1936, s. 1.

¹⁰⁶ V.S. Nebezpečí z lidových front, Národní listy, Ranní vydání, 7. 8. 1936, s. 1.

¹⁰⁷ J.H. Numantia – Alcazar v Toledu. 2.10, Národní listy, Večerní vydání, 2. 10. 1936, s. 4.

¹⁰⁸ HOCH, K. Komunisté slouží Hitlerovi, Národní listy, Ranní vydání, 20. 8. 1936, s. 1.

¹⁰⁹ RE, Národní mládež vyhlásila boj komunismu, Národní listy, Ranní vydání, 27. 8. 1936, s. 2.

5.3. Názor Lidových novin

Posledním zbývajícím tiskem jsou Lidové noviny. Jakým způsobem ony interpretovaly puč a následně vznik občanské války ve Španělsku?

Důvody prezentované Lidovými novinami bych shrnula do šesti základních bodů:

1. podněcování nepokojů ze strany španělských fašistů,
2. nepotřebnost armády,
3. problémy vyvolané ideologií komunismu,
4. zastaralé feudální poměry,
5. pokračování předchozích konfliktů v zemi,
6. intervence zahraničních států a vyvolání konfliktu jimi.

První důvod vzniku povstání spatřují noviny v útocích fašistů, kteří svým cíleným chováním a dlouhodobou přípravou situaci vyostřili.¹¹⁰ V návaznosti na tento fakt, komentují i smrt Calva Sotela, která rozvířila vody ještě více.

„Španělská levice, která jako činitel vládní, musela vlastně velmi pasivně snášet všechny fašistické útoky proti demokratickému režimu a jeho představitelům, stávala se každým útokem stále rozčilenější. Když pak pod rukama fašistických vrahů padl i jeden důstojník civilní gardy, přesvědčený republikán, rozčilení vzrostlo a některé nedisciplinované skupiny zorganizovaly vraždu Calva Sotela.“¹¹¹

V tomto názoru se shodují s Rudým právem, které také vidělo ve vraždě Sotela vyhrocenou akci levicového tábora, která tímto reagovala na útoky fašistů. Ještě je třeba dodat, že ačkoliv se fašistická strana (Falanga) připojila se vznikem puče k Frankovi, ona sama byla pohonným motorem útoků předcházejících červenci roku 1936. Její násilnosti nakonec smetly republiku a dopomohly Frankovi k vrcholu.¹¹²

Druhým podnětem nepokojů ve Španělsku dle Lidových novin jsou již zmínění generálové a armáda. Ta začala postupem času přicházet o vliv a po ztrátě kolonií přišla v podstatě i o práci. Po vyhlášení republiky se otázka armády stala jedním z hlavních problémů. Ten vyřešili poslanci snížením počtu velitelství a zrušením Vojenské

¹¹⁰ VO, Španělský boj o svobodu, Lidové noviny, Ranní vydání, 24. 7. 1936, s. 2.

¹¹¹ VO, Španělský boj o svobodu, Lidové noviny, Ranní vydání, 24. 7. 1936, s. 2.

¹¹² CHALUPA, Jiří, *Zápisky o válce občanské*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 43.

akademie.¹¹³ Zřídili navíc tzv. *Guardias de asalto* jako protiváhu ke staré, konzervativní policejní instituci *Guardias Civiles*.¹¹⁴ Názor můžeme demonstrovat tímto úryvkem: „Generál Franco srostl se svou legií a úmysl levicové vlády rozpustit a zrušit ji, přispěl značně k vypuknutí vzpoury“.¹¹⁵ V srpnu 1936 otiskly Lidové noviny článek Bertranda Russela, který říká:

„Naprosto zbytečně tito generálové podnikli nejhroznější občanskou válku, jaká kdy byla v Evropě od dob náboženských válek v Německu... Přivodili tyto nesnáze beze všeho důvodu, neboť... komunistické nebezpečí zmizelo a umírněné názory nabývaly půdy... Ani nyní si nemyslím, že po vítězství vlády přijde komunismus.“¹¹⁶

S tímto úryvkem se nám pojí další důvod vzniku války a tím je komunismus. Neztotožňujeme se s názorem Bernarda Russela, který říká, že komunistické nebezpečí ve Španělsku v roce 1936 zmizelo, jelikož žádné v tu dobu ani neexistovalo. Mnohem více problémů způsobovali anarchisté svými atentáty, což nám vyvrací další Russelův názor, který praví, že umírněné názory nabývaly na síle, ba přímo naopak mizely a situace se počala vyhrocovat až vznikem války. Redakce novin si v dalších článcích protiřečí, když tvrdí, že „v nynějším španělském povstání hraje komunismus obrovskou úlohu“.¹¹⁷ To svědčí zase o faktu, že se snažila být objektivní. Dle názoru Lidových novin komunistická ideologie vzniklou situaci vyhrotila ba dokonce i způsobila, ačkoliv nejpodstatnější původcem byly feudální poměry v zemi. „Příčinou revoluce je, že na severu je půda rozdělena, ale na jihu zůstala v ruku velkostatkářů, kteří lid doslova vysávají. Proto se tam vzmožil komunismus a lid se chce násilím zmocnit půdy.“¹¹⁸ Proto jsou svým způsobem na vině i republikánské reformy, zejména pozemková, která tuto tenzní situaci samozřejmě zkomplikovala a urychlila konečný střet.

¹¹³ V této době měl v Akademii vysoké postavení generál Franko.

¹¹⁴ Guardia civil a Guardia de asalto: Guardia civil byla policejní instituce založená v roce 1844 první svého druhu ve Španělsku. Cílem instituce bylo chránit národní bezpečnost. Po puči v červenci 1936 se přidala na stranu vzbouřenců. Guardia de asalto byla naopak policejní instituce vytvořená v roce 1932 pro potřeby republikánů. Měla zajišťovat bezpečnost stejně jako Guardia civil.

¹¹⁵ AG, Marocká cizinecká legie, Lidové noviny, Polední vydání, 8. 8. 1936, s. 1.

¹¹⁶ RUSSEL, Bertrand, Pro a proti. Kdo ve Španělsku začal? Lidové noviny, Ranní vydání, 18. 8. 1936, s. 3.

¹¹⁷ MTP, Dostojevskij o španělské revoluci, Lidové noviny, Polední vydání, 2. 9. 1936, s. 2.

¹¹⁸ MTP, Dostojevskij o španělské revoluci, Lidové noviny, Polední vydání, 2. 9. 1936, s. 2.

Redakce novin ovšem poukazuje i na jinou skutečnost, na kterou v předchozích dvou denících nikdo neupozornil. Vzniklou situaci vidí jako pokračování karlistických válek z let 1833-1876, kdy se dá naposledy hovořit o občanské válce na území Španělska. V té době proti sobě bojovali konzervativci a liberálové, za něž by se mohli považovat tehdejší republikáni. „Zápas obou světů trvá... Jsme svědky posiční války, v níž konservativní svět nyní přechází do místních ofensiv. Karta se i jinak obrátila. Kdysi revoluční svět se zmocňoval vlády cestou protiústavní, dnes se těchto metod ujal svět konservativní.“¹¹⁹ Tento názor ovšem nemění nic na faktu, že puč je ilegální a nárokuje si moc neadekvátní cestou.

Posledním důvodem vzniku puče na Pyrenejském poloostrově je tlak na změny poměrů v zemi přicházející ze zahraničí. „Občanská válka byla španělské vládě vnucena... Ve Španělsku není pouze občanská válka, neboť spiknutí bylo připraveno mimo Španělsko a je také zvenčí podporováno.“¹²⁰ Lidové noviny tento akt srovnávají s vpádem Napoleona Bonaparteho do Španělska na počátku 19. století, kdy se také setkal s podporou některých vrstev obyvatel.

V předchozím textu byl uveden výčet důvodů, které způsobily puč ve Španělsku. Lidové noviny vidí chybu za vyvolání nepokojů na straně nacionalistů. Nyní bych naopak chtěla demonstrovat jejich vztah ke španělské vládě.

Jako první uvádějí, že madridská vláda úplně podcenila potřebu mítí připravenou armádu, jak dokazuje tento citát:

„Madridská vláda se nepostarala o to, aby měla za sebou spolehlivou armádu, a to právě v době, kdy se rozhodla k pronikavým vnitřním reformám, které musily španělskou pravici značně popudit... Bylo přirozené, že konservativní živly hleděly na armádu jako na záchranu pořádku podle svých představ.“¹²¹

I přes to, že vláda doopravdy nebyla připravená na tento nečekaný zvrat, je o ní možné říci, že byla špatná nebo dobrá, ale nemožné, že neměla právo vládnout. Byla vládou zákonitou vzešlou z únorových voleb, a ačkoliv jí tuto legální cestou nabitou moc pučisté upírali, neměli na to právo. Lidové noviny jsou téhož názoru:

¹¹⁹ ELE, Občanská válka ve Španělsku, Lidové noviny, Ranní vydání, 4. 8. 1936, s. 1.

¹²⁰ XX, Neutralita pomáhá povstalcům, Lidové noviny, Ranní vydání, 26. 9. 1936, s. 3.

¹²¹ ELE, Občanská válka ve Španělsku, Lidové noviny, Ranní vydání, 4. 8. 1936, s. 1.

„Je to vláda demokratická, založená na principu svrchovanosti lidu a ... opírá se o zákonitý parlament, který má právo o sobě říkat, že je představitelem vůle lidu“.¹²² „Zákonitá vláda může do jisté míry napravit vlastní nedostatky a chyby a zdokonalovat se, kdežto vláda nezákonná, která se může držet jen terorem a korupcí, je fatálně odsouzena k tomu, být čím dál horší.“¹²³

Všechny tři deníky na konflikt pohlíží z trochu jiného úhlu, který demonstruje jejich pozici v politickém spektru. Avšak na jednom důvodu vzniku občanské války se bezpochyby všechny tři deníky shodují - vidí vojenský puč jako vyústění vnitropolitických problémů, ať již byly zapříčiněny atentáty, panovníky či komunisty. Národní listy věří v nedemokratičnost voleb, kvůli nimž levicová vláda neměla právo vládnout. S tím však nesouhlasí Lidové noviny a Rudé právo, které v tomto případě viděli vládu jako legálně zvolenou.

Jak je vidět z výše uvedeného textu, výčet důvodů vzniku povstání byl početný. Většina z nich se zakládá na pravdivých informacích a je možné je nalézt i v odborné literatuře.

¹²² FERRERO, Guiglielmo, Příčina španělských bojů, Lidové noviny, Ranní vydání, 28. 8. 1936, s. 1.

¹²³ Tamtéž.

6. Vztahy vybraných periodik v českém prostředí

Od července do listopadu roku 1936 publikovala vybraná periodika nespočet článků týkajících se občanské války ve Španělsku. „Pyrenejské téma“ často využívala ke kritice poměrů uvnitř Československé republiky. Touto projekcí španělského problému na československou politiku se tato kapitola zabývá. Společnost v Československu byla nesourodá, což se projevovalo jak v domácí, tak i v zahraniční politice. Následující kapitola bude pojednávat o zahraniční situaci, tudíž bych se na těchto řádcích chtěla věnovat vnitropolitické situaci.

6.1. Střídmá kritika Lidových novin

Pro lepší srovnání situace, začneme s analýzou Lidových novin. Hlavním cílem je zjistit, jaký měly postoj k politice, kterou zastávala československá žurnalistika ke Španělské občanské válce. Z předchozího rozboru se nám může jevit, že redakce Lidových novin a Rudého práva zastávala stejná stanoviska. Do jisté míry tomu tak bylo, jelikož oba deníky podporovaly španělskou republiku, avšak lišily se v přístupu, jakým podporu republikánů vyjadřovaly. Lidové noviny za nejlepší a nezbytně nutné řešení pokládaly zachování politické neutrality, čili nevměšování se do vnitřního konfliktu.¹²⁴ Jejich názor byl tak synchronizován s postojem československé vlády: „československá vláda, jak známo, přísně dodržuje dohodu o nevměšování“.¹²⁵ Komunisté naopak prosazovali názor neutralitu porušit a nabádali vládu ke zrušení neutrálního postoje a k následné aktivní pomoci zvolené koalici ve Španělsku. Redaktoři Lidových novin kritizovali tento jejich postup, protože podle nich měli stránky novin plné tvrdých a rozhodných slov nabádající k aktivní pomoci, avšak ve skutečnosti pro republiku nedělali nic užitečného. Blíže se k tomu vyjadřuje Ferdinand Peroutka ve svém úvodníku dne 18. srpna.

„Manifest... nemá ani takovou cenu jako jediná puška v rukou vládního španělského vojska... Španělští generálové nedají se jím udržet ani od jediné popravy, ani od jediného zvěrstva, které mají v úmyslu... Ale mezi komunistickými intelektuály bují kult manifestů... Myslím, že už jich

¹²⁴ LIDOVÉ NOVINY, Nezbytnost evropské neutrality, Lidové noviny, Polední vydání, 22. 10. 1936, s. 1.

¹²⁵ ČTK, Lidové noviny, Polední vydání, 22. 10. 1936, s. 1.

vydali přes sto... A uprostřed nepatrného šelestu... zatím rostlo fašistické nebezpečí, proti němuž byly namířeny...“¹²⁶

Nepřímo řečeno, Peroutka pokládá jejich způsob boje proti fašismu za zbytečný a nedostačující. Poukazuje na skutečnost, že zatímco doma svolávají komunisté schůze a bojují za republikány vydáváním manifestů a publikováním článků ve svém stranickém periodiku, nebezpečí pravicových diktatur v Evropě roste. Komunistickou stranu vnímá jako falešné seskupení, které nehovoří pravdivě o svých cílech a má latentní úmysly jak naložit s demokracií. Jejich vedlejší myšlenky definovaly Lidové noviny těmito slovy: „My demokracii nyní hájíme, poněvadž nikomu jinému než sobě nechceme dovolit, aby ji zabil“.¹²⁷

Ačkoliv redaktoři Lidových novin komunistům určité skutečnosti vytýkali, nikdy jejich kritika nedosáhla rozměrů, s jakými ji uskutečňoval pravicový tisk. Na obranu komunistů se postavil v Lidových novinách F. X. Šalda, který poznamenává: „Jen česká žurnalistika vymyslela si hru hodnou její mravní i rozumové úrovni. Novinářská pravice ostří si svou pífku na levici a provádí na jeho hřbetě své obvyklé žabomyší manévry“.¹²⁸ Není to ovšem jediná věc, za kterou české vlastence kritizují. Ferdinand Peroutka se sám sebe ptá, jak by šlo vysvětlit sympatizování s nacionálním vojskem, když jeho výhra povede k oslabení Francie a posílení nejhoršího československého nepřítele Hitlera? Zároveň si odpovídá: „Je to, jako kdyby někdo sympatizoval se smyčkou, jež se mu stahuje kolem hrdla. Jsou to lidé, kteří hlavní rozdíl mezi sebou a jinými vidí ve vlastenectví, jímž jsou nadáni... Jsou vlastenci hlavně v tom smyslu, že nedovolí, aby jejich vlast zničil někdo jiný než oni sami“.¹²⁹

Jak je patrné, tak mnohé opodstatněné názory vytýkají jak komunistům, tak nacionalistům. Jejich kritika se opírá o fakta, nikoliv o výmysly. Mají pevně vytyčené černobílé politické vnímání dobra a zla a podle toho také hodnotí své kolegy.

Názor Lidových novin by se dal ilustrovat tímto výrokem: „Je to čím dále tím patrnější: o událostech ve Španělsku dostává se nám dvojích zpráv a dvojích jejich výkladů. Levých i pravých, podle toho, jak se kde které z obou válčících stran přeje“.¹³⁰ Tato věta může věrně

¹²⁶ PEROUTKA, Ferdinand, Mobilisovat rozvahu, Lidové noviny, Ranní vydání, 18. 8. 1936, s. 1.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ ŠALDA, František Xaver, Španělsko a naše noviny, Lidové noviny, Ranní vydání, 7. 10. 1936, s. 3.

¹²⁹ PEROUTKA, Ferdinand, Mobilisovat rozvahu, Lidové noviny, Ranní vydání, 18. 8. 1936, s. 1.

¹³⁰ D, Denní zprávy. Tak jak to vlastně je? Lidové noviny, Ranní vydání, 12. 9. 1936, s. 7.

vystihnout názor Lidových novin na situaci, v níž se nacházela česká žurnalistika ve druhé polovině roku 1936. Poukazuje na to, že se deníky snaží politicky zmanipulovat veřejné mínění pomocí pevně vymezenému výkladu zpráv, který se mnohdy nezakládá na skutečnosti. Za názory obou politických uskupení viděly Lidové noviny postranní úmysly, které podle nich Československé republice jenom přihoršovaly.

6.2. Národní listy a jejich averze vůči komunistům

Položím-li si otázku, který z vybraných deníků nejvíce kritizuje komunisty, budou to právě Národní listy. Ačkoliv se ve svých řádcích leckdy zmíní negativně i o jiných tiskovinách nebo politických stranách, nedosahuje kritika takových rozměrů jako pejorativní hodnocení Rudého práva.

Jednu z prvních věcí, kterou nacionalisté z Národních listů vytkli Rudému právu, sdíleli s Lidovými novinami. Kritizovaly rozhodnost slov, se kterými Rudé právo brání Španělskou republiku a fakt, že pro její záchranu podle nich nic neudělali.

„Pražští komunisté uspořádali v pátek v ‚Lucerně‘ schůzi s heslem ‚Zbraně Madridu‘. Byla to schůze zvlášť a velmi slavností. To je zřejmo už i z toho, že do jejího předsednictva byli zvoleni: Azaña, Largo Caballero, Díaz, Passionaria a dokonce i dva mrtví... Přes to však docela jistě ta volba do předsednictva komunistické schůze je pro ně velkou posilou a možná, že dokonce způsobí úplnou porážku španělských nacionalistů...“¹³¹

Ačkoliv se českoslovenští komunisté aktivně nezapojili do španělské občanské války (vyjma pár jedinců, kteří se připojili k Interbrigadistům), byli jako jediní z Československa ochotní pomoci jedné ze španělských stran. Pořádali sbírky šatstva a peněz, tudíž jejich podpora nebyla pouze slovní.¹³² Proto mezi komunisty vyvolal zákaz vlády poskytnout pomoc do Španělska velké pobouření. Zpráva o jejich počínání se objevila také s komentářem na stránkách periodika Národního sjednocení.

„Dnes a denně se domlouvá naší vládě: Zrušte blokádu ‚legální‘ španělské vlády (té, co utekla z Madridu do Valencie!)? Poskytněte plnou pomoc španělské demokracii (t. j. komunistům a

¹³¹ NÁRODNÍ LISTY, Naši komunisté na pomoc rudému Madridu, Národní listy, Ranní vydání, 30. 9. 1936, s. 2.

¹³² Např. RUDÉ PRÁVO, Sbírký pro španělský lid, Rudé právo, 17. 9. 1936, s. 1.

anarchistům), umožněte ji, opatřovat si u nás zbraně... Naši komunisté mají smůlu, že vláda ne a ne je poslechnout... A teď si představte, jestli vláda opravdu se rozhodne pro tu tak naléhavě žádanou pomoc rudému Španělsku a ty komunistické miliony se pohnou... k Madridu. Třes se, generále Franco!“¹³³

Redakce Národních listů často používala nadsázky k vyjádření svých názorů na komunisty. Navíc se předmětem diskuze často stávaly různé politické osobnosti české či zahraniční národnosti.

„Prof. Nejedlý by chtěl, abychom podporovali španělské komunisty, a abychom pro ně udělali ‚všechno možné‘. Proto doufáme, že prof. Nejedlý v téže chvíli, kdy domluvil v Paříži, udělal také všechno možné: tj. aspoň věnoval všechn svůj majetek včetně své komfortní vily, španělským komunistům třeba na benzin, jimž polévají kostely a paláce, aby lépe hořely“.¹³⁴

Nejvíce útočily Národní listy na Gottwalda a španělské republikánské politiky. Například o španělské političce Pasionarie a o jejím příjezdu do Prahy napsaly: „Její zásluhou povražděny byly celé legie kulturních a slušných občanů... Sotvaže se karta obrátila a nacionalisté začli rudou milici prohánět, ‚La Pasionaria‘ vzala do zaječích, prchla do Francie a vykládá, že přišla burcovat pro pomoc Madridu“.¹³⁵

Patrná je i notná dávka ironie, jejímž prostřednictvím komunisticky smýšlející občany zesměšňují. Jak bude vidět v následující podkapitole, není to charakteristické pouze pro Národní listy, ale i pro Rudé právo. V čem se s Rudým právem naopak nacionalisticky smýšlející tisk lišil, byl způsob vnímání vlasti. Pro nacionalisty bylo podstatné ochraňovat republiku, což bylo svěřeno vojákům, pro něž bylo ctí jí bránit. Útěk republikánských politiků z Madridu do Valencie v listopadu 1936 se proto stal předpokladem pro pojmání komunistů jako zbabělce.

„Kdyby se tak v případné válce dalo bojovat křikem a ‚pádnými slovy‘, kdož ví, zda by to Gottwald nevyhrál i proti těm největším hakenkrajclerským krkounům... Počítá docela jistě, že ať

¹³³ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Půjdou naši komunisté na pomoc Madridu? Národní listy, Ranní vydání, 20. 11. 1936, s. 2.

¹³⁴ JH, Všechno možné pro Rudé Španělsko, Národní listy, Ranní vydání, 10. 9. 1936, s. 2.

¹³⁵ AL, La Pasionaria z druhé strany, Národní listy, Večerní vydání, 8. 9. 1936, s. 1.

se stane cokoliv, on v té linii těl za linií železa a betonu čekat nebude. Podle tradice, jak rudý vůdce práskne včas do bot...“¹³⁶

Obecně Národní listy hovoří o komunistech jako o „živlu proti pořádku, proti bezpečnosti, o živlu protistátním...“¹³⁷ Cílem komunistů bylo sdružit levicové strany do Lidové fronty, která pro nacionalisty představovala velkou hrozbu, protože se obávali podmanění levicových stran stranou Komunistickou.

„Kdo pozoroval blíže vývoj událostí ve Španělsku, musil přijít k poznání, že katastrofa této země nebyla zaviněna pouze komunisty samotnými, nýbrž že k ní z nemalé části přispěly ty levicové strany, které projevovaly silné sympatie s komunismem, ale nedovedly v kritické chvíli vyvinouti tolik sil, aby jej zvládly... Tyto strany byly pohlceny a Španělsku začaly vládnouti výkonné výbory komunistické strany. Podívejme se do poměrů našich“.¹³⁸

Podle Národních listů byla Lidová fronta hlavní příčinou nepokojů ve Španělsku, přičemž její utvoření mělo za cíl dostat se k moci. Národní listy vnímají za konečný cíl komunistů „formou jednotné nebo lidové fronty dospěti k moci, když samotní to nedovedou dokázat a pak krvavě zatočit se všemi ostatním“.¹³⁹ Na počátku léta 1936 se Komunistická strana Československa snažila o její vytvoření,¹⁴⁰ ale tato myšlenka nenašla velkou odezvu u levicových stran.¹⁴¹ I přes tuto skutečnost si redakce nacionálních listů myslela, že komunisté nadále ohrožují myšlení levicových stran, jak dokazuje tento úryvek: „Ať dopadnou boje ve Španělsku tak nebo onak, komunistické rozvratné dílo vykonalo již kus práce pro zbolševizování veřejného mínění socialistického...“¹⁴²

Nesnášelnost, kterou chovaly Národní listy vůči komunistům, je patrná i z občasných výhrůžek publikovaných na stránkách deníku. „Demokracie i bezpečnost všude je ohrožována především přímo i nepřímo komunisty... Ale Československo není Španělsko.

¹³⁶ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Gottwaldova linie, Národní listy, Ranní vydání, 15. 8. 1936, s. 2.

¹³⁷ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Socialistova výstraha před komunisty, Národní listy, Ranní vydání, 31. 7. 1936, s. 2.

¹³⁸ RE, Národní mládež vyhlásila boj komunismu, Národní listy, Ranní vydání, 27. 8. 1936, s. 2.

¹³⁹ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Komunistický cíl, Národní listy, Ranní vydání, 26. 7. 1936, s. 2.

¹⁴⁰ NÁRODNÍ LISTY, Od neděle do neděle, Ranní vydání, 3. 8. 1936, s. 2.

¹⁴¹ RE, Španělská revoluce v jednotné frontě socialistické u nás, Národní listy, Ranní vydání, 6. 8. 1936, s. 2.

¹⁴² NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Sociální demokraté pomáhají komunistům dělat zmatek, Národní listy. Ranní vydání, 2. 8. 1936, s. 2.

Docela jistě se při tom komunisté popálí. A popálí se každý, kdo bude při tom na jejich straně!“¹⁴³ „Vítězství komunismu u nás bylo by začátkem konců naší samostatnosti. Zničení komunistického vlivu naopak naší sílu a samostatnost vnitřně i mezinárodně posílí“.¹⁴⁴ Nebo: „Ta rudá španělská chuť našich komunistů nepřekvapuje. Ale budou si ji muset nechat zajít! Z těch hrozeb našich komunistů ostatně u nás nikdo nemá strach. Známe je ty hrdiny! Stačí na ně tucet gumových obušků a pak dovedou utíkat rychleji, než ti levicoví vůdcové ze Španělska do Francie!“¹⁴⁵

Výhrůžky ovšem nebyly jediným rysem akcentované nesnášenlivosti Národních listů. Ty podsouvaly již dané závěry svým čtenářům: „Jdeme do konečné fáze boje. Jdeme do ní v době, kdy se zdá, že ve světě se odehraje konečný boj světového názoru marxistického a nacionalistického...“¹⁴⁶ „V této situaci se musíme starat především o to, abychom stáli mezi těmi, kde budeme nejbezpečnější...Ti, kteří ohrožují, jednají. Obranou může být zase jen akce...“¹⁴⁷

Co ovšem v této analýze nesmím opomenout je reakce Národních listů na kritiku jejich vlastního deníku. Nejvíce je kritizovalo Rudé právo, které ve svých článcích o Španělské občanské válce velice často reagovalo na problematiku nečestného informování čtenářů pravicových periodik. Na jejich útok reagovala redakce Národních listů těmito slovy: „Madridské zpravodajství ovšem pravdu mluvit nemusí. Kolikrát už oznámilo, že nacionální vojsko bylo rozprášeno, že milice dobyla např. Huescu, Granadu, Córdobu a mnoho jiných španělských měst, která jsou stále a stále v moci nacionalistů“.¹⁴⁸ Častokrát se následně strhla kritická diskuze z důvodů nepochopení myšlenek jednoho deníku druhým, která mohla trvat i několik dní. Periodika v jiných denících hledala v textu tendenční slova a věty, které následně svým čtenářům vyložila jim se hodícím způsobem. Jako příklad může posloužit text, který Národní listy opsaly z Rudého práva i se svým komentářem.

„Rudé právo volá: Skoncujte s politikou neutrality, která znamená sebevraždu evropské demokracie! Postavte se po bok sovětské země v jejím rozhodném boji proti fašistické intervenci.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ NÁRODNÍ LISTY, Španělsko poučilo lidovce, Národní listy, Ranní vydání, 6. 8. 1936, s. 2.

¹⁴⁵ NÁRODNÍ LISTY, Španělská chuť našich komunistů, Národní listy, Ranní vydání, 23. 7. 1936, s. 2.

¹⁴⁶ RE, Národní mládež vyhlásila boj komunismu, Národní listy, Ranní vydání, 27. 8. 1936, s. 2.

¹⁴⁷ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Doba nejvážnějších starostí. Národní listy, Ranní vydání, 1. 8. 1936, s. 2.

¹⁴⁸ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Španělský velvyslanec? Národní listy, Ranní vydání, 17. 10. 1936, s. 2.

Tady je to řečeno docela jasně. Socialisté stále tvrdí, že Madrid bojuje za „demokratický režim“ Španělska. Komunistický list prozrazuje, že jde o „sovětskou zemi“ – tedy o režim bolševický a chce, aby mu demokracie pomáhala.“¹⁴⁹

V textu Rudého práva není nikde zmíněno, že by Španělsko bylo „sovětskou zemí“, jak si to mylně vykládají Národní listy. Kvůli nekorektnímu informování čtenářů se proti oběma deníkům ohradily i Lidové noviny.

Kritické střety se ale neudály pouze mezi českými vlastenci a komunisty, ale také se sociálními demokraty. V roce 1936 působil na politické scéně Antonín Hampl, jenž reagoval na radost Národních listů z vítězích španělských nacionalistů. Připodobnil to k radosti z porážky demokracie. Předseda Národního sjednocení Karel Kramář nechal tisknout svojí odpověď na stránky Národních listů, kde odpověděl těmito slovy:

„Nás, kteří přejeme úspěch španělským nacionalistům, nazývá kol. Hampl, že se radujeme z porážky „demokracie“, ačkoliv tato znamená prý také oslabení naší republiky! Nehledě na opravdovou nehoráznost tohoto tvrzení, je v něm také velmi neopatrné přiznání, že v té, metodami vládnutí úplně bolševické legální španělské vládě vidí – demokracii, jak on si ji představuje.“¹⁵⁰
„Demokracie (podle socialistů a komunistů), se krásně projevuje v hromadných popravách, ničení historických a uměleckých památek, vraždění a mučení zajatců – přesně podle bolševického receptu.“¹⁵¹ „Nikdy dosud nebyla demokracie tak zprofanovaná.“¹⁵²

Kritika se ze strany žurnalistů vlasteneckých novin mírně dotkla i Lidových novin, které do listopadu 1936 patřily podle Národních listů k „levicovým novinám“ a které ztotožňovaly s ostatními sociálně zaměřenými stranami včetně komunistů.¹⁵³ Vnímaly je

¹⁴⁹ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Důležité kroky rudého Madridu, Národní listy, Ranní vydání, 24. 10. 1936, s. 2.

¹⁵⁰ KRAMÁŘ, Karel, Demokracie a socialismus, Národní listy, Ranní vydání, 1. 11. 1936, s. 1.

¹⁵¹ RE, Španělská revoluce v jednotné frontě socialistické u nás, Národní listy, Ranní vydání, 6. 8. 1936, s. 2.

¹⁵² NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Socialistická profanace demokracie, Národní listy, Ranní vydání, 21. 8. 1936, s. 2.

¹⁵³ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Komunistická propaganda rozvratu, Národní listy, Ranní vydání, 22. 11. 1936, s. 2.

také jako „karatele s varovně zdviženým ukazováčkem“ když Lidové noviny všechny instruovaly, jak správně v problematice občanské války postupovat.¹⁵⁴

K názorovým střetům s Národními listy docházelo především s Rudým právem, ale i s dalšími levicově orientovanými stranami a s Lidovými novinami.

6.3. Rudé právo proti všem

Rudé právo se stalo ve druhé polovině roku 1936 nejvýraznějším kritikem svého okolí. Jeho kritika se netýkala pouze ostatních periodik, ale i vlády, politických stran a například i zpravodajství v rádiu.¹⁵⁵ Jeho hlavním programovým cílem byl boj proti fašismu, který ale neznamenal jen boj proti Hitlerovi, nýbrž i boj proti domácím fašistům.¹⁵⁶

Nejvíce se komunisté vyhrožovali proti celému politickému pravicovému spektru, do kterého se řadí i čeští nacionalisté v Československu reprezentované Národním sjednocením. Nejvíce jim vyčítali nedůvěryhodnost a nekorektnost zpráv, což ilustruje např. tento úryvek: „Předem můžeme říci, že to, co tito „očítí“ svědkové napíší, bude vycucáno z prstu“.¹⁵⁷ Redakce Rudého práva popsala žurnalisty Národních listů jako někoho, kdo využíval „lež a podvod, která má desorganisovati a zmásti lid, aby se reakcionářům dařily jejich plány“.¹⁵⁸ Podle komunistů pravice korigovala své zprávy dle svého tajného přání, kterým bylo zničit levicové strany - hlavně komunisty.¹⁵⁹

Podobně jako Národní listy si komunisté vybírají politické osobnosti, na nichž konstruuji svou kritiku. V komunistickém tisku často zaznívá jméno Karla Kramáře a Jiřího Stříbrného. U prvního zmíněného politika dokonce redaktori Rudého práva napsali, že Kramář „mluví tak, jak se před uchopením moci neodvažoval mluvit ani Hitler.“¹⁶⁰ Podle nich Karel Kramář totiž prohlásil, že „fašismus je nezbytnou obranou proti násilnostem zbolševizovaného proletariátu“¹⁶¹ a otevřeně se tak podle nich postavil na

¹⁵⁴ NÁRODNÍ LISTY, „Vojenský“ vkus na levici, Národní listy, Ranní vydání, 18. 10. 1936, s. 2.

¹⁵⁵ JF, Radio opět provokuje, Rudé právo, 3. 10. 1936, s. 4.

¹⁵⁶ BERÁNKOVÁ, Milena; MALEC, Karel, Dějiny československé žurnalistiky do roku 1945, Praha, Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 42.

¹⁵⁷ RUDÉ PRÁVO, Očití stříbrní svědkové, 11. 8. 1936, s. 3.

¹⁵⁸ ŠVERMA, Jan, Co dělat pro Španělsko? Rudé právo, 21. 8. 1936, s. 1.

¹⁵⁹ HALAS, František, Vzkaz ze Španělska, Rudé právo, 9. 10. 1936, s. 4.

¹⁶⁰ RUDÉ PRÁVO, Kramář otevřeně pro fašistickou diktaturu, Rudé právo, 8. 9. 1936, s. 1.

¹⁶¹ Tamtéž.

stranu vzbouřenců a Hitlera. Tyto výroky jsou poněkud radikální, a proto na jejich základě vznikla vychýlená interpretace, která mohla být příčinou zmatků v názorovém spektru.

Rudé právo nehanilo pouze své největší politické soupeře. Kritiky se dostalo i Lidovým novinám, které napsaly svým čtenářům, že „není možno hájit demokracii společně s komunisty“.¹⁶² Na tento komentář komunisté zostra zareagovali:

„Hoří dům. Ale ten, komu hoří střecha nad hlavou, nezačne volat: Lidé dobří, pojd'te hasit! Ale začne mudrovat: Tento dům smí hasit jen ten, komu se ten dům líbí; ty ne, ty nehas, ty nezachraňuj, protože ty jsi ten můj dům vždycky kritizoval; hasit s námi může jen ten, kdo ten dům vždycky chválil... Pan Peroutka vykládá tyto nesmysly jako dokonalou moudrost. A při tom ‚hájí demokracii‘ s těmi, kteří – kdyby byli v prosinci zvítězili – byli by zavřeli pana Peroutku do nějakého tábora, kde by dneska cvičil pilně klecánky a pucoval latríny.“¹⁶³

Ačkoliv se nám tento úryvek může zdát poněkud drsný, komunisté poukazují na nesmyslnost Peroutkova výroku. Důležitým zůstává jejich společný cíl, kterým bylo zabránit Hitlerově rozpínavé politice.

Kritice komunistů neunikla ani tehdejší vláda. Dne 18. prosince 1935 se ujala vedení Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (dále Agrární strana), která byla pod Hodžovým vedením od listopadu téhož roku. Ta se také stala největším terčem jejich kritiky.

Vzhledem k událostem na Pyrenejském poloostrově byla československá vláda nucena ke konfliktu zaujmout konkrétní stanovisko. Rozhodla se pro dodržování neutrality a tudíž pro nepodporování ani jedné z obou válčících stran ve Španělsku. Výzvy k nekladení překážek pro podporu madridské vlády začaly být komunisty vyvíjeny již v srpnu roku 1936.

„Žádáme, aby vláda zajistila plnou svobodu pro organisování sbírek, pro nákup léků a potravin ve prospěch španělského lidu, který tak hrdinně hájí věc míru a věc demokracie. Žádáme, aby vláda Československa udržovala normální styky s madridskou legální vládou...“¹⁶⁴

¹⁶² RUDÉ PRÁVO, Pan Peroutka o jednotné frontě, 18. 11. 1936, s. 2.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ RUDÉ PRÁVO, Vše pro Španělskou republiku! 20. 8. 1936, s. 1.

Prosazování neutrality díky agitační činnosti Komunistické strany v Československu vyústilo až v zabavování komunistických sbírek na podporu španělských republikánů. Komunisté to ve svém stranickém deníku okomentovali těmito slovy: „Zákaz sbírek je hanbou demokracie Československa! Zákaz sbírek musí býti okamžitě odvolán!“¹⁶⁵ Tuto snahu o zamezení doručení sbírek španělským republikánům charakterizují jako „slabošskou politikou vlády“, která nepřímou podporuje Hitlera, jenž po vítězství nacionalistů ve Španělsku obrátí svou pozornost na Československo.¹⁶⁶ Podle nich vláda tímto způsobem podporovala „kolektivní zločin“, který se páchal na občanech demokratických států v Evropě.¹⁶⁷

Proč vláda zakázala sbírky na pomoc republikánům? Snažila se podpořit španělské nacionalisty? Nikoliv. Vláda se pouze snažila přísně dodržovat neutralitu. Ve druhé polovině roku 1936 nebyla známa žádná organizace takto velkých a otevřených sbírek na podporu tábora vedeného Francem. V Československu se aktivně angažovali převážně komunisté, kteří organizovali peněžní a věcné sbírky a neustále se scházeli, aby se zabývali vzniklou situací v Evropě. Na jedné z podobných sešlostí (konané v Lucerně v Praze), se Klement Gottwald k zákazu organizace činností vyjádřil těmito slovy: „Žádáme, aby československá vláda nekladla žádné překážky těm, kdož organizují pomoc legální španělské vládě a španělskému lidu, zejména, aby nečinila žádných překážek eventuálním nákupům výzbroje a výstroje pro španělskou republikánskou armádu“.¹⁶⁸

Vláda byla v té době utvořená tzv. „širokou koalici“, do které mimo Agrární strany patřily tyto další strany: Československá sociálně demokratická strana (ČSDS), Československá strana národně socialistická (ČSNS), Československá strana lidová (ČSL) a tři strany německé. Komunisté v době prvních týdnů po zahájení bojů ve Španělsku usilovali o vytvoření již několikrát zmíněné Lidové fronty, která se měla skládat převážně z levicových stran. Toto uskupení pro ně bylo prioritou, jelikož v aktivním boji na podporu španělských republikánů byli v Československu osamoceni. Lidová fronta pro ně znamenala „pevnou obranu demokratické republiky proti fašismu“ u nás i v zahraničí¹⁶⁹ a sledovala tři základní cíle: „boj za chléb, svobodu a mír“.¹⁷⁰ „Je v zájmu pracujících celé

¹⁶⁵ ŠVERMA, Jan, Na pomoc Španělsku! Rudé právo, 12. 9. 1936, s. 2.

¹⁶⁶ RUDÉ PRÁVO, Zrušit bojkot Madridu! Rudé právo, 10. 10. 1936, s. 1.

¹⁶⁷ ŠVERMA, Jan, Španělsko, rozhodující otázka, Rudé právo, 24. 10. 1936, s. 1 - 2.

¹⁶⁸ RUDÉ PRÁVO, U proslovu Gottwalda (přepis), Rudé právo, 15. 8. 1936, s. 1.

¹⁶⁹ RUDÉ PRÁVO, Útoky a poznámky. Jak dlouho bude ještě dr. Beneš řídit? Rudé právo, 6. 9. 1936, s. 9.

¹⁷⁰ RUDÉ PRÁVO, Duclos o Lidové frontě, Rudé právo, 12. 11. 1936, s. 1.

Evropy, i v nejvlastnějším zájmu pracujících Československa, aby byl (fašismus) poražen a aby Lidová fronta zvítězila“, napsalo Rudé právo.¹⁷¹ Spolupráci ovšem odmítla jak Československá sociálně demokratická strana, tak i Československá strana národně socialistická. Díky tomu se pod palbu kritiky Rudého práva dostaly i tyto dvě levicové strany. Komunističtí redaktoři na jejich konto napsali, že „nemůžeme vzít na vědomí rozhodnutí, které tak těžce bije zájmy všeho proletariátu...“¹⁷² Zároveň je obvinili z protistátního činu, protože „odmítat jednotnou frontu znamená pomáhati reakci“.¹⁷³ U socialistů toto tvrzení vyvolalo velkou vlnu pobouření, při které se obě stranická periodika dostaly na svých stránkách do střetu. Redaktor Práva lidu pan Koudelka napsal, že sociální demokraté odmítnutím spolupráce Lidové fronty nepodporují světový fašismus, nýbrž že ho svým jednáním podporují komunisté.¹⁷⁴

Tento názor nebyl ojedinělý, protože některé politické strany se obávaly vzestupu moci komunistů a diktátorské režimy vnímaly jako ochranu před nimi. Ty se mnohdy uchýlovaly ke spolupráci někdy až s extrémní pravicí (např. v Německu), protože se mnohem více obávaly sovětského komunismu než neznámého německého nacismu či italského fašismu. Pro příklad nemusím chodit daleko; stačilo se podívat na české nacionalisty píšícími do Národních listů. Hitlera nijak neopěvovali, ale nadržovali Německem podporovaným nacionalistům v občanské válce ve Španělsku.¹⁷⁵

Redaktoři Rudého práva na útok ze strany socialistů reagovali odmítnutím veškeré argumentace pana Koudelky se slovy „to je tedy už úplný galimatyáš“.¹⁷⁶ Podle nich zmatenost slov, se kterými argumentovali socialisté pouze „dokazuje to, jak je sakramentsky těžko odmítati dnes jednotnou frontu, a hledati pro tuto politiku „argumenty““.¹⁷⁷ Socialisté podle nich neustále ustupovali „českým reakcionářům“ a „krčili se v koutě“.¹⁷⁸ V tomto ohledu Rudé právo srovnávalo svou dynamicky vyvíjenou aktivitu (v podpoře republikánského tábora ve Španělsku) s pasivitou ČSDS. Avšak pravdou zůstává, že sociální demokraté v oné době vnímali jako jediné možné východisko ve

¹⁷¹ RUDÉ PRÁVO, Společně proti reakci, Rudé právo, 1. 8. 1936, s. 1.

¹⁷² JF, O společnou solidaritu, Rudé právo, 4. 8. 1936, s. 1

¹⁷³ RUDÉ PRÁVO, Odmítat jednotnou frontu znamená pomáhati reakci, Rudé právo, 18. 10. 1936, s. 1.

¹⁷⁴ ŠVERMA, Jan, Kdo pomáhá reakci? Rudé právo, 21. 10. 1936, s. 1.

¹⁷⁵ KUČERA, Josef, Bolševismus je rozvrat, Národní listy, Ranní vydání, 11. 9. 1936, s. 4.

¹⁷⁶ ŠVERMA, Jan, Kdo pomáhá reakci, Rudé právo, 21. 10. 1936, s. 1.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tamtéž.

spolupráci pravice a levice v Československu, což dokazuje jejich zapojení do „široké koalice“. Rudé právo se k tomuto vyjádřilo slovy: „S těmito politickými záměry ovšem nemůže souhlasit žádný proletář a žádný demokrat“. ¹⁷⁹ Širokou koalici komunisté vnímali velice negativně především proto, že hlavní slovo zastávala Agrární strana. ¹⁸⁰ Upozorňovali také na zvyšující se nebezpečí plynoucí z Henleinovy sudetoněmecké strany, která byla podporovaná Německem, podobně jako španělští nacionalisté.

„Domníváte se, pánové (mířeno na Agrárníky), že německý fašismus není schopen udělati z Československa druhé Španělsko? ... Není podezřelé, že v poslední době se každého dne přichází na to, že se henleinovci tajně ozbrojují, že shromažďují zbraně, zatím co pilně provádějí vojenská cvičení? ... Jest třeba si uvědomit, že pro malé evropské státy se hroživě blíží nebezpečí fašistického rdoušení. Ještě loni byl škrcen fašismem neodvislý národ v Africe. Letos již fašismus škrtí republiku španělskou. Letos již fašismus intervencí škrtí neodvislost státu evropského.“ ¹⁸¹

V této kapitole nám z výzkumu vyplynulo, že v každodenním životě zaujímaly zkoumané noviny různá postavení. Lidové noviny byly ve vyřknutí formulací velmi opatrné a z toho důvodu nezanechaly příliš materiálu ke zkoumání. Když už měly potřebu vyjádřit výtky vůči ostatním politickým stranám nebo stranickým periodikům byly většinou opodstatněné. Redakce Národních listů podrobila kritice nejvíce komunisty a tedy Rudé právo, ačkoliv kritika ostatních levicových stran nebyla výjimkou. Těm převážně vyčítala možnou spolupráci s komunisty, kteří se je snažili podle nich ovládnout. Komunisté se jako jediní kritizovali všechny a za každou cenu. Vždycky bylo možné něco vytknout a následně se chopit vzniklé příležitosti ke kritice.

Vybraná periodika vůči sobě chovala spoustu předsudků, díky nimž docházelo v mnoha případech k neadekvátní interpretaci slov pisatele. Reakce na některé články bývaly mnohdy vyhrcoené a vyvolávaly pobouření. V létě se stala v létě a na podzim roku 1936 velice vyhrcoenou a tento způsob komunikace pouze prohluboval propast mezi jednotlivými politickými stranami a jejich deníky.

¹⁷⁹ ŠVERMA, Jan, Pravice a levice, demokracie a fašismus, Rudé právo, 25. 8. 1936, s. 2.

¹⁸⁰ RUDÉ PRAVO, Pro Španělsko, pro pevné spojení se SSSR. Přepis proslovu pana Kopeckého, Rudé právo, 1. 11. 1936, s. 2.

¹⁸¹ Tamtéž.

7. Zahraniční situace

V této části práce bych se chtěla věnovat mezinárodní evropské situaci ve 30. letech 20. století. První měsíce občanské války na Pyrenejském poloostrově byla zahraniční politika svázána obavami nadcházejícího vývoje na evropském kontinentě. Podle Lidových novin nervozita „pod tíhou španělských událostí nebezpečně roste“.¹⁸² Francie se spolu s Velkou Británií snažila o usměrnění situace a kvůli strachu z nové světové války, se zasloužila o tzv. politiku nevměšování, čili o nezasahování do vnitřních španělských záležitostí. K této dohodě se připojil Sovětský svaz, Německo, Itálie a další menší evropské státy včetně Československa. Dodržování dohody v praxi nefungovalo, protože i přes mezinárodní dohodu byli nacionalisté nadále podporováni fašistickými státy, ale republikáni zůstali v izolaci. Z občanské války ve Španělsku se stal jakýsi střet expanzionistických zájmů Osy Berlín-Řím a Moskvy.¹⁸³ Tyto mocnosti ve Španělské občanské válce zkoušely zbraně a taktiky pro předpokládanou válku světovou.¹⁸⁴

Předchozí popis zahraniční situace byl jakýmsi nástinem toho, čím bych se chtěla zabývat v této kapitole. Do jaké míry spatřovaly noviny ve španělském puči základ pro mezinárodní konflikt? Chápaly střet dvou táborů jako hrozbu evropského míru? Jaký vztah měly deníky v prvních měsících konfliktu k fašistickým mocnostem a na druhé straně k Sovětskému svazu? Jak vnímaly postoj Velké Británie a Francie? A nakonec co si myslely o politice neintervence?

Každému z deníků bylo po určité době zřejmé, že se nejedná jen o interní občanskou válku, ale o válku „mezinárodní“, do které ostatní státy zasahovaly. Rudé právo píše již 31. července 1936, tedy po třinácti dnech bojů, že „i pro politického slepce musí býti už dnes jasno, že význam španělského boje přesahuje daleko za hranice Španělska“.¹⁸⁵ Lidové noviny ve svém článku „Neutralita pomáhá povstalcům“, jsou téhož názoru: „ve Španělsku není pouze občanská válka, neboť spiknutí bylo připraveno mimo Španělsko a je také zvenčí podporováno“.¹⁸⁶ Národní listy komentovaly situaci slovy, že je situace velmi

¹⁸² VO, Lidové noviny, Ranní vydání, 5. 8. 1936, s. 1.

¹⁸³ CUHRA, Jaroslav; ELLINGER, Jiří; GJURIČOVÁ, Adéla; SMETANA, Vít, České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý od roku 1918, Paseka, Praha a Litomyšl, 2006, s. 89.

¹⁸⁴ KUBŮ, Eduard; KLIMEK, Antonín, Československá zahraniční politika 1918-1938, Alfaprint, Praha, 1995, s. 77.

¹⁸⁵ JF, Solidaritu se španělským lidem, Rudé právo, 31. 7. 1936, s. 1.

¹⁸⁶ XX, Neutralita pomáhá povstalcům, Lidové noviny, Ranní vydání, 26. 9. 1936, s. 3.

vážná.¹⁸⁷ Jak je patrné, vybraná periodika vnímala konflikt jako mezinárodní fenomén. Slovy Národních listů je konflikt na Pyrenejském poloostrově „schopný roznítit evropský válečný požár“.¹⁸⁸ Lidové noviny hovoří o španělské „revoluci“ jako o pochodni, která „zapálí dnešní hořlavý svět“¹⁸⁹ a podle Rudého práva je zase „ohrožován světový mír“.¹⁹⁰

Abych demonstrovala, jakým způsobem deníky dospěly k těmto závěrům, musím nejprve zanalyzovat jejich postoj k zainteresovaným státům. Na jedné straně budu hovořit o Německu, Itálii a Sovětském svazu a na druhé straně o Velké Británii a Francii.

7.1. Obraz Německa, Itálie a Sovětského svazu

Nejprve bych se věnovala fašistickým státům. Jak je vnímala vybraná periodika? Národní listy hovoří o tom, že Německu nejde primárně o Evropu, ale o útok na Sovětský svaz. Hlídat si záda a chtějí, aby „Francie byla zbavena akční volnosti proti Německu, dojde-li k německému útoku proti Sovětům“.¹⁹¹ K tomuto cíli přizpůsobují svoji zahraniční politiku, a proto podporují vládu generála Franka, kterou také Němci a Italové v listopadu roku 1936 uznali za právoplatnou.

Pro Rudé právo naopak znamenal převrat ve Španělsku jeden z kroků Adolfa Hitlera, jak se chopit vlády nad Evropou. Redaktoři si mysleli, že Hitler úmyslně podporuje povstalece, aby „měl pak sám volné ruce na východ proti Československu a především proti největší opoře míru a skutečné svobody pracujících – proti Sovětskému svazu“.¹⁹² Díky tomuto názoru podporují svojí teorii, že i ve Španělsku „jde o nás“ (myšleno o Československo).¹⁹³ Proto se snaží burcovat lid k podpoře španělského lidu a k ostražitosti vůči světové a československému fašismu. Hitler by podle Rudého práva zároveň hledal spojence pro napadení francouzského bloku, jež by našel ve „fašistickém Španělsku“.¹⁹⁴ Dalším důvodem, proč Německo podporuje nacionalisty ve Španělsku je, že „v případě jejich

¹⁸⁷ NÁRODNÍ LISTY, Ranní vydání, Národní listy, 20. 7. 1936, s. 1.

¹⁸⁸ NÁRODNÍ LISTY, V jedné větě, Ranní vydání, Národní listy, 20. 10. 1936, s. 2.

¹⁸⁹ PROCHÁZKA, Rudolf, Španělská komplikace, Lidové noviny, Ranní vydání, 7. 8. 1936, s. 1.

¹⁹⁰ RUDÉ PRÁVO, Rudé právo, 7. 8. 1936, s. 1.

¹⁹¹ NÁRODNÍ LISTY, Výklad ministra věcí zahraničních, Národní listy, Ranní vydání, 25. 10. 1936, s. 1.

¹⁹² JF, Solidaritu se španělským lidem, Rudé právo, 31. 7. 1936, s. 2.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ RUDÉ PRÁVO, Italští a němečtí spojenci pracují s pučisty, Rudé právo, 30. 7. 1936, s. 2.

vítězství (nacionalistů, pozn. autora) dostane koncese na Baleárech, které hrají velkou úlohu v německých plánech ve Středomoří“.¹⁹⁵ S tímto tvrzením však nemohu souhlasit, protože pokud by tomu tak bylo, Hitlerova a Mussoliniho politika by se navzájem prolínala a nebyla by tak kompatibilní v otázce Středozemního moře a následné expanze, tudíž by vylučovala jejich spolupráci. O měsíc později však noviny provádějí korekci a hovoří o vlivu Itálie ve Středozemním moři v souvislosti s italskou expanzí na Mallorku.¹⁹⁶ V srpnu 1936 byla totiž italská vojenská zásobovací letadla nucena nouzově přistát v Africe. Podle Lidových novin „zpozorovali Britové, co visí ve vzduchu, a nejen ve vzduchu, nýbrž také, co plave na vodě a co je na zemi“.¹⁹⁷ Také díky tomu Velká Británie podpořila Francii v postoji nevměšování se do španělské otázky. Z tohoto důvodu si „musil Berlín říci, že jeho zájem na španělské diktatuře není dost velký, aby pro něj mohl riskovat konflikt s Anglií“.¹⁹⁸ Z této věty je patrné, že ačkoliv Němcům noviny nedůvěřují, myslí si, že by neriskovali rozhoření konfliktu.

Italský incident z 30. července měl ovšem ještě jeden důsledek. Díky němu totiž Velká Británie posílila své vojsko na obranu Středozemního moře, na které si Itálie dělala mocenský nárok. Lidové noviny čerpaly zprávu z ověřeného zdroje, z ČTK, a i přesto začínají slovy „kolují pověsti“, což svědčí o jejich opatrnosti. Redaktoři novin vidí střed zájmů Itálie v oblasti Středozemního moře, které dokazují těmito slovy: „Itálie španělským vzbouřencům nedává nic jen pro jejich krásné oči, nýbrž spíše pro dohodu, patrně již existující, která by umožnila v budoucnu italskou expansi ve Středozemním moři“.¹⁹⁹ Podle nich Itálii nešlo nikdy o fašistické příbuzenství s Frankem nebo o komunistické nebezpečí hrozící ze strany španělských republikánů. Rozhodující pro ně byla „naděje, že tu bude španělský režim, který bude Britům nepřijemný a který tak opraví poměr sil ve Středozemním moři opět ve prospěch Itálie“.²⁰⁰ Národní listy dementují informace novin o zájmu Itálie na Baleárské ostrovy slovy: „mnohem důležitější pro středomořskou a obecnou politiku italskou by bylo pevné přátelství se Španělskem“.²⁰¹

¹⁹⁵ RUDÉ PRÁVO, Italští a němečtí spojenci pracují s pučisty, Rudé právo, 30. 7. 1936, s. 1-2.

¹⁹⁶ RUDÉ PRÁVO, Italové na Malorce, Rudé právo, 22. 9. 1936, s. 3.

¹⁹⁷ ZN, Na šachovnici Středozemního moře, Lidové noviny, Ranní vydání, 14. 8. 1936, s. 2.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ VO, Zásilky zbraní do Španělska, Lidové noviny, Ranní vydání, 4. 8. 1936, s. 2.

²⁰⁰ ZN, Na šachovnici Středozemního moře, Lidové noviny, Ranní vydání, 14. 8. 1936, s. 2.

²⁰¹ MATOUŠEK, J, Španělský problém, Národní listy, Ranní vydání, 10. 11. 1936, s. 1.

Rudé právo hovoří o Mussoliniho zemi v kontextu světového fašismu. Jejich cílem (Německa a Itálie) je „vítězstvím fašismu ve Španělsku připravit si cestu k novému dělení světa cestou imperialistické války!“.²⁰² Budoucí druhou světovou válku je možné chápat jako boj o nové uspořádání světa. Tímto názorem se tedy komunistické noviny nemýlily ve svém předpokladu.

Tímto se dostáváme k postoji novin k Sovětskému svazu, který leží na protilehlé straně politického spektra. Pro Rudé právo bylo SSSR ideálním centrem míru, jak dokazuje tento úryvek: „baštou míru v Evropě jen Sovětský svaz“.²⁰³ Hovořilo o něm i jiným způsobem? A jak ho vnímaly ostatní deníky?

Rudé právo mělo předpokládané tendence Sovětský svaz na svých stránkách neustále bránit. Jako příklad bychom mohly uvést srovnání režimu Sovětského svazu s fašistickým na stránkách nekomunistického tisku. Toto srovnávání pokládají redaktoři Rudého práva za „tajtrlické posušky fašistické diplomacie a (za) sprostou urážku“.²⁰⁴ Staví Stalinovu zemi na piedestal, hovoří o ní v těch nejryzejších barvách a pokládají ji za příkladnou a ctnostnou. Převážně v každém vydání na počátku konfliktu přináší informace o sbírkách na pomoc španělské republice, které organizuje Sovětský svaz: „Dalších 70 milionů Kč ze SSSR do Španělska“.²⁰⁵ Plánům a zahraniční politice SSSR se spíše vyhýbají.

Národní listy naopak vidí Sovětský svaz a jeho lidi jako „instruktory terorismu ve Španělsku“, jejichž úmyslem na Pyrenejském poloostrově byla „vyhlazovací válka“.²⁰⁶

Nejméně názorů na Sovětský svaz uveřejňují Lidové noviny. Ty tisknou zprávy informativního charakteru jako např. „Třetí ruská loď s potravinami pro Španělsko“.²⁰⁷

V této kapitole nám již krystalizují sympatie či antipatie, které deníky chovaly k ústředním nedemokratickým mocnostem. Aby analýza byla kompletní, budu se nyní věnovat tomu, jak periodika vnímala Velkou Británii a Francii.

²⁰² ŠVERMA, Jan, Zbraně Madridu! Rudé právo, 1. 10. 1936, s. 1.

²⁰³ RUDÉ PRÁVO, Baštou míru v Evropě je jen Sovětský svaz, Rudé právo, 12. 11. 1936, s. 3.

²⁰⁴ RUDÉ PRÁVO, Kam to šereduje Melantrich? Rudé právo, 25. 10. 1936, s. 5.

²⁰⁵ RUDÉ PRÁVO, Dalších 70 milionů Kč ze SSSR do Španělska, Rudé právo, 3. 10. 1936, s. 1.

²⁰⁶ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Sovětští instruktoři terorismu ve Španělsku, Národní listy, Ranní vydání, 8. 11. 1936, s. 2.

²⁰⁷ LIDOVÉ NOVINY, Třetí ruská loď s potravinami pro Španělsko, Lidové noviny, Polední vydání, 6. 10. 1936, s. 2.

7.2. Obraz Velké Británie a Francie

Národní listy si ve svém úvodníku ze dne 10. října pokládají stejnou otázku, jako si pravděpodobně pokládalo spousty dalších lidí v té době. Vítězství Franka ve Španělsku bylo namířené proti zájmům Francie a Velké Británie. Jak je možné, že se Francouzi následování Brity, stali hlavními hlasateli politiky nevměšování, i přes to, že to vyhovovalo povstaleckým zájmům? Podle Národních listů to mělo tři hlavní důvody: za prvé obchodní zájmy Britů v Portugalsku, které bylo na straně povstalců, za druhé vojenské kruhy ve Francii intervenci zamítly, a za třetí by se podporou španělské vlády rozmohl evropský válečný konflikt.²⁰⁸

Ostatní deníky si tuto otázku nepokládají. Rudé právo se spíše soustředilo na obvinění těchto dvou států, které podle nich také mohou za vzniklou situaci ve Španělsku. Francie podporuje Franka svou „blumovskou slabošskou politikou zbabělé kapitulace“,²⁰⁹ kterou se myslí marná snaha levice ubránit svá stanoviska proti vojenským kruhům na úkor španělské republiky. Avšak francouzská vláda se na rozdíl od britské snažila podpořit republikánský tábor. Dle jejich názoru se u Británie od počátku objevují vazby mezi španělskými a anglickými fašisty.²¹⁰ Podle Rudého práva Velká Británie podporuje pučisty prodejem letadel²¹¹ a tím, že nařídila odjezd vládního loďstva z Tangeru,²¹² které by bývalo drželo marocké oddíly ve své domovině.

Lidové noviny vnímaly Velkou Británii jako bezmocný stát, „citlivý na postrach bolševického nebezpečí“²¹³ a podle nich je proto „rozdvojena mezi sympatie a ‚pořádkem‘, který slibuje zavést generál Franco po vzoru portugalského diktátora Salazara“.²¹⁴ Británie (spolu s Francií) měla ve 30. letech 20. století strach především z bolševismu a ze vzniku světové války. Řešením obou problémů bylo spojení s Německem, Itálií a dalšími státy v neintervenčním paktu, který měl zamezit jak vzniku světové války, tak i rozšíření světového bolševismu. Dle periodika tak „padli do pasti, která jim byla chytře

²⁰⁸ MATOUŠEK, J, Španělský problém, Národní listy, Ranní vydání, 10. 11. 1936, s. 1.

²⁰⁹ ŠVERMA, Jan, Zbraně Madridu! Rudé právo, 1. 10. 1936, s. 1.

²¹⁰ RUDÉ PRÁVO, Anglická vláda pomáhá pučistům, Rudé právo, 25. 7. 1936, s. 3.

²¹¹ RUDÉ PRÁVO, Také v Anglii nakupují pučistě letadla, Rudé právo, 1. 8. 1936, s. 2.

²¹² RUDÉ PRÁVO, Anglická vláda pomáhá pučistům, Rudé právo, 25. 7. 1936, s. 3.

²¹³ PROCHÁZKA, Rudolf, Španělská komplikace, Lidové noviny, Ranní vydání, 7. 8. 1936, s. 1.

²¹⁴ Tamtéž.

nastražena²¹⁵ fašistickými státy. Hugh Dalton, dopisovatel Lidových novin, ve svém článku Několik poučení ze Španělska uvádí příklad:

„Položí-li se otázka: Jste pro demokracii anebo pro fašismus? Odpoví většina Francouzů a Angličanů jsouc věrna tradici...: Pro demokracii! Ale položí-li se jim otázka: Jste pro pořádek anebo pro bolševictví? Odpoví titíž Francouzi a Angličané postrašení hastrošem, který našich dvou zemích ve skutečnosti docela nic neznamená: Pro pořádek. Heil Hitler!“²¹⁶

7.3. Dohoda o nevměšování a intervence

Hrozbu světové války si uvědomovala většina států v Evropě a díky tomu se Velká Británie a Francie začaly snažit o udržení světového míru politikou neintervence do španělského konfliktu. Hned od července 1936 začaly jednat s dalšími evropskými státy o svých postojích k událostem ve Španělsku. Nakonec francouzská vláda s podporou Velké Británie navrhla „zásadu neutrality“ neboli „nevměšování“, ke které se mohly připojit všechny zainteresované státy. Jak tuto ideu hodnotily námi vybrané tiskoviny?

Podle Národních listů se francouzská vláda vyjádřila „pro rozumné řešení, kterého jsme byli zastánci důslednými již od prvních dnů španělského konfliktu“.²¹⁷ Podpora madridské vlády by totiž „zesílila na druhé straně podporu povstalců a... bojiště občanské války španělské (by se) nutně změnilo v bojiště války evropské“.²¹⁸ Pokud si povšimneme, čeští vlastenci viděli možnost vzniku evropské války jen na straně madridské vlády, protože její podpora by zapříčinila další zásobování povstalců.

Postoj Rudého práva se v průběhu událostí proměňoval. Dne 7. srpna roku 1936 souhlasilo s politikou neintervence a komentovalo to těmito slovy: „Je nutno vítat francouzskou iniciativu, je nutno přinutit diplomatickým jednáním, aby Hitler a Mussolini upustili od své zločinné činnosti, kterou je ohrožován světový mír“.²¹⁹ Již v říjnu téhož roku však události podle tohoto periodika ukázaly, že politika neintervence byla jen iluzí.²²⁰ „Před fašismem nelze ustupovati... každý ústup před fašismem posiluje jeho drzost a

²¹⁵ DALTON, Hugh, Několik poučení ze Španělska, Lidové noviny, Ranní vydání, 8. 10. 1936, s. 5.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ NÁRODNÍ LISTY, Pro neutralitu s výhradami, Národní listy, Večerní vydání, 10. 8. 1936, s. 2.

²¹⁸ MATOUŠEK, J, Španělský problém, Národní listy, Ranní vydání, 10. 11. 1936, s. 1.

²¹⁹ RUDÉ PRÁVO, Okamžité zastavení fašistické intervence, Rudé právo, 7. 8. 1936, s. 1.

²²⁰ RUDÉ PRÁVO, Pomozte Madridu, zachraňte mír! Rudé právo, 18. 10. 1936, s. 6.

přibližuje válku.²²¹ Jediná záchrana světového míru je podle Rudého práva pomoc španělské republice.²²²

Lidové noviny pojaly tuto problematiku jiným způsobem. Zatímco národnědemokratické a komunistické listy se snažily pouze opsat události, Lidové noviny jako jediné zjišťovaly příčiny francouzského a britského stanoviska. Podle nich se Francie rozhodla vyhlásit neutralitu z toho důvodu, aby „se Pyrenejský poloostrov nestal dějištěm boje o vítězství v bloku diktátorských nebo demokratických států“,²²³ a také proto, aby nebezpečí války nemohlo vzniknout „z nějakého malého podnětu ve Španělsku nebo ve španělských vodách“.²²⁴ Myslely si, že by si Španělsko mělo vyřešit své problémy samo. Tímto způsobem by se zabránilo světovému konfliktu. „Taková situace (jako ve Španělsku, pozn. autora) přímo volá po rozhodnutí zvenčí... Ponechme Španělsko Španělům. Jen žádná nová válka o dědictví španělské!“²²⁵ Tímto heslem se podle redakce měla řídit Francie s Velkou Británií, ale i Německo, Itálie a Sovětský svaz.²²⁶ Z toho je patrné, že na jedné straně hovoří o správnosti neutrality, ale na druhé straně si uvědomují hrozbu, kterou neutralita ve španělské otázce může způsobit. „Zákazem dovážet zbraně do Španělska byla postižena vlastně jen madridská vláda, povstalci se dávno zásobili z vojenských skladů, které měli generálové v rukou a co potřebují dodatečně, dostanou pokud to mohou hotově zaplatit“.²²⁷ Tím nepřímo zmiňují, že neutralita svědčí povstalcům. Avšak podle nich: „Každý den, který mine bez intervence ve Španělsku, zmenšuje nebezpečí mezinárodní pohromy.... V tom případě by požár ve Španělsku zanikl ve svých plamenech, protože Španělé sami nevydrží dlouhého vzájemného boje“.²²⁸ Redakce si plně uvědomovala hrozbu porážky španělských republikánů politikou nevměšování, ale preferovala jí před hrozbou celosvětového konfliktu. Zároveň však upozorňovaly své čtenáře k ostražitosti: „Mír v celé Evropě věcí celé Evropy“.²²⁹

²²¹ RUDÉ PRÁVO, Pomoc Madridu – záchrana míru! Rudé právo, 20. 11. 1936, s. 1.

²²² RUDÉ PRÁVO, Rudé právo, 13. 8. 1936, s. 3.

²²³ VO, Zásilky zbraní do Španělska, Lidové noviny, 4. 8. 1936, s. 2.

²²⁴ DALTON, Hugh, Několik poučení ze Španělska, Lidové noviny, Ranní vydání, 8. 10. 1936, s. 5.

²²⁵ PROCHÁZKA, Rudolf, Španělská komplikace, Lidové noviny, Ranní vydání, 7. 8. 1936, s. 1.

²²⁶ PROCHÁZKA, Rudolf, Španělská komplikace, Lidové noviny, Ranní vydání, 7. 8. 1936, s. 1.

²²⁷ MTP, Lidové noviny, Polední vydání, 4. 9. 1936, s. 1.

²²⁸ ČTK, Mezinárodní zájem se obrací k Tangeru, Lidové noviny, Ranní vydání, 12. 8. 1936, s. 1.

²²⁹ ČTK, Mír v celé Evropě je věcí celé Evropy, Lidové noviny, Polední vydání, 28. 7. 1936, s. 1.

Přestože se většina evropských států snažila o zachování míru, hodně z těch, které se dobrovolně připojily k dohodě o nevměšování, jí porušovalo. Tímto se dostáváme k otázce, jaký stát podle deníků nejvíce porušoval pakt o nevměšování? Komunisté v sovětském svazu či fašistické státy?

Jako první bych hovořila o postoji, který zaujaly Národní listy. Ty hovořily převážně o vojenské podpoře levicového tábora Sovětským: „Před čtyřmi dny se ujal velení ruský generál, jehož jména přesně neznají“²³⁰ nebo „Sovětská letadla bojují ve Španělsku“.²³¹ Jako důkaz vytiskly dne 20. října velkou černobílou fotku lodi s vlajkou se srpem a kladivem, která má pod sebou tento text: „Náš obrázek představuje příjezd jedné ze sovětských lodí, vezoucích ‚potraviny‘ do přístavu barcelonského“.²³² Fotka je ovšem rozmazaná a špatně rozeznatelná. Jediné, co je dobře vidět je již zmíněná vlajka. (Obr. č. 6.) Naopak listy ze začátku konfliktu bránily nařknuté pučisty o jednání fašistickými mocnostmi, že „nemají styků ani s Německem, ani s Itálií“.²³³ Zastávaly se Německa tím, že by „nerado vidělo, aby vznikla situace, ve které by byla Evropa rozdělena na nepřátelské tábory socialistických a fašistických táborů“.²³⁴ Tyto názory uveřejnily v srpnu 1936. Pokud porovnáme jejich stanovisko o tři měsíce později, tedy v listopadu téhož roku, setkáme se již s nejasnějším názorem. „Jisto je, že Madrid dostal... peníze i zbraně z Moskvy, povstalci letadla a válečný materiál z Itálie“.²³⁵ Důkazy o intervenci ze strany Itálie přesvědčily listy o podpoře nacionalistů.

Lidové noviny hovoří převážně o podpoře Hitlera a Mussoliniho: „Itálie... vyslala na první nabídku Francovu celou flotilu svých bombardovacích letadel a Hitler ovšem nezůstal pozadu.“²³⁶ Objevují se i nadpisy jako: „Němci organizují povstalcům letectvo“²³⁷ nebo „Itálie, Německo a Portugalsko podporovaly povstalce“.²³⁸ Podobně to vidělo i Rudé právo, které otisklo zprávu, že jen dva dny po vzniku puče „fašistická intervence je

²³⁰ NÁRODNÍ LISTY, Popravuje se ve dne v noci, Národní listy, Večerní vydání, 30. 10. 1936, s. 1.

²³¹ NÁRODNÍ LISTY, Sovětská letadla bojují ve Španělsku, Národní listy, Ranní vydání, 1. 11. 1936, s. 2.

²³² NÁRODNÍ LISTY, Sověty pomáhají španělským komunistům, Národní listy, Ranní vydání, 20. 10. 1936, s. 1.

²³³ NÁRODNÍ LISTY, Revolucionáři nemají styků, Národní listy, Ranní vydání, 12. 8. 1936, s. 1.

²³⁴ NÁRODNÍ LISTY, Německo popírá podporu povstalcům, Národní listy, Ranní vydání, 9. 8. 1936, s. 2.

²³⁵ MATOUŠEK, J, Španělský problém, Národní listy, Ranní vydání, 10. 11. 1936, s. 1.

²³⁶ AČ, Carmen ve stínu fascie a lomeného kříže, Lidové noviny, Ranní vydání, 8. 8. 1936, s. 7.

²³⁷ LIDOVÉ NOVINY, Lidové noviny, Ranní vydání, 17. 9. 1936, s. 1.

²³⁸ XX, Itálie, Německo a Portugalsko podporovaly povstalce, Lidové noviny, Ranní vydání, 3. 10. 1936, s. 3.

v proudu“.²³⁹ Podle komunistů podepsání dohody o nevměšování „nejen nezastavilo vojenskou podporu povstalců, ale svou intervencí právě zesílily (fašistické státy)“.²⁴⁰ „Soudí, že Sovětský svaz má právo na dovoz materiálu pro Španělskou republiku, když fašistické velmoci dovážejí zásoby do tábora povstalců. Rudé právo to vnímalo jako jakýsi „zákonný bojkot“ proti těmto státům. „Sovětský svaz mnohokrát demonstroval, že nesouhlasí s touto slabošskou politikou bojkotu legální madridské vlády – demonstroval to nejen prohlášeními svých vedoucích politiků, ale také ohromnými zásilkami potravin a jiných potřeb pro bojující španělský lid.“²⁴¹ Po těchto slovech by mohla přijít otázka, proč tedy vlastně podepisovalo SSSR dohodu o nevměšování? Rudé právo na to odpovědělo touto větou:

„Byla podepsána jediné proto, poněvadž další váhání by celý svět mobilizovalo nejen proti SSSR – ale také proti Španělsku! Můžeme si představit, jak by šťvali fašističtí podněcovatelé války, jak by hlásali křížové tažení proti bolševismu – proti Sovětskému svazu a proti Španělsku, které leží tak vzdáleny na různých koncích světa.“²⁴²

V říjnu 1936 vystoupil Sovětský svaz s prohlášením, že nechce již nadále přihlížet podpoře nacionalistického tábora. Dal členům výboru nevměšování ultimátum, že pokud neudělají nic s intervencí, nebude zavázán k neutralitě. Rudé právo tento čin nazvalo „koncem londýnské komedie“,²⁴³ která se zaslouhovala přehlížením fašistické podpory o „kolektivní zločin“.²⁴⁴ Dále to komentovalo slovy:

„Vystoupení Sovětského svazu proti fašistické intervenci ve Španělsku má nesmírný politický význam pro vývoj celé mezinárodní situace... Sovětský svaz podepsal tuto smlouvu jen proto, aby nebyla rozbita mírová fronta... Jestliže vládci fašistického Německa a fašisté Itálie se úplně drze naučili porušovati všechny mezinárodní závazky a stavěti svět před hotová fakta, jestliže demokratické státy dosud nepřímou podporovaly tuto fašistickou drzost tím, že ustupovaly a

²³⁹ ŠVERMA, Jan, Za obranu demokracie, Rudé právo, 19. 8. 1936, s. 1.

²⁴⁰ RUDÉ PRÁVO, Sovětská vláda neustoupí: konec londýnské komedie! Rudé právo, 1. 11. 1936, s. 5.

²⁴¹ RUDÉ PRÁVO, Zrušit bojkot Madridu! Rudé právo, 10. 10. 1936, s. 1.

²⁴² ŠVERMA, Jan, Na pomoc Španělsku! Rudé právo, 12. 9. 1936, s. 1.

²⁴³ RUDÉ PRÁVO, Konec londýnské komedie! Rudé právo, 20. 10. 1936, s. 1.

²⁴⁴ ŠVERMA, Jan, Kolektivní zločin – a sebevražda, 22. 10. 1936, s. 1.

omezovaly se na platonická prohlášení, pak Sovětský svaz svým rozhodným vystoupením učinil konec celé této situaci.“²⁴⁵

Lidové noviny komentovaly vystoupení Sovětského svazu slovy, že „nemůže za žádných okolností souhlasit, aby se z paktu o nevměšování učinil ochranný plášť činné podpory španělských povstalců proti zákonné madridské vládě“.²⁴⁶ Podle nich je dále třeba chápat sovětskou nótu jako „výraz pochopitelného rozhořčení dělnických mas nad tím, že se nečinně přihlíží porážkám a blížícímu se konci španělské lidové republiky“.²⁴⁷ Situaci redakce považovala za velmi vážnou,²⁴⁸ protože mohla narušit evropský mír, který se státy v dohodě zavázaly bránit.

Národní listy viděly situaci z úplně jiného úhlu pohledu než zbývající dva deníky. Podle nich byla díky tomuto výstupu, odhalena nepoctivost sovětské politiky, která „veřejně obviňovala jiné státy, aby sama mohla narušeně zásobovat bolševický Madrid a Barcelonu zbraněmi... Stížnosti, jež vznesly Sověty..., jsou neodůvodněné. Sovětská vláda se prostě z lavice žalobců octla na lavici obžalovaných“.²⁴⁹

Jak je patrné, tak oba tábory proti sobě vznášely obvinění, které pak reflektovaly vybrané deníky pro své čtenáře. Každý si vybíral zprávy, které následně podpíraly svými argumenty, cizími názory nebo fotografickým materiálem. Lidové noviny stály ve středu vybraných deníků, ač se pravděpodobně shodovaly více s Rudým právem. Národní listy a Rudé právo naopak zastávaly zcela odlišené názory, a ačkoliv se v mnoha ohledech neshodovaly, jedno stanovisko měly stejné. Viděly tento konflikt jako jedno z ohnisek vyústění evropského neklidu.²⁵⁰

²⁴⁵ RUDÉ PRÁVO, Zrušit bojkot Madridu! Rudé právo, 10. 10. 1936, s. 1.

²⁴⁶ LIDOVÉ NOVINY, Rusko se ujímá madridské vlády – proti státům, které porušují pakt o nevměšování. Lidové noviny, Polední vydání, 8. 10. 1936, s. 1.

²⁴⁷ P, Sovětský protest. Francie nezmění svou politiku, Lidové noviny, Ranní vydání, 10. 10. 1936, s. 4.

²⁴⁸ LIDOVÉ NOVINY, Lidové noviny, Ranní vydání, 9. 10. 1936, s. 3.

²⁴⁹ RE, Sověty usvědčeny. Krvavá občanská válka dílem moskevské Internacionály, Národní listy, Ranní vydání, 27. 10. 1936, s. 2.

²⁵⁰ NÁRODNÍ LISTY, Ohlas dne. Doba nejvážnějších starostí, Národní listy, Ranní vydání, 1. 8. 1936, s. 2.; JF, Solidaritu se španělským lidem, Rudé právo, 31. 7. 1936, s. 2.

8. Kvantitativní analýza

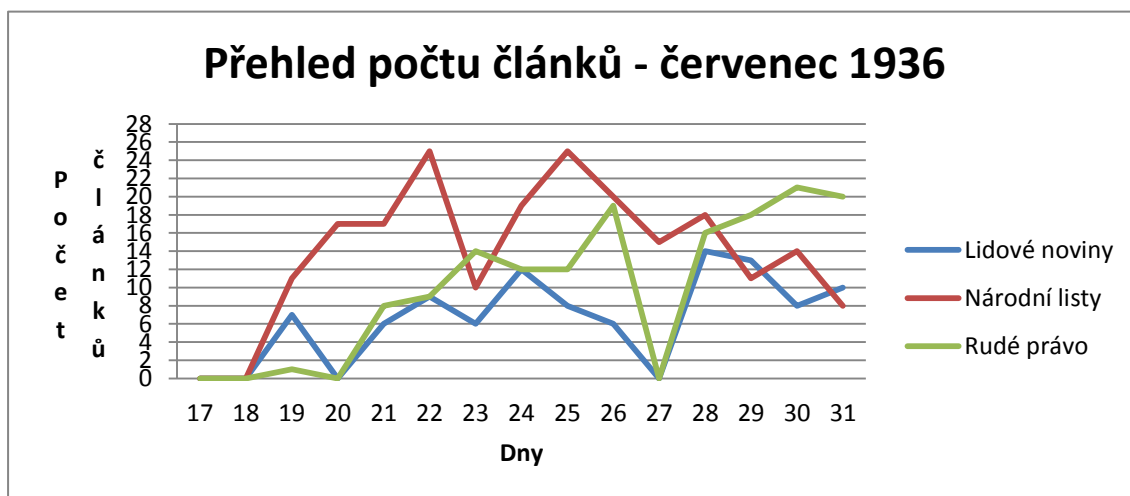
Pro zmapování všech informací o počátku španělské občanské války jsem užila kvantitativní analýzy. Jedná se o statistické porovnávání, rozdělování jednotlivých informací a sledování intenzity zpravodajství. Než přejdu k další analýze tématu, chtěla bych nastínit, co si pod pojmem „článek“ v této kapitole představuji. Článek může být informativní, z agenturních zdrojů, úvodník, reportáž nebo jakýkoliv jiný žurnalistický text. Články jsou v novinách řazeny dle důležitosti, jakou jim redakce přikládala. Vzhledem k počtu článků je ovšem toto podrobné sledování nemožné, proto je práce kvantitativně zaměřena na zkoumání pouze předních stran vydávaných periodik, a to jak raníků, tak večerníků (poledníků). Dále se práce věnuje měsíčnímu počtu zveřejněných zpráv. Stežejním kritériem článku je proto jeho nadpis. Články, které nemají nadpisy (což se často nestávalo), nepokládám za zprávu.

Každé vydání zkoumaných periodik publikovalo denně velké množství článků, některé z nich zabývající se Španělskou občanskou válkou. Jaká byla intenzita zpravodajství? Projevoval se pokles zájmu o občanskou válku? Kolik článků se za zkoumané období publikovalo?

8.1. Přehled počtu článků

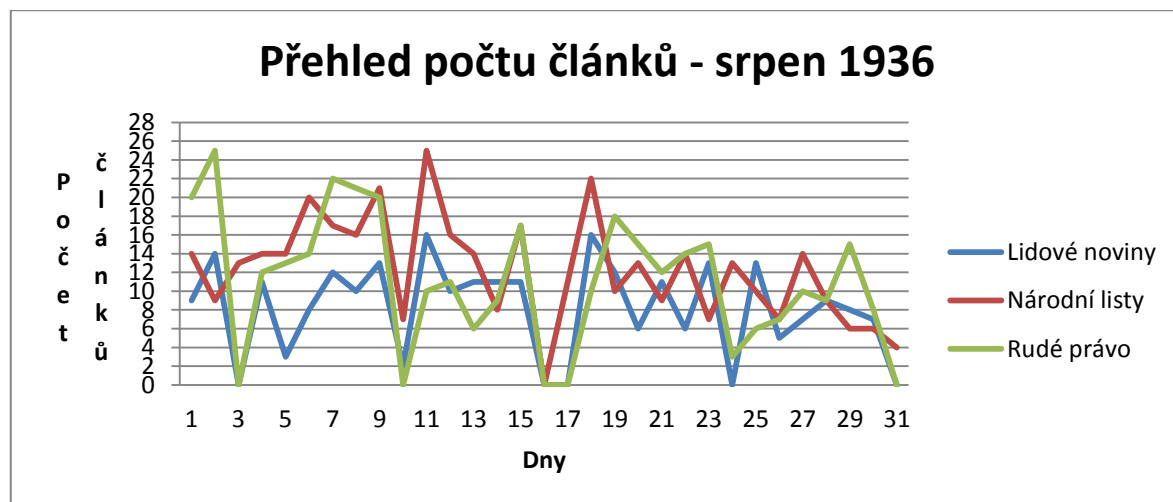
Jelikož občanská válka ve Španělsku začala 17. července, kvantitativní analýzu jsem začala zpracovávat od téhož dne, takže data jsou v tomto měsíci zkreslená.

Graf č. 1: Červenec 1936, ranní vydání (Zdroj: vlastní zpracování, příloha č. 1)

V červenci roku 1936 se nejvíce občanskou válkou co do počtu článků, zabývaly Národní listy. Celkem vytiskly až neuvěřitelný počet 210 zpráv o Španělsku. Sto padesát článků vytisklo o Španělsku Rudé právo a pouze 99 Lidové noviny.

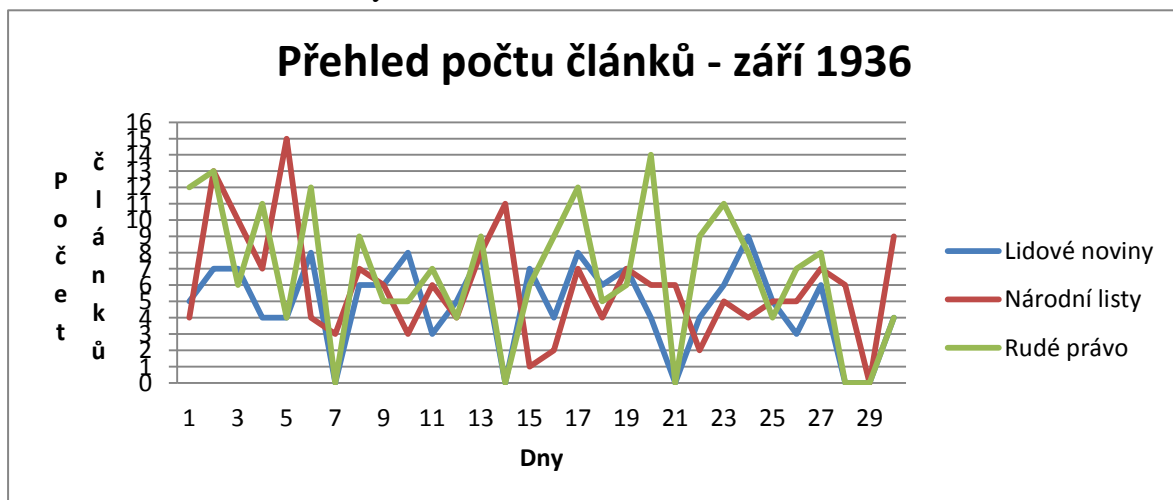
Graf č. 2: Srpen 1936, ranní vydání

Zdroj: vlastní zpracování (příloha č. 2)

V srpnu roku 1936 vyšlo nejvíce článků dne 3. 8. 1936 Rudému právu a stejný počet informací publikovaly i Národní listy dne 10. 8. 1936. Neuvěřitelných 380 článků napsaly o Španělské občanské válce Národní listy v srpnu 1936, Rudé právo v závěsu 342 a Lidové noviny 254.

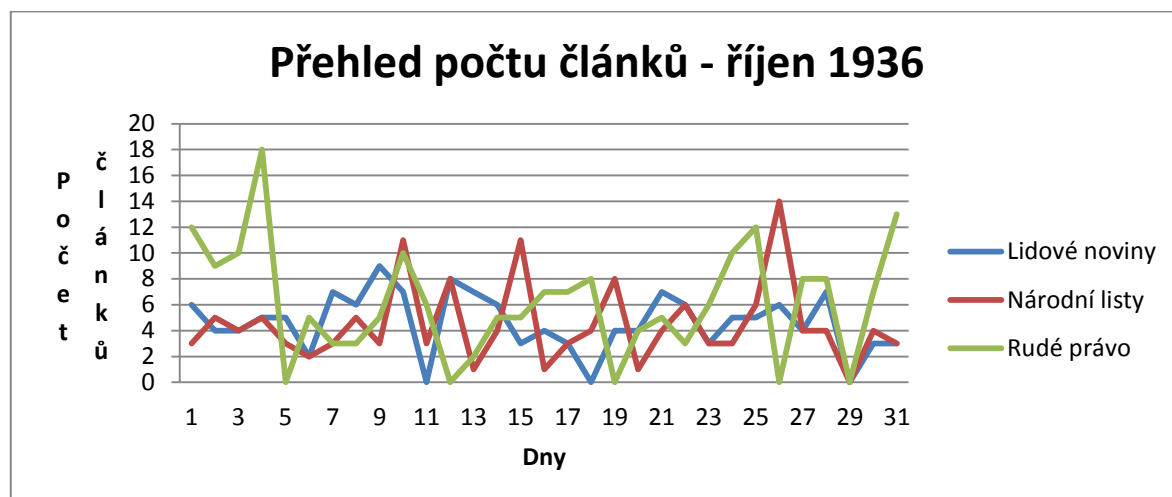
Graf č. 3: Září 1936, ranní vydání

Zdroj: vlastní zpracování (příloha č. 3)

Maximální počet článků na den se snižuje v září. To podporuje fakt, že deníky se o událost stále aktivně zajímaly, ale s menší intenzitou. Nejvíce článků na den opět publikovaly Národní listy a to 5. 9. 1936. Nejvyšší počet článků v tomto měsíci publikovalo Rudé právo s počtem 200, Národní listy 177 a Lidové noviny 144.

Graf č. 4: Říjen 1936, ranní vydání

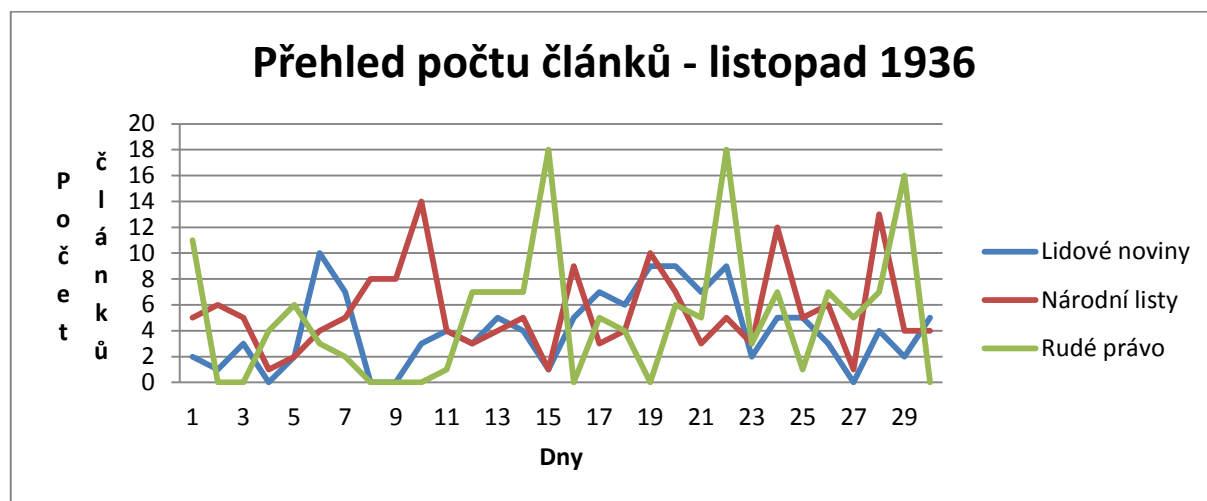

Zdroj: vlastní zpracování (příloha č. 4)

V měsíci říjnu dosáhlo nejvyššího počtu článků na den Rudé právo (4. 10. 1936). Je patrné, že se intenzita u Národních listů snížila, ale u Rudého práva zůstává konstantní po celou dobu zkoumaného období. Rudé právo publikovalo 191 článků, Lidové noviny 143 a Národní listy 139.

V listopadu 1936 nevyššího počtu článků dosahuje Rudé právo, jak je patrné z níže uvedeného grafu. Národní listy se opět dostaly do předních pozic se 164 články, za ním bylo Rudé právo se 150 články a Lidové noviny se 123 články.

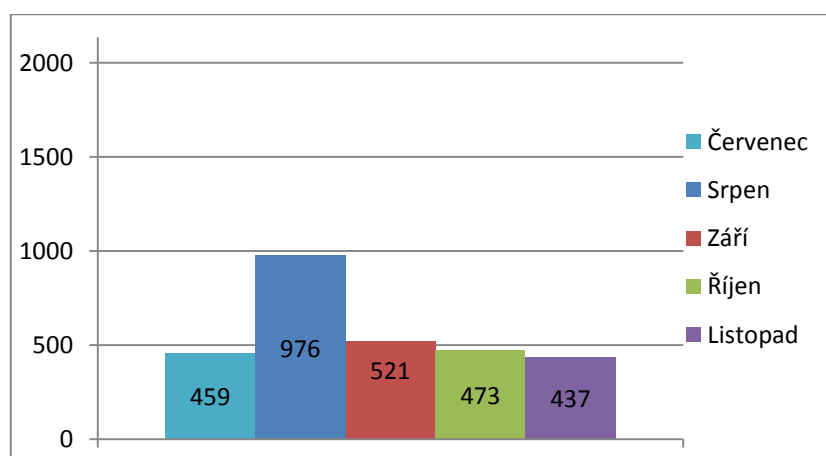
Graf č. 5: Listopad 1936, ranní vydání

Zdroj: vlastní zpracování (příloha č. 5)

Celkový přehled počtu článků – ranní vydání periodik

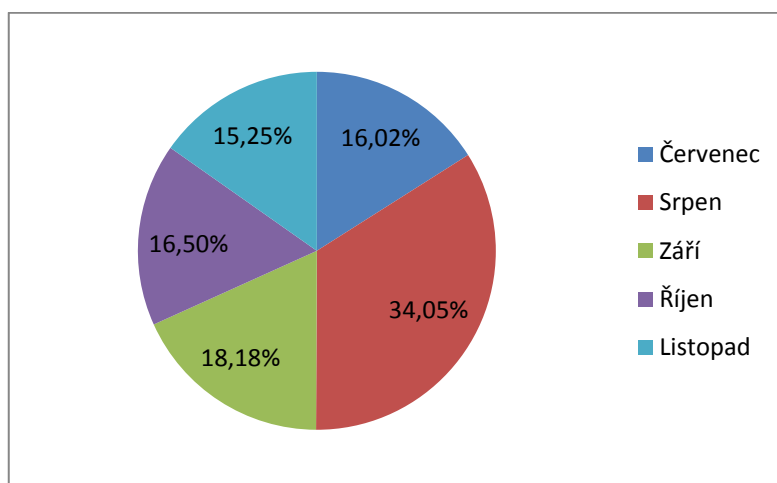
Graf č. 6

Zdroj: vlastní zpracování

Celkem se o Španělsku v ranním vydání za sledované období napsalo 2866 článků s průměrem 573 článků na měsíc. Nejvyšší počet článků měl měsíc srpen, kdy události na Pyrenejském kontinentě byly „čerstvé“ a nejvíce se o nich spekulovalo. V níže uvedeném grafu je uveden i procentuální poměr počtu článků.

Graf č. 7.

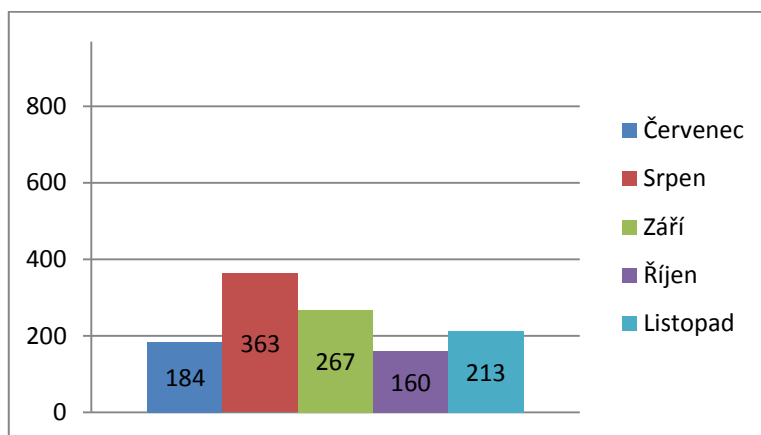
Zdroj: vlastní zpracování

Celkový přehled počtu článků – polední/večerní vydání periodik

Do této analýzy byly zahrnuty pouze Lidové noviny a Národní listy, protože Rudé právo mělo pouze jedno vydání za den. Polední a večerní výtisky byly bulvárnější, zprávy často neobsahovaly zdroje a snažily se čtenáře více zaujmout. Do výzkumu jsem se rozhodla nezahrnout měsíční přehledy, ale pouze finální.

Za zkoumané období ve večerním/poledním vydání bylo celkem napsáno 1187 článků s průměrem 593 článků za měsíc, což bylo více než v ranním vydání.

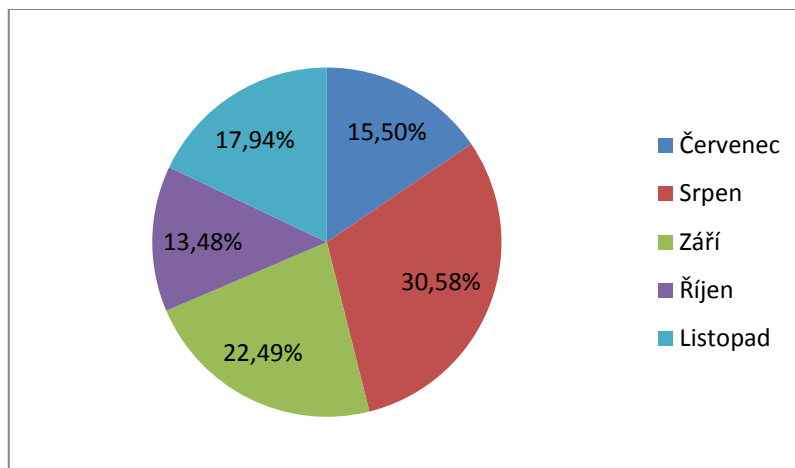
Graf č. 8.

Zdroj: vlastní zpracování (příloha č. 6-10)

V níže uvedeném grafu je opět uveden procentuální poměr článků za měsíc ve večerním/poledním vydání.

Graf č. 9.

Zdroj: vlastní zpracování

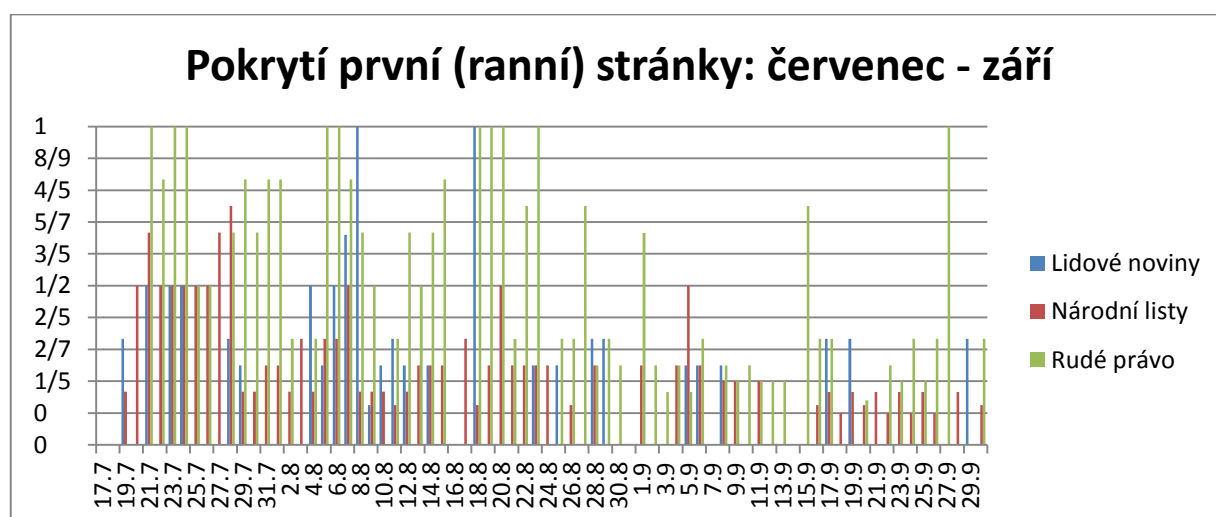
Nejvíce článků zabývajících se občanskou válkou vyšlo opět v srpnu, stejně jako v ranním vydání vybraných periodik.

U raníků je patrná sestupná tendence zájmu o téma Španělské občanské války, naopak u poledníků (večerníků) tomu tak není. Proč se o Španělskou občanskou válku deníky přestávaly zajímat? Existovala i jiná důležitá témata, které deníky pozorně sledovaly, jako např. vztahy s Malou dohodou, moskevské procesy nebo vnitropolitickou situaci.

8.2. Přehled pokrytí prvních stránek

V této podkapitole kvantitativního výzkumu analyzuji, jaké bylo pokrytí prvních stránek tématem Španělské občanské války ve vybraných denících. První stránka v každém časopise či novinách upoutá největší pozornost, a proto zprávy na nich umístěné si s velkou pravděpodobností čtenáři přečtou. Z toho důvodu jsem sledovala počet článků na prvních stránkách vybraných deníků.

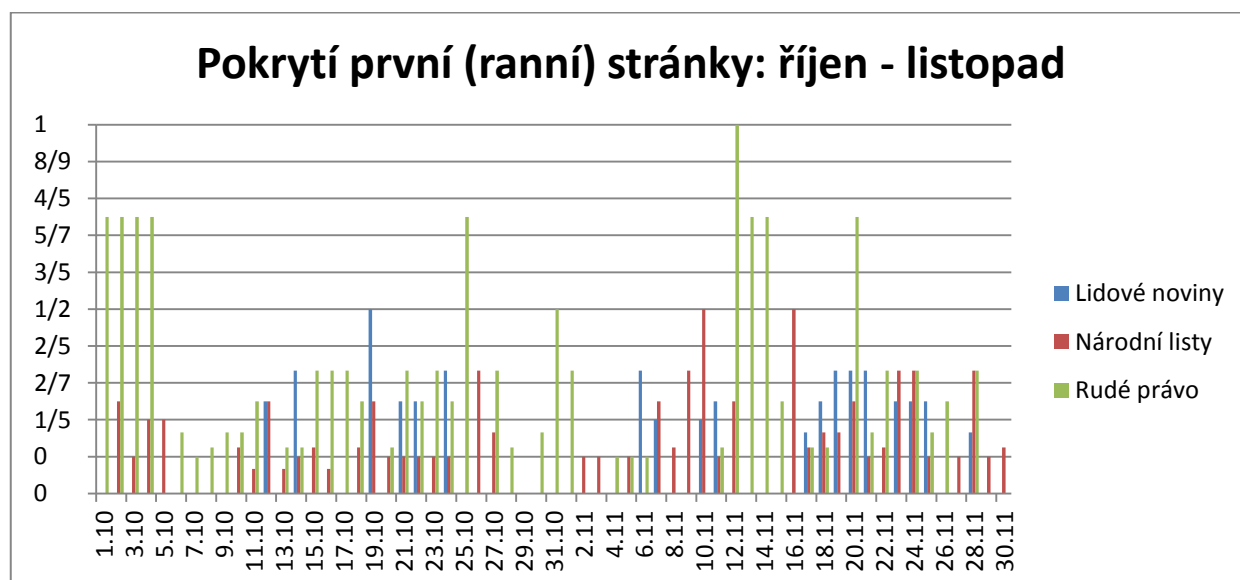
Graf č. 10.: ranní vydání

Zdroj: vlastní zpracování

Z grafu je patrné, že nejvíce informací o občanské válce ve Španělsku umísťovalo na přední strany Rudé právo. Konfliktu přikládalo velkou důležitost, proto mu byla věnována největší plocha.

Graf č. 11.: ranní vydání

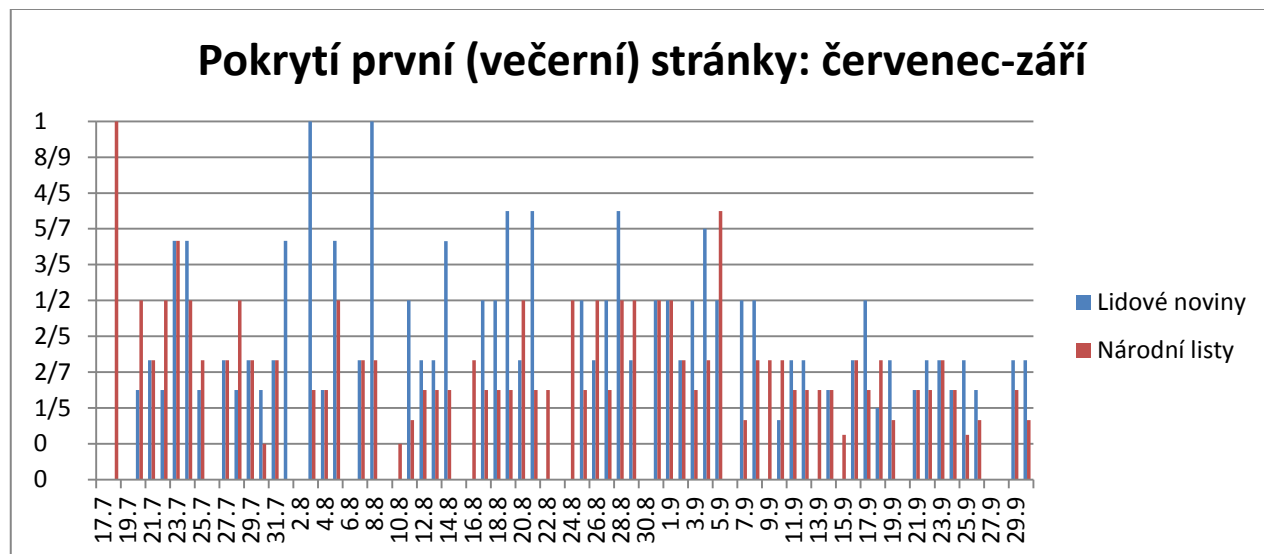

Zdroj: vlastní zpracování

V těchto dvou posledních výše zkoumaných měsících zájem o Španělskou občanskou válku jako o prioritní téma upadá. Lidové noviny i Národní listy první stránku svých novin věnují již jiným, aktuálnějším tématům. Naopak Rudé právo ve své vysoké intenzitě

zaplňování prvních stránek tématem občanské války stále pokračuje, i když je menší oproti předchozím třem měsícům.

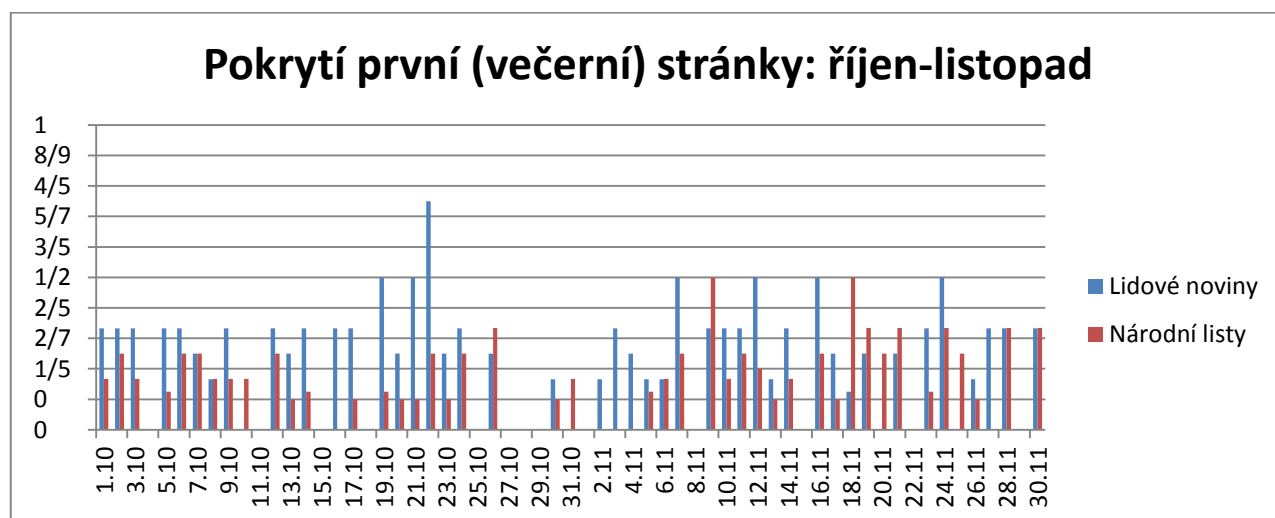
Graf č. 12: polední/večerní vydání

Zdroj: vlastní zpracování

Výše uvedený graf patří k průzkumu zaměřenému na polední/večerní vydání. Národní listy konstantě uveřejňují informace o občanské válce ve Španělsku na prvních stránkách, ale většinou se toto téma dělí o místo ještě s jiným aktuálním tématem. Lidové noviny naopak uveřejňují články o občanské válce na předních příčkách méně intenzivně, ale pokud se již na téma zaměří, poskytnou mu na své stránce dostatek místa.

Graf č. 13: polední/večerní vydání

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud porovnáme graf zabývající se červencem až zářím a výše uvedený graf, je na první pohled patrný úpadek zájmu o Španělskou občanskou válku na předních stránkách vybraných večerních deníků. Tento jev je typický pro celé zkoumané období. Zájem o občanskou válku v průběhu konfliktu klesá.

Závěr

Všechny vybrané deníky věnovaly počátku občanské války ve Španělsku velkou pozornost. Články zabývající se tímto problémem se dostávaly na přední stránky především v prvních měsících konfliktu. Evropa zažila šok, válka se dostala z Habeše do jejího nitra a příčinou mezinárodních zásahů do konfliktu ve Španělsku mohlo dojít k rozšíření bojů do dalších částí světa.

Španělská občanská válka byla tak krutá, že se označuje za jednu z nejhorších válek v Evropě vůbec. Tato krutost se odrážela i ve zkoumaných periodikách. Ačkoliv se zde nebojovalo letadly ani pumami, bojovalo se zde pery a slovy, která často dokáží udělat hluboké jizvy v myslích čtenářů i myslích samotných redaktorů a proměnit nadobro jejich uvažování.

V práci byla použita kvalitativní analýza, která se snažila zjistit, jaký měly tiskoviny názor na důvody vzniku puče či na zahraniční intervenci. Byla zde stručně zmíněna historie občanské války a její důležitost v předválečné Evropě. Nejvíce se redakce zabývaly občanskou válkou ve Španělsku právě v prvních měsících roku 1936, o čemž svědčí kvantita článků v novinách. Postupem času zájem redakcí upadal, protože se pozornost přesouvala do jiné oblasti zahraniční politiky pro Československo podstatnější.

Z hlediska postojů redakcí k počátku občanské války ve Španělsku lze říci, že již od prvního týdne nepokojů začaly deníky ke konfliktu zaujímat charakteristická stanoviska. To co ale všechny zkoumané deníky spojovalo, byla obava o budoucí bezpečnost Evropy a Československa. Jedni naději vkládaly do vítězství španělské republiky, ačkoliv byla podporovaná Sovětským svazem a druzí do španělských nacionalistů, podporovaných Německem a Itálií. Pevně vymezená stanoviska vybraných deníků se utvářela v průběhu léta roku 1936.

Lidové noviny se vyhýbaly tendenčním názorům ze všech deníků nejdéle, avšak nakonec občanskou válku odsoudily. Zpočátku se zamýšlely nad správností deklarované neintervence do konfliktu světovými mocnostmi. Redaktoři Lidových novin byli toho názoru, že jakýkoliv diktátorský režim je zhoubou pro demokratickou společnost. Po čase se začaly však více obávat vzestupu moci fašistů, kteří Československou republiku mohli bezprostředně ohrozit, než hrozby, kterou pro ně skýtal Sovětský svaz. Přiklonily se k názoru, že komunisté a jejich praktiky jsou pro demokratický stát nevhodné, ale pokud by jejich aktivity ve Španělské občanské válce vedly k zachování evropského míru, bylo by možné je akceptovat. Jako jediný z vybraných deníků nezaujaly Lidové noviny

k problematice postoj dle myšlenek sdílených redakcí, ale nad tématem se do hloubky zamýšlely.

Komunistický deník od počátku konfliktu zaujal kladný vztah ke Španělské republice, který se stupňoval s nově přicházejícími zprávami o německé a italské intervenci ve prospěch španělských nacionalistů. Na rozdíl od Lidových novin, které v politice neintervence spatřovaly naděje pro mír, ji Rudé právo zcela odmítalo. Akčnost komunistického periodika byla založena převážně na koncepci aktivního zájmu o problematiku, zprostředkování možné pomoci a mnohdy až nedemokratického a manipulativního přesvědčování ostatních deníků o své jediné a správné pravdě. Ve čtenářích se snažili permanentně vyvolávat obavy, jež by se projevíly v aktivní účasti na komunistických schůzích. Podle nich nacionalisté dokazovali svou lásku k vlasti a k národu pustošením své rodné země a bratrovraždami, jež měly za následek potoky krve. Ačkoliv se sami komunisté pokládali za lepší než byli vlastenci (nacionalisté), pravdou zůstává, že se snažili získat moc stejně jako oni. S tímto faktem se pojí i vysoká míra agitace, jež je pro Rudé právo zcela typická. Díky tomu byly ostatním zkoumaným periodikům trnem v oku a museli čelit velké kritice, která byla díky jejich aktivitám zcela opodstatněná. Sami komunisté kritizovali všechny, a ačkoliv např. s Lidovými novinami v mnoha pohledech na Španělskou občanskou válku souhlasili, našli si i pro ně pár nechvalných řádků. Franka včele Španělska, které reprezentoval, chápala redakce Rudého práva jako hrozbu poversailleského mírového uspořádání, která by je mohla zprostit získané moci. Ačkoliv po celou dobu konfliktu a po něm tvrdili, že se u Madridu bojovalo i za Prahu, pravdou je, že vyjma několika tisíců interbrigadistů se jich na Pyrenejském poloostrově moc nevyskytlo.

Národní listy pohlížely na situaci ve Španělsku se stejnými obavami jako Lidové noviny či Rudé právo. Avšak největšího možného viníka odpovědného za rozpoutání konfliktu spatřovaly v Sovětském svazu, kterému podle nich šlo o ideovou nadvládu nad světem prostřednictvím Lidových front. Jejich teorie o „trójském koni“, kterým se zradou nepozorovaně dostanou komunisté k moci, je toho důkazem. Na stránkách svého periodika se proto o Rudém právu vyjadřovaly nechvalně. Komunismus byl dle jejich mínění jednou z hlavních příčin vzniku občanské války na Pyrenejském poloostrově. Jejich sympatie se proto ubíraly směrem ke španělským nacionalistům. Ačkoliv z počátku Národní listy pevně a rozhodně odmítaly intervenci do konfliktu ze strany Německa a Itálie, později se přiklonily k názoru, že Hitlerova podpora tohoto tábora a jejich praktiky jsou neadekvátní, ale pokud by jejich činnost ve Španělsku přispěla k porážení skryté hrozby, kterou

spatřovaly v Sovětském svazu a komunismu, tak bylo možné je tolerovat. Jejich intervenci Národní listy ospravedlňovaly tím, že aktivity levicových živlů ve Španělsku a ve světě daly záminku Hitlerovi, aby se o problematiku začal zajímat a později se v ní aktivně angažoval. Nacionalismus byl pro ně tou jedinou možnou jednotící základnou, zaručující spravedlivé a trvalé řešení palčivých sociálních problémů, které dlouho Španělsko trápily. Lék, který nacionalisté Španělsku chtěli nabídnout, nemohl problém vyléčit, neboť oni sami byli nemocní svou záští k druhým.

V této práci předkládám analýzu postojů reprezentativního výběru z českých deníků, odlišujících se právě díky příslušnosti k některému z tehdejších politických uskupení a jejich myšlenkám. Díky velké míře zájmu o občanskou válku ve Španělsku se v novinách vyskytovalo mnoho informací, které by v širším kontextu posloužily i k napsání další práce. V ní by se mohlo pokračovat v rozpracované analýze názorů periodik v Československu od roku 1937 až po samotný závěr války v roce 1939. Z kvantitativní analýzy vyplynulo, že počet článků zabývajících se občanskou válkou ve Španělsku neustále klesal, což svědčí o projevu úpadku zájmu o konflikt a zaměření pozornosti od Španělska na východ.

Téma práce jsem zasadila do zahraničněpolitického a vnitropolitického kontextu, který spolu v této oblasti úzce souvisí. Práce ukazuje, jak významně mohl ovlivnit zahraniční konflikt vzdálený přes dva tisíce kilometrů myšlení českých žurnalistů.

Přes všechny působivé výroky, že se u Madridu bojovalo za demokracii a svobodu západního světa, šlo o „tragické selhání Španělska na cestě k modernímu, stabilnímu a demokratickému státu západního typu“.²⁵¹ Mnozí z žurnalistů bojovali na svých stránkách za liberální vizi španělské republiky, jiní za socialismus ve prospěch „většího dobra“ a další za národní stát, jež by byl reprezentován řádem a láskou k vlasti.

²⁵¹ CHALUPA, Jiří, *Zápisky o válce občanské*, Praha. Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 9.

Prameny a literatura

Lidové noviny, červenec – listopad 1936

Národní listy, červenec – listopad 1936

Rudé právo, červenec – listopad 1936

Fondy: Národní knihovna

[1] ABELLA, Rafael. *La vida cotidiana durante la Guerra civil*. Barcelona: Planeta. 2004.

ISBN 9788408051572

[2] BARTOŠ, Lubomír. *Dějiny a kultura Španělska*. Brno: Masarykova univerzita, 1998.

ISBN 80-210-1968-9

[3] BEEVOR, Antony. *La Guerra civil española*. Barcelona: Crítica, 2005. ISBN 978-8484326656

[4] BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KOPPLOVÁ, Barbora. *Dějiny českých médií od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing a. s., 2011. ISBN 978-80-247-3028-8

[5] BERÁNKOVÁ, Milena; KŘÍVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo. *Dějiny žurnalistiky. III. díl. Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944*. Praha: Novinář, 1988.

[6] BERÁNKOVÁ, Milena; MALEC, Karel. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.

[7] BLANDA, Robert. *Červencový vojenský převrat 1936 ve Španělsku v soudobém českém tisku*. Praha: Diplomová práce FFUK, 1996.

[8] GARCÍA LORCA, Federico. *Romancero gitano. Letras Hispánicas*. Madrid: Cátedra, 1989. ISBN 978-8437601144

- [9] CHALUPA, Jiří. Diktátor a prosperita. *Francisco Franco a španělský „hospodářský zázrak“*. In: HO 20, 2009, č. 1-2, s. 14-25
- [10] CHALUPA, Jiří. *Španělé před Bílou horou a po ní*. In: Dějiny a současnost. Roč. 14, č. 5, 1992. s. 2-5.
- [11] CHALUPA, Jiří. *Španělsko*. Praha: Nakladatelství Libri, 2010. ISBN 80-7277-281-3
- [12] CHALUPA, Jiří. *Zápisky o válce občanské*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-431-9
- [13] CÍLEK, Roman. *Krvavá předehra. Španělsko, 1936 – 1939: Občanská válka a zahraniční intervence*. Praha. Nakladatelství EPOCH. 2004. ISBN 80-86328-57-0
- [14] CUHRA, Jaroslav; ELLINGER, Jiří; GJURIČOVÁ, Adéla; SMETANA, Vít. *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý od roku 1918*. Paseka. Praha. Litomyšl. 2006. ISBN 80-7185-794-7
- [15] DOLEJŠÍ, Vojtěch. *40 let Rudého práva 1920 – 1960*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.
- [16] GROMAN, Martin a kolektiv. *Ztraceni v davu. Osudy novinářů 20. století*. Praha. Matfyzpress. 2005. ISBN 80-86732-73-8
- [17] GUERRA de la Vega, Ramón. *Madrid 1931 – 1939. II. República y Guerra Civil*. Madrid: Street Art Collection, 2005. ISBN 9788488271259
- [18] HLOUŠKOVÁ, Karolína. *Censura u nás neexistuje*. (Rozhovor s Dušanem Tomáškem). [http://archive.ceskamedia.cz/article.html?id=106184_hp_M]
- [19] HUGH, Thomas. *The Spanish civil war*. Harmondsworth: Penguin Books, 1979.
- [20] KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky. Díl III. O přežití a o život. 1936-1938*. Praha: Nakladatelství Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1
- [21] KOPPLOVÁ, Barbora; MORAVEC, Václav a kolektiv. *Dějiny českých médií v datech. Rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0632-1

- [22] KONČELÍK, Jakub; VEČEŘA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8
- [23] KVAČEK, Robert. *Nad Evropou zataženo*. Praha: Nakladatelství svoboda, 1966.
- [24] KUBŮ, Eduard; KLIMEK, Antonín. *Československá zahraniční politika 1918-1938*. Alfaprint Praha: Praha, 1995. ISBN 80-85241-88-9
- [25] MAREK, Pavel. (ed.) *Tisk a politické strany*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP v Olomouci. Moneta, 2001. ISVB 978-80-900-65-4.
- [26] MIR, Miguel. *Diario de un pistolero anarquista*. Barcelona: Ediciones Destino, S. A., 2006. ISBN 978-84-233-3976-1
- [27] NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. stol. I*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml, 2000. ISBN ISBN 80-902261-4-0
- [28] OPATRNÝ, Josef. *Las relaciones checo-españolas*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1464-9.
- [29] OPATRNÝ, Josef. *Las relaciones checo-españolas: viajeros y testimonios*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1615-5.
- [30] PERNES, Jiří. *Svět Lidových novin 1893 – 1993*. Havlíčkův Brod: Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-056-9
- [31] PRESTON, Paul. *Franco*. Praha: BB art, 2001. ISBN 80-7257-619-4
- [32] PRESTON, Paul. *The Coming of The Spanish Civil War*. Routledge. London. 1994. ISBN 0-203-39289-2
- [33] UBIETO ARTERA, Antonio; REGLÁ CAMPISTOL, Juan; JOVER ZAMORA, José María; SECO SERRANO, Carlos. *Dějiny Španělska*. Praha. Nakladatelství Lidové noviny. 2002. ISBN 978-80-7106-836-5
- [34] VILAR, Pierre. *La Guerra civil española*. Barcelona: Crítica, 1986. ISBN 84-7423-285-6

[35] WOLFE, Bertram D. *Civil war in Spain*. Workers age publishers. New York. 1937.

Přílohy

Obrazová příloha

Obr. č. 1.

Mapa pro přehled situace ze dne 10. 1936 (s. 4) v ranním vydání Lidových novin.

Obr. č. 2.

Karikatura ilustrující vrh bomb na španělské město. Pod ní byl uveden tento komentář:

„Ve Španělsku se konají Mezinárodní letecké závody za účasti Německa a Itálie o pohár neutrality“. Karikatura byla uveřejněna dne 4. 10. 1936 (s. 9) v ranním vydání Lidových novin.

Obr. č. 3

Karikatura zachycující generála Franka sedícího na výbušninách umístěných u Gibraltaru s popiskem: „Oheň prosím?“. Uvedeno dne 11. 8. 1936 v ranním vydání Lidových novin.

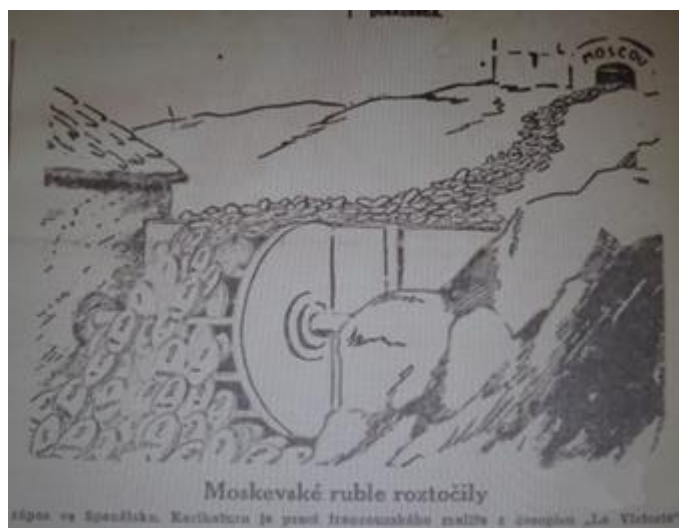
Obr. č. 4

Karikatura zachycující španělského Dona Quijota bojujícího na život a na smrt se svým nejlepším přítelem Sancho Panzou s komentářem: „Kdyby se dnes vrátili Don Quijote a Sancho Panza“. Uvedeno dne 30. 8. 1936 v ranním vydání Lidových novin.

Obr. č. 5

Karikatura zachycující hrnoucí se peníze z Moskvy do tábora španělských republikánů s komentářem: „Moskevské ruble roztočily zápas ve Španělsku...“. Národní listy 10. 9. 1936, Večerní vydání, s. 1.

Obr. č. 6.

Fotka byla ze dne 20. 10. 1936 z ranního vydání Národních listů (s. 1). Zachycuje příplutí ruské lodě se zásobami pro španělskou republiku.

Obr. č. 7.

Fotka zachycující mrtvá těla podle popisku ze Španělska, zastřelená republikány (v textu bolševiky). Byla uveřejněna dne 14. 11. 1936 na straně 6, ve večerních vydáních Národních listů.

Obr. č. 8.

Fotka z Rudého práva ze dne 6. 8. 1936 s. 1, ukazující skupinu jeptišek s komentářem: „Tolik se píše o mučení kněží a jeptišek ve Španělsku. – Na obrázku vidíme jeptišky v klášteře u Madridu zdravit pozdravem Lidové fronty“.

Obr. č. 9.

Mapa z Rudého práva ze dne 9. 8. 1936 s. 1, znázorňující průběh občanské války.

Obr. č. 10.

Obrázek z Rudého práva ze dne 15. 8. 1936 s. 1 zachycující španělského rolníka držícího srp a kladivo s komentářem: „Španělský rolník symbolisuje bratrský svazek pracujících měst i venkova“.

Přílohy pro kvantitativní analýzu

Příloha č. 1.

Ranní vydání: počty článků červenec 1936

Dny	Lidové noviny		Národní listy		Rudé právo
17	0		0		0
18	0		0		0
19	7		11		1
20	0		17		0
21	6		17		8
22	9		25		9
23	6		10		14
24	12		19		12
25	8		25		12
26	6		20		19
27	0		15		0
28	14		18		16
29	13		11		18
30	8		14		21
31	10		8		20
Celkem	99		210		150
459					

Příloha č. 2.

Ranní vydání: počty článků srpen 1936

Dny	Lidové noviny		Národní listy		Rudé právo
1	9		14		20
2	14		9		25
3	0		13		0
4	11		14		12
5	3		14		13
6	8		20		14
7	12		17		22
8	10		16		21
9	13		21		20
10	2		7		0
11	16		25		10
12	10		16		11
13	11		14		6
14	11		8		9

15	11		17		17
16	0		0		0
17	0		11		0
18	16		22		10
19	12		10		18
20	6		13		15
21	11		9		12
22	6		14		14
23	13		7		15
24	0		13		3
25	13		10		6
26	5		7		7
27	7		14		10
28	9		9		9
29	8		6		15
30	7		6		8
31	0		4		0
Celkem	254		380		342
976					

Příloha č. 3.

Ranní vydání: počty článků září 1936

	Lidové noviny		Národní listy		Rudé právo
1	5		4		12
2	7		13		13
3	7		10		6
4	4		7		11
5	4		15		4
6	8		4		12
7	0		3		0
8	6		7		9
9	6		6		5
10	8		3		5
11	3		6		7
12	5		4		4
13	8		8		9
14	0		11		0
15	7		1		6
16	4		2		9
17	8		7		12
18	6		4		5
19	7		7		6

20	4		6		14
21	0		6		0
22	4		2		9
23	6		5		11
24	9		4		8
25	5		5		4
26	3		5		7
27	6		7		8
28	0		6		0
29	0		0		0
30	4		9		4
Celkem	144		177		200
521					

Příloha č. 4.

Ranní vydání: počty článků říjen 1936

	Lidové noviny		Národní listy		Rudé právo
1	6		3		12
2	4		5		9
3	4		4		10
4	5		5		18
5	5		3		0
6	2		2		5
7	7		3		3
8	6		5		3
9	9		3		5
10	7		11		10
11	0		3		6
12	8		8		0
13	7		1		2
14	6		4		5
15	3		11		5
16	4		1		7
17	3		3		7
18	0		4		8
19	4		8		0
20	4		1		4
21	7		4		5
22	6		6		3
23	3		3		6
24	5		3		10
25	5		6		12

26	6		14		0
27	4		4		8
28	7		4		8
29	0		0		0
30	3		4		7
31	3		3		13
Celkem	143		139		191
473					

Příloha č. 5.

Ranní vydání: počty článků listopad 1936

	Lidové noviny		Národní listy		Rudé právo
1	2		5		11
2	1		6		0
3	3		5		0
4	0		1		4
5	2		2		6
6	10		4		3
7	7		5		2
8	0		8		0
9	0		8		0
10	3		14		0
11	4		4		1
12	3		3		7
13	5		4		7
14	4		5		7
15	1		1		18
16	5		9		0
17	7		3		5
18	6		4		4
19	9		10		0
20	9		7		6
21	7		3		5
22	9		5		18
23	2		3		3
24	5		12		7
25	5		5		1
26	3		6		7
27	0		1		5
28	4		13		7
29	2		4		16
30	5		4		0

Celkem	123		164		150
437					

Příloha č. 6.

Polední a večerní vydání: počty článků červenec 1936

	Lidové noviny		Národní listy
17	1		0
18	0		1
19	0		0
20	4		10
21	4		9
22	6		15
23	11		14
24	9		13
25	6		12
26	0		0
27	5		7
28	4		10
29	8		9
30	3		9
31	7		7
Celkem	68		116
184			

Příloha č. 7.

Polední a večerní vydání: počty článků srpen 1936

1	7		8
2	0		0
3	12		10
4	5		9
5	5		8
6	9		5
7	5		13
8	6		10
9	0		0
10	0		7
11	3		12
12	8		16
13	3		7
14	9		10
15	0		0

16	0		0
17	5		9
18	8		8
19	6		11
20	3		7
21	6		12
22	1		5
23	0		0
24	1		9
25	3		6
26	5		12
27	6		8
28	8		11
29	4		7
30	0		0
31	5		10
Celkem	133		230
363			

Příloha č. 8.

Polední a večerní vydání: počty článků září 1936

	Lidové noviny		Národní listy
1	6		15
2	6		10
3	5		8
4	9		8
5	5		13
6	0		0
7	5		4
8	6		9
9	0		6
10	3		5
11	3		4
12	1		4
13	0		6
14	2		4
15	0		3
16	3		10
17	4		5
18	2		6
19	5		3
20	0		0

21	3		3
22	4		2
23	5		9
24	3		5
25	8		4
26	4		5
27	0		0
28	0		0
29	4		9
30	3		8
Celkem	99		168
267			

Příloha č. 9.

Polední a večerní vydání: počty článků říjen 1936

	Lidové noviny		Národní listy
1	2		4
2	1		7
3	1		5
4	0		0
5	4		6
6	4		8
7	2		6
8	1		4
9	1		5
10	3		3
11	0		0
12	2		5
13	2		2
14	2		3
15	1		1
16	3		2
17	2		2
18	0		0
19	1		2
20	2		1
21	4		3
22	9		3
23	3		6
24	4		3
25	0		0
26	4		3

27	2		6
28	0		0
29	0		3
30	3		0
31	1		3
Celkem	64		96
160			

Příloha č.a10.

Polední a večerní vydání: počty článků listopad 1936

	Lidové noviny	Národní listy	
1	0	5	
2	3	0	
3	6	1	
4	2	0	
5	2	4	
6	2	3	
7	4	4	
8	0	0	
9	6	6	
10	7	3	
11	6	6	
12	7	3	
13	2	3	
14	5	3	
15	0	0	
16	5	4	
17	4	4	
18	1	9	
19	4	6	
20	0	10	
21	2	7	
22	0	0	
23	5	4	
24	9	9	
25	0	5	
26	3	3	
27	5	5	
28	3	4	
29	0	0	
30	4	5	
Celkem	97	116	213